

ÁZSIA ÉS AFRIKA ORSZÁGAINAK KÖZÉPKORI TÖRTÉNELME

EGYETEMI JEGYZET

ÁZSIA ÉS AFRIKA ORSZÁGAINAK KÖZÉPKORI TÖRTÉNELME

**SZERKESZTETTE:
NAGY NIKOLETTA**

BEREGSZÁSZ–2014

TARTALOMJEGYZÉK

	Old.
Bevezetés.....	4
Az előadások tematikája	5
1.	té
ma. Kína a 3–8. században	8
2.	té
ma. Japán a 3–8. században.....	15
3.	té
ma. A koreai-félsziget a 3–15. században	23
4.	té
ma. Vietnám az 5–15. században	29
5.	té
ma. A Perzsa Birodalom (Irán) az 5–7. században.....	35
6.	té
ma. India a 4–15. században.....	40
7.	té
ma. Az arab kalifátus létrejötte. Az Omajjádok uralkodása.....	53
8.	té
ma. Kína 755–1355 között	64
9.	té
ma. Japán a 8–15. században.....	74
10.....	té
ma. A mongol állam a 10–14. században.....	82

11.....	té
ma. Afrika országai az 5–14. században.	88
Időrendi táblázat.....	95
Fontosabb személyek.	98
Ajánlott irodalom	101

Bevezetés

Középkor alatt a történelem hármaskorfeosztásában az „ó” és „új” jelzőkkel ellátott korszakok közt helyet foglaló évezredet értjük, pontosabban az ókor lezárulását jelentő meghatározó eseménytől, a Nyugat-Római Birodalom felbomlásától, vagyis 476-tól, az Amerika felfedezéséig, 1492-ig terjedő időszakot. Ázsia és Afrika országainak középkori történelme, azaz körülbelül 1016 éve nagyon fontos és egyáltalán nem elhanyagolható része a világtörténelemnek.

Az Ungvári Nemzeti Egyetemen Ázsia és Afrika országainak középkori történelmét önálló tantárgyként tanítják. Az azonban tény, hogy az ázsiai térség országainak történelme sokkal részletesebben kerül bemutatásra. Ennek oka leginkább abban keresendő, hogy Ázsiában már a középkorban is igen fejlett országok és birodalmak léteztek. A tantárgy oktatásában a legnagyobb hangsúlyt, Kína, Japán, és India történetére fektetve, hiszen ezen államok mindegyike, különböző módon, óriási jelentőségűek szomszédjaik és az egész világ számára. Nem volt ez másképp a középkorban sem.

Az afrikai országok középkori történetével foglalkozó irodalom azonban igen szegényes az ázsiai országok történetéhez viszonyítva. A középkorban Afrika felfedezését az európaiak kezdték, de igazán fontos ismeretekre a nagy földrajzi felfedezések idején tettek szert a kontinensről, amely korszak, mint ismeretes már a történelem újkori szakaszára vonatkozik. Afrika azonban nem egy „történelem nélküli kontinens”, sajátosságai mellett, szerves részét képezi az emberiség civilizációs történetének. Ezért igen fontos egy fejezet erejéig bemutatni Afrika, már a középkorban is fejlettebb országainak történetét. A hatalmas kontinens egyik legfontosabb jellemzője a nyelvi sokszínűség. A beszélt nyelvek száma jelenleg meghaladja az ezret, s alighanem hasonló lehetett a helyzet másfél évezreddel ezelőtt is.

Az egyetemi jegyzet tartalmazza valamennyi előadás és szeminárium anyagát, melyek ahhoz szükségesek, hogy a magyar diákok anyanyelvükön szerezzenek ismereteket Ázsia és Afrika országainak középkori történelméről.

Az előadások tematikája

1. téma. Kína a 3–8. században

- 1.1. A három királyság kora (220–317)
- 1.2. A nomádok támadása (317–539)
- 1.3. Észak-Kína államai (317–539)
- 1.4. Kína egyesítése. A Szui és Tang dinasztiák (684)
- 1.5. A Tang birodalom politikai és gazdasági intézményei
- 1.6. A 684–755 közötti korszak politikatörténete
- 1.7. Kína kultúrája a 6–7. században

2. téma. Japán a 3–8. században

- 2.1. A Wa királyság politikája (238–479)
- 2.2. A központi hatalom megszilárdulása Japánban (479–672)
- 2.3. A ritsuryo-rendszer kialakulása (672). A 8. század első felének eseménytörténete
- 2.4. Császári székhelyek és az első japán főváros
- 2.5. Az állami egyházlétrejötte Japánban
- 2.6. A ritsuryo-rendszer helyzete 750-ben

3. téma. A koreai-félsziget a 3–15. században

- 3.1. A félsziget államai a 3–6. században
- 3.2. Harc a hatalomért, az ország egyesítése (676)
- 3.3. Korea kultúrája a kora középkorban
- 3.4. Korea állam a 9–12. században. Parasztfelkelések
- 3.5. A mongolok hódítása és a mongol iga Korjében (1218–1257)
- 3.6. A mongolok kiűzése és a Korje dinasztia bukása (1357–1392)
- 3.7. A Li dinasztia bel- és külpolitikája (1392–1443)

4. téma. Vietnám az 5–15. században

- 4.1. Vietnám az 5–9. században. Harc a függetlenségért
- 4.2. Az ország megerősödése a 10. században
- 4.3. Vietnám (Dai Viet) társadalmi-gazdasági felépítése (1069)
- 4.4. A mongol támadások visszaverése (1068–1289)
- 4.5. Vietnám a 14–15. században
- 4.6. Az ország kultúrája

5. téma. A Perzsa Birodalom (Irán) az 5–7. században

- 5.1. A szasszanidák államának megalakulása, bel- és külpolitikája az 3–6. században
- 5.2. A mazdaki mozgalom (488–529)
- 5.3. Khoszru (531–579) és II. Khoszru (590–628) uralkodása
- 5.4. A szasszanidák államvallása a zoroasztrizmus
- 5.5. Az állam társadalmi szerkezete a 3–5. században

6. téma. India a 4–15. században

- 6.1. A Gupta Birodalom (320–535) terjeszkedő politikája
- 6.2. Észak- és Dél-India államai a 6–12. században
- 6.3. Az indiai államok szerkezete és társadalma. Kasztrendszer.
- 6.4. India gazdasága és kereskedelme a 6–12. században
- 6.5. Indiai kultúra és tudomány a 4–11. században
- 6.6. A Delhi szultanátus létrejötte (1206). Államirányítás
- 6.7. A szultanátus bel- és külpolitikája a 13–15. században
- 6.8. Földbirtoklás és a parasztok helyzete
- 6.9. Dél-India a 14–15. században

7. téma. Az arab kalifátus létrejötte. Az Omajjádok uralkodása

- 7.1. Mohamed próféta (570 k.–632) és az arab törzsek egyesítése
- 7.2. Az iszlám terjeszkedésének kezdete. Arab hódítások a 7. század első felében
- 7.3. A szunnita és a síita irányzatok létrejötte
- 7.4. Az Omajjád kalifátus társadalom-politikai felépítése
- 7.5. Arab hódítások az Omajjád dinasztia idején
- 7.6. Népfelkelések és az Abbászida Kalifátus bukása
- 7.7. Az iszlám gazdaság
- 7.8. Az arab törzsek az iszlám keletkezése előtt

8. téma. Kína 755–1355 között

- 8.1. A Tang Birodalom felbomlása és a kései Liang dinasztia létrejötte (755–907)
- 8.2. A kései Zhou dinasztia (951–960). Kína újraegyesítése (979)
- 8.3. Államrendszer és reformmozgalom a 11. században. A Szung dinasztia külpolitikája
- 8.4. A kínai hadsereg a 10–13. században
- 8.5. Társadalom a 11–13. században
- 8.6. Gazdaság a kereskedelem a 11–13. században
- 8.7. A Szung-korszak kultúrája
- 8.8. A mongol invázió Kínában

9. téma. Japán a 8–14. században

- 9.1. Japán a Nara-kor (710–794) idején

- 9.2. Heian-korszak (794–1185) és a Fudzsivara család felemelkedése
- 9.3. A Kamakura-korszak, a szamurájok uralkodása (1192–1333)
- 9.4. Kultúra Japánban a 10–14. században

10. téma. A mongol állam a 10–14. században

- 10.1. A mongol társadalom és gazdaság általános jellemzése
- 10.2. Dzsingisz kán uralkodása és hódításai (1206–1227)
- 10.3. Ögödej nagykán uralkodása (1229–1241) és Batu kán hadjáratai
- 10.4. Möngke nagykán uralkodása (1251–1259) és a birodalom széthullása

11. téma. Afrika országai az 5–14. században

- 11.1. Észak Afrika: Egyiptom, Szudán, Marokkó, Tunisz és Algéria
- 11.2. Nyugat-Afrika: Ghána, Mali Birodalom, Szongáj Birodalom és Benin
- 11.3. Kelet-Afrika: Szudán és Etiópia
- 11.4. Dél-Afrika: Zimbabwe és Mozambik

1. téma. Kína a 3–8. században

- 1.1. A három királyság kora (220–316)
- 1.2. A nomádok támadása (316–539)
- 1.3. Észak-Kína államai (317–539)
- 1.4. Kína egyesítése. A Szuj és Tang dinasztiák (684)
- 1.5. A Tang birodalom politikai és gazdasági intézményei
- 1.6. A 684–755 közötti korszak politikatörténete
- 1.7. Kína kultúrája a 6–7. században

1.1. A három királyság kora (220–316)

A kínai civilizáció jellemzője, hogy az alföldekhez és folyóvölgyekhez kötődött. Kína a 3. században társadalmát tekintve parasztlázadásoktól függött. **184-től** az országban a **Han dinasztia** volt hatalmon, azonban az uralkodók diktatórikus módszerei miatt hamarosan hanyatlásnak indult. 220-ban a dinasztia megdőlt, ekkor három királyság jött létre Kína területén:

- északon a Cao-Vej (Cao-Cao állama);
- nyugaton a Shu-Han (Sun Quan által alapított);
- délnyugaton a Vu állam (Liu Bei alapította).

A három királyság közül a legjelentősebb a **Cao-Vej** királyság, melyet **Cao-Cao** alapított **210** körül. Legfőbb célja az volt, hogy meghódítsa a Jangce völgyét és kiterjessze hatalmát az egész vidékre, azonban **218-ban** a **Vörös sziklai csatában Sun Quan és Liu Bei** sikeresen megállították a terjeszkedést. Ez a csata eredményezte a 3 királyság létrejöttét.

A Cao-Vej állam politikája katonai diktatúrán alapult, amely leginkább a Cao-Cao által létrehozott katonai településekben (*tuntaing*) nyilvánult meg. Ezeken a településeken mezőgazdasággal foglalkoztak, az uralkodó gondoskodott a mezőgazdasági eszközökről. A munka java részét az ide költöztetett nincstelen parasztok végezték. A tuntiángok rendelkeztek saját öntöző- és csatornarendszerrel, ami elősegítette azt, hogy rövid időn belül megerősödött az ország gazdasági, majd védelmi rendszere.

Cao-Cao hatalma viszont az általa létrehozott hadseregtől függött, amely zsoldosokból, banditákból, csavargókból és barbárokból állt. Annak érdekében, hogy hadseregének utánpótlást biztosítson, hivatalos katonacsapadokat hozott létre (*shyia*), ez a csoport egyfajta kasztot alkotott, mivel a shyia tagjai kizárólag egymással házasodhattak. A katonai szolgálat teljesítését, katonáinak hűségét, különböző címek és anyagi javak adományozásával

biztosította. Hadseregének legfontosabb részét az észak-kínai nomád népekből álló lovas íjászok alkották.

A hadsereg megszervezése mellett nagy hangsúlyt fektetett az államigazgatás kialakítására. Megerősítette a törvényhozói hatalmat és 400 év joggyakorlatát összegyűjtve kiadta a *Xinlii törvénykönyvet*¹. A későbbi Jin törvénykönyv is ez alapján készült.

A politikai élet összetömörítésére törekedett, ami abban nyilvánult meg, hogy a vezető tisztségekre csak a leggazdagabbakat alkalmazta. Mint később beigazolódott ez a politika okozta Cao-Cao vesztét, ugyan is a tekintélyes Sima családból származó *Sima Jang 268-ban* elfoglalta, majd Cao-Cao ellen fordulva meghódította a Cao-Vej államot. Azonban az általa alapított Jing dinasztia nem volt hosszú életű, mindössze **316-ig** állt fenn.

280-ban Sima Jang államához csatolta a Vu királyságot is, így Kína rövid időre egységes állam lett. Ez az egység azonban csak **290-ig** tartott, ekkor ugyanis Sima Jang meghalt, és polgárháború vette kezdetét a trónutódlás kérdése miatt. Az uralkodók gyorsan váltották egymást és az országban belső válság alakult ki. Ezt a zavart használták ki a szomszédos nomád népek.

1.2. A nomádok támadása, Előkelőségek uralma a Jangce völgyében (316–539)

A szomszédos nomád népek közül először a hunok törtek be az ország területére, majd követték őket a mojunok, xianbik stb., akik folyamatosan fosztogattak Kínában. Emiatt **316-ban** a Jing dinasztia képviselői a Jangce völgyébe menekültek. Egy évvel később a Sima család egyik hercege Nankingban alapított központot, így jött létre a *Keleti-Jing dinasztia*.

Az állam irányítását a tehetős családok képviselői vették a kezükbe, így végül sikerült visszaverni a nomád betöréseket. Azonban az állam még is gyenge maradt, mivel az előkelő családok igyekeztek önállósítani magukat. A belső elégedetlenség tovább nőtt, amikor a nankingi kormányzat erőfeszítéseket tett arra, hogy besorolja a gazdag családok magántestőreit a katonaságba, ez végül a *4. és 5. század* fordulóján felkeléshez vezetett. Vezetője *Sun En*, egy varázslással is foglalkozó kalóz volt, ebből adódóan lázadásához matrózok és kalózok is csatlakoztak, akik magukat a *Démonok seregének* nevezték. A felkelők végig fosztogatták a partvidéket és már Nankingot fenyegették, amikor végül **402-ben** sikerült elfojtani a lázadást. A vereség nyomán az életben maradt felkelők tömeges öngyilkosságot hajtottak végre.

Sun En felkelésének leveréséből leginkább *Huan Xuan* került ki győztesen, akinek Nankingban sikerült magához ragadni a hatalmat, 2 évig uralkodott. **404-ben** viszont *Lian Ju* megölette, átvette tőle a hatalmat és új dinasztiát alapított *Déli Song* néven. Sikeres uralkodásának köszönhetően visszaverte az országot érő nomád támadásokat. Egységesítette az

¹ A törvénykönyv egyes részeit ma is alkalmazzák Kínában

adórendszer, így megszűnt a belső elégedetlenség, az 5. század 70-es éveit az országban béke honolt.

Ám a Songok központosító törekvései meggyengítették a dinasztia, emiatt elveszítették a vidéki elit támogatását. Ezt használta ki *Xiao Daochei*, aki **479-ben** magához ragadta a hatalmat és megalapította *Déli Qui dinasztia*. Uralkodása kezdetén sikerült megerősítenie a központi hatalmat és kiterjeszteni a kereskedelmét egész Dél-Kína területére. Mindezek ellenére ez a dinasztia sem volt hosszú életű, ugyanis az előkelőségek nem tetszését kihasználva, a császár unokaöccse *Xiao Xan* kieroszakolta a hatalmat. Létrehozta a *Liang dinasztia* (**502–557**), amelynek uralkodása alatt az állam gazdasága fejlődésnek indult, kereskedelmi kapcsolatokat létesítettek. Régóta először béke volt Kínában. A dinasztia vesztét a banditákból álló hadsereg okozta. Hon *Jing* tábornok lázadást indított és **548-ban** Nankingba vonult a felkelők élén. A kialakult zavaros belső helyzetet sikeresen kihasználták az északi királyságok és elfoglalták a területet, **557-ben** a dinasztia hatalmát megdöntötték. A térség utolsó dinasztiaját egy *Chon Baxian* nevű hadúr alapította, ez volt a *Chon dinasztia*. Ez **589-ben** semmisült meg, amikor *I. Szuj* császár vezetett hadjáratot a birodalom ellen.

1.3. Észak-Kína államai (317–539)

317–439 között az országba betörő barbárok 16 királyságot alapítottak. Ezek a királyságok gyengék voltak, jellemzően csak a barbárok alapítottak különféle államokat, de idővel a kínaiak között ők is elkínaiasodtak (asszimilálódtak). Az idegen népek csak hamar felvették a kínai nyelvet és szokásokat, átvették a kínai kultúra legfontosabb jellegzetességeit. Felvették a buddhista vallást.

A legjelentősebb észak-kínai királyságok egyikét, a Xiabej törzsekhez tartozó *tuobák* hozták létre *Észak Vej* néven. Az új állam erősségét az eredményezte, hogy a kínaiak közül is neveztek ki személyeket a vezető pozíciókba.

A *tuobák* egy törvénykönyvet is kiadtak, melyben szorgalmazták a *tuobák* és kínaiak közötti házasságot. Azonban ez a belső stabilitás csak ideiglenes volt. Amikor a szomszéd népek hadjáratokat indítottak a birodalom ellen, az nem volt elég erős a támadások visszaveréséhez. Ennek következtében, **534-ben** a királyság megszűnt létezni, területeit pedig darabokra osztották fel.

1.4. Kína egyesítése. A Szuj és Tang dinasztia (684)

556-ban létrejött az északi Zhon dinasztia, melynek egyik parancsnoka *Jang Lian* megalapította a *Szuj dinasztia*. A tábornok célja az volt, hogy egyesítse a kínaiak által lakott területeket. Céljai megvalósítása érdekében meghódította az észak-kínai területeket, majd

betört délre is. Törekvései végül eredményhez vezettek, ugyanis 222 évi megosztottság után egyesítette Kínát.

589–604 között Veng császár néven uralkodott. A császár nagyszabású építkezésekbe kezdett, csatornákat építtetett, észak-nyugaton pedig a külső támadások ellen, egy 350 km hosszú védelmi falat húzatott fel. Halála után, fia **Jang** követte a trónon (**605–617**). Ő azonban nem folytatta apja politikáját, kicsapongó életet élt és véreskezű zsarnokként tartották számon. Rövid idejű uralkodása alatt az ország hamarosan romokban hevert. Jang közvetlen vesztét az okozta, hogy felelőtlenül egy költséges hadjáratba kezdett Korea ellen, amit végül elveszített. Emiatt lázadás tört ki ellene az országban, aminek élén **Li Jüan** tábornok állt. A felkelőknek **617-ben** sikerült megdönteni Jang uralmát.

A sikeres lázadás után a tábornok magához ragadta a hatalmat és megalapította a **Tang dinasztiát**, ő maga pedig **Guzhong** néven a Tang dinasztia első császára lett. Uralkodásának első néhány éve a belső rend megteremtésének időszaka volt. A parasztság megnyerése érdekében csökkentette az adóterheket és egyenlősítő földosztást hajtott végre. Újjászervezték az államigazgatást, közigazgatásilag az országot 10 nagy körzetre osztották, melyeket közigazgatási, gazdasági és igazságügyi felügyelők tartottak ellenőrzésük alatt. Az országban két főváros volt, **Csangan** és **Lojang**. A városokban iskolákat, akadémiákat és felsőfokú intézményeket hoztak létre.

626-ban Li Jüan fia, **Taj-cung (626–649)** lett a császár, akit a dinasztia egyik legnagyobb uralkodójaként tartanak számon. Igyekezett megnyerni alattvalói támogatását. A jó hadsereg megszervezésének köszönhetően legyőzték a türköket, tölöszőket és más nomád népeket. Ő és utódai meghódították a Koreai-félsziget egy részét, illetve Észak-Vietnámot. Megélénkültek az ország külkapcsolatai.

1.5. A Tang birodalom politikai és gazdasági intézményei

A Tang dinasztia uralkodása alatt nagyszabású építkezések voltak az országban. A 6. század végén és a 7. század elején jelentős erőfeszítéseket tettek, melyeknek köszönhetően összekötötték a Sárga- és Vej-folyó völgyét a Jangce alsó folyásával, vízi útvonalakat, csatornákat építettek ki. A vízi utak mellett szárazföldi utak húzódtak, melyeken váltó állomásokat helyeztek el. A két fővárost összekötő út mentén gabonaraktárakat hoztak létre, melyeknek köszönhetően fejlődésnek indult a gazdaság és kereskedelem.

A 7. században a Tang dinasztia újjáépítette a két fővárost. Szabályos téglalap formát kaptak és falak védték őket. A városok csatornázva voltak, szabályos utcaszerkezettel rendelkeztek. Az utak mentén, sok helyen fákat ültettek, illetve külön császár negyedekeket hoztak létre. Mindkét főváros rendelkezett egy-egy nagy piaccal.

A közigazgatás központja *Csangan* volt, itt terült el a 4,5 km kerületű hivatali negyed. A közigazgatás négy fő hivatalból állt:

- 1) az államügyek hivatala, melyhez 6 minisztérium tartozott: gazdasági, hadügyi, közigazgatási, szertartásügyi, igazságügyi, közmunkavégzési;
- 2) a császári kancellária, itt történt a császári ediktumok kiadása, továbbítása és ellenőrzése;
- 3) központi titkárság, itt a hivatalos szövegek kidolgozásával foglalkoztak;
- 4) államtanács, amely a császárból, magas rangú tisztviselőkből és a 6 minisztériumból állt.

Ezek mellett még számos kisebb hivatal is működött, mint például: cenzori hivatal, legfelsőbb bizottság, közlekedés ellenőrzési bizottság stb.

Az állam 10 nagy tartományra volt osztva, melyek további prefektúrákra² és alprefektúrákra osztottak. A tartományok élére közigazgatási, gazdasági és igazságügyi felügyelőket neveztek ki. Emellett számos reformot vezettek be a mezőgazdaságban, adózásban és a hadseregben.

624 és 653 között készült el a dinasztia törvénykönyve a „**Tang Törvénykönyv**” (*Tanglu Szuj*), mely ötszáz paragrafusból és 12 fejezetből állt. A Tang uralkodók újraosztották a földeket, minden paraszt család csak annyi földet kapott, hogy el tudják tartani családjukat és be tudják fizetni az adót. Bevezették a fejadót, amelynek értéke függött a személy életkorától, nemétől, egészségi állapotától, földje nagyságától és minőségétől.

A hadsereg magvát az arisztokrácia által felszerelt csapatok alkották, az általuk alakított osztagok alkották az elit csapatokat. Később a katonaságba való besorozást kiterjesztették a parasztcsaládokra is. A határvidékeken és a fontosabb utak mentén, a csomópontokon, nagy városokban hivatásos katonaság állomásozott. A parasztok is itt teljesítettek katonai szolgálatot, de ők többnyire csak az utánpótlás biztosításában, vagy városok védelmében vettek részt, a lovas elit alakulatokban nem harcoltak.

Gazdaság: az ország különféle természeti adottságú területeket foglal magába. A szorosabban vett Kína a Sárga-folyó és a Jangce, valamint a tengerpart mentén fekvő síkságokon kialakult földművelő civilizáció volt. A 8. századot megelőzően a gazdaság súlypontja a Sárga-folyó és a Vej-folyó menti síkságokon volt. Később a mezőgazdaság és az ipar termelési módszerei egyre tökéletesebbé váltak, az idők folyamán felhalmozódott tapasztalatoknak, tudásnak és a technikai fejlődésnek köszönhetően.

A Jangce-vidéken és Dél-Kínában **a 6. századig** a rizsföldeket időnként „pihentetni” kellett, mert a rizst még nem palántázták, hanem a parcellákban elvetették. Ezt a módszert

² Felügyelet, felügyelőség.

váltotta fel a 8. századtól kezdve a rizspalánta-kiültetésén alapuló művelés, ami a rizstermesztés fellendülését eredményezte. A termőföldek területét is sikerült növelni, főleg a Jangce-vidéken. A sikeres élelmiszer-termelés *demográfiai „robbanást”* idézett elő Dél-Kínában.

1.6. A 684–755 közötti korszak politikatörténete

Taj-cung fia, majd unokája uralkodása alatt, a nők egyre fontosabb szerepet játszottak a politikában. **654-ben Vu Zao** nevű nő, hozzáment feleségül **Gaozang** császárhoz, ám a császár **683-ban** meghalt. Férje halála után nem sokkal Vu Zao átvette a hatalmat, felvette a **Zetion** nevet és megalapította a **Zhon dinasztiát**. Uralkodása alatt több hivatalnokot is kivégeztetett, mert úgy tartotta veszélyt jelentenek rá. Hamarosan kikerült a hivatalnokok felügyelete alól és új hivatalokat nevezett ki. Megváltoztatta a helységneveket és 19 új írásjelet vezetett be az ábécében, melyeknek kötelezte a használatát. Fő támasza a buddhista egyház volt, mivel korábban ő is egy buddhista kolostorban élt.

Halála után a hatalmat újra egy császárné gyakorolta, **705–710** között **Vej császárné** uralkodott. Ezt az időszakot a romlás jellemezte. Azonban az utána következő éveket joggal lehet a Tang dinasztia aranykorának nevezni. Kína befolyása ekkor volt a legnagyobb. A század közepére a birodalom lakossága 52 millió fő volt, Csangan lakossága meghaladta az 1 millió főt.

710-ben Li Long-ji, Zetion fia, összefogva néhány előkelő családdal, kiirtotta a Vej nemzetséget, 2 év múlva pedig ő lett az uralkodó. **712–757** között **Huang Zong** néven uralkodott. Ez idő alatt rendbe hozta a pénzügyeket és az állam közigazgatását, újjászervezte a hadsereget, így több sikeres hadjáratot vezetett és visszaverte az arabok támadásait. Azonban a 750-es években már nem sikerült megállítani az országba betörő nomád népeket, így kénytelen volt átadni a tibeti burman népek lakta Nazao királyságnak az Ázsiába irányuló kereskedelmi útvonalak ellenőrzését. **751-ben** a *Talasz-folyó melletti csatában* a **Gao Xianzhi** vezette kínai seregek vereséget szenvedtek az araboktól. A csata veresége és a következő évek belháborúi miatt Kína elvesztette közép-ázsiai befolyását, s a terület az abbászidák hatalma alá került, kultúrájában muszlimmá vált.

755-ben egy **An Lushan** nevű tábornok katonai felkelést robbantott ki és elfoglalta a császári fővárost. A császár **Szecsuanba** menekült, ahol birtokán élt tovább élete végéig. **763-ra** a lázadást lassan leverték és a Tang dinasztiának sikerült visszaszereznie a hatalmat, de tekintélyét örökre elveszítette.

1.7. Kína kultúrája a 6–7. században

Kína sajátos szerepet játszott Ázsia történetében, amely gyökeresen eltért valamennyi államától. Ebben közrejátszott sajátos írásuk is, amelynek szerepe alapvetően eltért a latin betűs és egyéb írásokétól. A kínai írásrendszer a politikai egység megteremtésének és fenntartásának egyik leghatékonyabb eszköze volt. Kínában az írástudók, az iskolázott emberek aránya a középkorban minden más országét felülmúlta. A kínai írás egész sor népre olyan hatással volt, hogy noha nyelvük alapvetően különbözött a kínaitól, mégis átvették azt: a vietnámiak, a koreaiak és a japánok is.

A kínai írás mellett a kultúra más területein is maradandót alkottak. A kínai találmányok közül talán az egyik legértékesebb a *porcelán*, melyet az 5–6. század környékén találtak fel. Azonban a leginkább hasznos találmányuk mégis mindenképpen a *papír* volt, melyet egy *Caj Lun* nevű hivatalnok talált fel. Azelőtt a kínaiak selyemre írtak. Az első papírok készítését különböző növények rothasztásával végezték, amit aztán kipréseltek és kiszárítottak. A papírba vízjelet is tettek.

Ez időben tökéletesedett Kínában a selyemfonás és fejlődtek a földrajzi ismereteik. Egy *Szuan Can* nevű utazó bejárta egész Észak- és Dél-Indiát, *645-ben* hazatért, a császár, *Li Simán* pedig kinevezte maga mellé tolmácsnak.

Jang Cian uralkodása alatt a császári udvarban könyvtárakat hoztak létre. Gyorsan fejlődött az irodalom, leginkább szépirodalmi és vallási művek jelentek meg. A legismertebb középkori kínai írók: *Vong Hizhi*, *Hxi Cang*, *Cao Pej* stb.

A kínai kultúrára a buddhizmus és a taoizmus nagy hatást gyakorolt. A politikában a konfucianizmusnak volt fő szerepe.

2. téma. Japán a 3–8. században

- 2.1. A Wa királyság politikája (238–479)
- 2.2. A központi hatalom megszilárdulása Japánban (479–672)
- 2.3. A ritsuryo-rendszer kialakulása (672). A 8. század első felének eseménytörténete
- 2.4. Császári székhelyek és az első japán főváros
- 2.5. Az állami egyházlétrejötte Japánban
- 2.6. A ritsuryo-rendszer helyzete 750-ben.

2.1. A Wa királyság politikája (238–479)

A 3. század közepén a japánok nem egyetlen nagy államban éltek, hanem százánál is több kicsi közösségben. A kései *Yayoi-korszakra* a különböző kis államkezdemények már egész Japánban elterjedtek. Az államalakulatokat általában királynő kormányozta. Azonban a *Worenzhuan-ból*³ megtudhatjuk, hogy *Wa* országában, ez időben háború dúlt, ami azzal ért véget, hogy egy nőt ültettek a trónra, *Himiko* személyében. A királynő egyben testesítette meg a vallási és politikai hatalmat is. A mű szerint *238-ban*, miután Himiko elfoglalta a hivatalát, a Wa-udvar Koreán keresztül követséget menesztett a Vej- királyság fővárosába, ahol az uralkodó szentesítette a királynő trónra lépését. Himiko ezzel egyfajta vazallusa lett Vej uralkodójának. Himiko királynő országának központját *Jamatainak* nevezték. Halála után, Vej jóváhagyásával Himiko egyik rokonát tették meg királynővé.

Amikor a helyi hatalmasságok véd művek építésébe kezdtek, megszületett az erődítményekkel védett, *Yoshinogari* és *Ötsuka*, az árokrendszerrel övezett erőssége *Yao*, illetve a *Karako* szinte bevehetetlen erődítménye. Az erődítmények urai közül néhányan hegemon államokat hoztak létre *Kyüshün*, *Izumo*, *Kibi* és *Kinai* környékén. Himiko állama is egy volt a hegemon államok sorában.

A 3–4. században Észak-Kína politikailag megosztott volt, koreai-félszigetet pedig 3 nagy (*Kogurje*, *Pekcse* és *Silla*) és egy kisebb államra (*Kaya*) osztották fel egymás között. *Kayát* olyan közösségek alkották, amelyek politikailag és kereskedelmi szempontból kapcsolatban álltak a Wa Királysággal. Azonban ez a politikai széttagoltság, hamarosan ellentéteket szült az államok között, és megkezdődött a harc Japán egész területének birtoklásáért.

390 körül Wa, Kaya és Pekcse összefogott Silla és Kogurje szövetsége ellen, ám Kogurje uralkodója *Kwanggaeto 400 és 407 között* sikeresen legyőzte ellenfeleit, s ideiglenesen véget

³„Feljegyzések Wa népéről” című kínai krónika, körülbelül 400-ban készült.

vetett a küzdelmeknek. Ekkor a Kínai-medence legfőbb uralkodója *Nintoku* császár volt, akit **421-ben** hivatalosan is elismerték az újonnan alakult *Liu-Song-dinasztia* uralkodójaként. Ő volt a Wa királyság első elismert uralkodója, az *Öt Király* közül.

A Kwanggaetotól elszenvedett vereségekből leszűrt harcászati tanulságoknak hamarosan megmutatkoztak az eredményei. Lovakat, lószerszámokat és más hasznos felszereléseket importáltak Japánba, ahol lemásolták és használni kezdték azokat. Az így módon megismert lovas hadviseléssel nagy haszonra tettek szert, ugyanis a lovakkal távoli vidékekre vezethettek hadjáratokat. Ez a változás gyökeresen átformálta Japán arculatát. A szigetvilág ezután már nem a helyi államocskák birodalma volt, amelyek kölcsönös elszigeteltségben éltek egymás mellett, hanem politikailag összefüggő szintérré változott.

Az *Öt Király* egyike *Saj*, felbátorodva kisebb sikerein, **450 körül** katonai akciót indított Korea ellen. Néhány évvel később *Bu (456–479)* szerezte meg a hatalmat. Irányítása alatt Wa seregei, együttműködve Kaya, Pekcse és más korabeli államokkal, csatába kezdtek Kogurje ellen. **475-ben** azonban Kogurje seregei arattak győzelmet, mivel lerohanták Pekcsét, ami visszavonulásra készítette Wa hadait.

500-ra a *Jamato-rendszer* egy olyan központosított államot épített ki, amelynek keretei között a *Kyūshū* és *Kanto* között élő helyi hatalmasságokat minden addiginál szorosabb ellenőrzés alatt tartották. Az uralkodók a koreai államokkal egyenrangúnak tekintették *Jamatót*, amelyet Japán egyetlen legitim kormányzatának ismertek el.

2.2. A központi hatalom megszilárdulása Japánban (479–672)

A Kínai-medence urai **500-ra** már ellenőrzésük alatt tartották Japán nagy részét. A **475. évi** katonai vereség után *Jamato* felhagyott azzal, hogy befolyását az egész kontinensre kiterjessze. A külkapcsolatok kérdése visszatérő problémát jelentett Japánban. Jelentősen megnőtt az uralkodói család legközelebbi csatlósainak hatalma, ami heves hatalmi harcokhoz vezetett. A mélypont **672-ben** következett be, amikor polgárháború tört ki a trón birtoklásáért. Ez a *Jinshin-háború* néven vonult be a történelembe.

A háború kialakulásának előzményeihez tartozik, hogy *Yūryaku* halálát követően (**kb. 479**) a *Jamato*-hatalom egyre súlyosabb belpolitikai problémákkal szembesült. **506-ban** lázadás tört ki az elégedetlenkedő nemzetségfők körében. Saját jelöltjüket ültették a trónra *Keitai* személyében. Egészen 571-ig mindössze két császár volt meghatározó a japán politikában: *Keitai* és *Kinmei*.

A császároknak sikerült megszilárdítani a közigazgatási rendszert, ami azonban megerősítette a *Soga-klán* vezetőinek hatalmát. Ugyanis *Kinmei* császár államkincstárának

vezetőjeként *Soga no Iname* és fia, *Umako* kezében különösen nagy hatalom összpontosult. A Soga-klán felemelkedését pedig a többi „jeles nemzetség” egyáltalán nem nézte jó szemmel.

580 körül az ellenségeskedés odáig fajult, hogy a vetélytársak fegyverrel fordultak a Soga-klán ellen, azonban próbálkozásaik kudarcot vallottak. **592-ben** Kinmei császár leányát, *Suikót* ültette a trónra, unokáját *Shōtoku herceget* pedig régenssé tette. Suikó országglása alatt és után, *Umako*, a fia *Emishi* és unokája *Iruka* irányította az államügyeket. A klán irányítása alatt a birodalom óriási fejlődésen ment keresztül. **640-es évekre** a buddhizmus a társadalmi elit elfogadott része lett. A Sogák uralma a gazdaság is fejlődött, sőt ez időben bontakozott ki a kínai nyelven alapuló, sajátosságosan japán műveltség. Törvénykönyveket állítottak össze és megszülettek az első hivatalos udvari krónikák. Ezáltal a Soga-klán még nagyobb befolyásra és elismerésre tett szert, ami egyre csak fokozta ellenségeik ellenszenvét. Mindez odáig fajult, hogy **645-ben** egy véres államcsínyben az egész Soga-klánt kiirtották.

Az államcsíny után a Soga-érában elindult változások többségét meghagyták. Az összeesküvés végrehajtói a *Taika*, azaz a „*Nagy Átalakulás*” első évének nyilvánították a **645-ös** esztendőt. Jamato új urai ebben a szellemben láttak hozzá hatalmuk megszilárdításához.

Az uralkodói réteget azonban belső viszályok gyengítették, amelyekből *Tenji császár* emelkedett ki győztesen. A Jamato-udvar nem tudta elkerülni, hogy belekeveredjen a Koreai-félsziget válságába, ami végül háborúba torkollott. **663-ban** a Tang dinasztia és Silla megsemmisítő vereséget mértek a japán flottára. A külháború miatt a császárnak nem volt ideje a belpolitikával foglalkoznia, mire belekezdhetett volna politikai reformjainak megvalósításába, **671-ben** meghalt.

672-ben Tenji öccse, *Ōama* és fia, *Ōtomo* között megindult a harc a trón megszerzéséért, amiből végül *Ōama* került ki győztesen. Győzelmével és uralkodása kezdetével a politikai rendszer megszilárdulásának egy új szakasza vette kezdetét. Reformjaiból született meg *ritsuryo*, a következő évek kormányzati rendszere.

Tehát 672-re a politikai egység kialakulásának évszázadai megteremtették a Kínai-központú Jamato-hatalmat, amely gyakorlatilag egyedül uralta Japánt.

2.3. A *ritsuryo*-rendszer kialakulása (672). A 8. század első felének eseménytörténete

Japánban a politikai egység megvalósulása felé vezető lassú, évszázadok óta tartó fejlődési folyamat **672** után rendkívül gyorsan kiteljesedett azáltal, hogy megszületett a *ritsuryo seido*, a „*büntető és polgári törvények rendszere*”. Ennek az örökletes rangokon alapuló rendszernek, a főváros közepén álló császári palota volt a központja. A hivatalnokok a fővárosban és a tartományokban gondoskodtak az adók beszedéséről és a béke fenntartásáról.

Ez az új politikai berendezkedés méltón váltja ki az utókor tiszteletét, már az írott források létezésének pusztán ténye miatt is. Ezekkel a politikai hatalom saját létjogosultságát akarta igazolni, s a tartalmuk összeállításánál is ez volt a fő szempont. A teljes egészében 750-re kiépülő közigazgatási rendszeren már látszott annak „arisztokratikus”⁴ és bürokratikus⁵ jellege.

A 8. század első felének eseménytörténete: 672 júniusában *Öama herceg* (Tenmu császár) seregei szétzúzták unokaöccse, *Ötomo herceg* csapatait a Kínai-medencében. **Tenmu** lett az uralkodó. Császári időszaka alatt arra törekedett, hogy békés viszonyt ápoljon a kontinens nagyhatalmaival. Birodalmában mindenhol megszilárdította a földek és nemzetségek illetve a fegyveres erők fölötti ellenőrzést. Elrendelte egy jogtár összeállítását, mely pontosítja és egységesíti a közigazgatási eljárások menetét. Belső rendszerének vallási alapjait is megerősítette, támogatta a buddhizmust és a shinto⁶ intézményeket. **686-ban** halt meg, és bár erős központi hatalmat hagyott hátra, tetteinek nem volt kézzelfogható nyoma.

Tenmut özvegye, **Jitó császárné**, Tenji lánya követte a trónon. Jító és Tenmu fiát, *Kusakabét* összeházasították Jító fiatal húgával, *Genmeijel*. Két gyerekük született egy fiú, *Monmu* és egy leány, *Gensho*. Kusakabé azonban apja halála után nem akart trónra lépni, így anyja, Jító foglalta el a trónt, majd lemondott unokája, **Monmu** javára és haláláig az ifjú uralkodó útját egyengette.

A császárné uralkodása alatt főleg azon dolgozott, hogy a birodalomhoz méltó fővárost teremtsen. A kínai városok mintájára építette meg *Fujiwarakyo* városát **694-ben**. Mindemellet Jító császárné sikeresen elejét vette a császári családon belüli viszálykodásoknak, így biztosítva a központi hatalom stabilitását. Mindeközben a hivatalnokok a törvénykönyvek megszerkesztésén és az uralkodóház történetének megírásán munkálkodtak. *A kínai joggyűjtemények mintájára készült mű a kormányzat működését szabályozó rendeleteket foglalta össze, s ez az a jogi alap, amelyre a ritsuryo-rendszer egésze épült.*

Fujiwara no Fuhito hivatalnok leánya, **Miyako**, *Monmu* felesége lett, kettőjük fia, a későbbi *Shomu császár*, **701-ben** született. Amikor **707-ben** *Monmu* meghalt, anyja, **Genmei** magát tette meg tennonak⁷. Folytatta nővére politikáját, ő is egy fővárost alapított, *Heijökyöt*. Mindemellet ő volt az első uralkodó, aki kísérletet tett arra, hogy monetáris alapra helyezze az államkinestár működését. Elrendelte a birodalom teljes felmérését, így születtek a helyi krónikák (*fudoki*). **715-ben** leánya, **Gensho** javára lemondott a trónról, aki uralkodóként gyenge jellemnek bizonyult, először anyjára, majd unokaöccsére, *Shomura* támaszkodott.

⁴ Arisztokratikus–előkelő, előkelősködő

⁵ Bürokratikus–az előírásokat mindenben megtartó, de szűk látókörű politika jelzője

⁶ Japán ősi vallása, őshonos vallási tanítások és gyakorlatok összessége

⁷ Japánul a császárt jelenti, vagyis az „ég ura”

A *Taiho-ryo* kiadása után számos változás történt a japán joggyakorlatban. Megszületett a drasztikus történeti mű, a *Nihonshoki (Japán krónikája)* valamint a *Kojiki (Régi dolgok feljegyzései)*.

Fuhito hivatalnok halála után három fia szövetségre lépett *Shomuval*, mely eredményesnek bizonyult. A szövetségük szilárdan kézben tartotta a birodalom ügyeit. *Shomu tenno* a japán történelem egyik legjelentősebb uralkodója lett, uralmának leghaladóbb eleme a buddhizmus támogatása volt. Legnagyobb sikereit azzal érte el, hogy seregeivel elfoglalta *Tōhoku* középső vidékét, kiűzve az *emishik*⁸-et ősi földjeikről.

730-as években óriási járvány söpört végig Japán középső és nyugati vidékein. *Shomu* támogatói nagy része a járvány áldozata lett. A császár a járvány miatt csökkentette az adóterheket és a katonai szolgálattal járó kötelezettségeket. Létrehozta a buddhista egyház és a kormányzat összefonódását, amelynek folyamata a *Soga-klán* idején vette kezdetét mintegy 200 évvel korábban.

Shomu császár halálakor a *ritsuryo-seido* fejlődésének csúcspontján volt. Ekkor egy erőskezü asszony került a trónra, *Kōken tenno*, *Shomu* és *Kōmyō Kōgō* leánya.

2.4. Császári székhelyek és az első japán főváros

A *ritsuryo-rendszer* korai szakaszának fontos eseménye volt, hogy felépült az első császári főváros. Majd rövid időn belül egy újabb császári székhely is épült. Megszületésükben több tényező is közrejátszott, de a legfontosabb, hogy a politikai változások miatt elavulttá váltak a megszokott kormányzati berendezkedések.

A korábbi évszázadokban kialakult bonyolult házassági gyakorlat miatt, az uralkodó több palotát tartott fenn egyszerre. Egyben a saját családjuk, a többiben pedig hitveseik éltek. A több palota fenntartása, csak kis létszámú uralkodó osztály mellett volt megvalósítható. A palotákat, szentélyeket, erődfalakat ugyanis rendszeresen újjá kellett építeni, viszont gyakran nem vesződtek a renoválással, egyszerűen csak egy új helyen, építettek egy új palotát. Ez azonban rengeteg pénzt vett igénybe.

Jamato urai a **6–7. században** kiterjesztették birodalmuk határait, így megnőtt a hivatalnokaik és alattvalóik száma is. Újabb és újabb épületekre volt szükség, míg nem végül már egyszerűen kivitelezhetetlen volt az udvar gyakori átköltöztetése és az épületek pótlása. A megoldás egy állandó főváros kiépítése volt, aminek felépítéséhez óriási emberi és anyagi erőforrásokat kellett volna mozgósítani, ami szintén lehetetlen feladatnak tűnt. A **7. században** végül igen lassan, de megkezdődtek a változtatások.

⁸ Ősi japán népcsoport, a samurájok elődjai

A shinto szentélyeket és lakóépületeket továbbra is a rothadó és cserélhető cölöpvázakra építették. A kormányzati épületek és a buddhista templomok viszont kontinentális stílusban épültek. A **8. századra** ezek a felemás intézmények a társadalmi és politikai feszültségek kiváltó okai lettek. A Shoga-klán uralmának csúcspontján sorra épültek a buddhista templomok. Az uralkodók óriási templomokat emeltek *Naniwában* és *Asukában*. A Kiyomihara-palota körül templomok sorakoztak, **683-ban** pedig megkezdődött egy harmadik központ, a „*keleti főváros*” építése. Jító császárné új fővárosa *Fujiwarakyo*, ötvenszer nagyobb volt, mint Tenmu *Kiyomihara-palotája*. Ezek viszont sok közmunkát igényeltek, és szintén elégedetlenséget váltottak ki az uralkodó elit körében.

Az építőmesterek a faanyagot a messzi Ömi tartományból hozták be. Hosszas munkálatok után végül felépültek a szimmetrikusan elrendezett kormányzati épületek, a császári rezidencia és a többi hivatali épület. A palotát övező négyzethálós alaprajzú városban emelkedtek az előkelőségek házai, a templomok, szentélyek és a lakónegyedek.

708-ban, *Monmu* halála után, **Genmei császárné** egy ediktumot adott ki, amelyben közölte, hogy új fővárost és székhelyet építtet. Az új palota tervezett helye Narától 21 km-re, északra helyezkedik majd el. A császárné pontosan tudta, hogy ez milyen nagy terheket ró majd a köznépre és az előkelőségekre egyaránt, mégis belefogott az építkezésbe. Az új palota **710-ben** készült el *Heijōkyōban*. A munkások túlhajszolása miatt mindennaposak voltak a lázadások, volt, hogy erőszakkal toborozták össze a palotán dolgozókat. **715-re** elkészültek a kormányzati épületek, azonban az előkelőségek és a közemberek még hosszú évekig építtették saját otthonaikat. Később, a császárné lemondásával, az építkezések üteme is lelassult.

A problémák azonban nem oldódtak meg ezzel, ugyanis **Shomu császár** még nagyobb és fényűzőbb palotát szeretett volna magának. Ezért **730-ban** újjáépíttette a korábban porig égett *Naniwát*, *Heijōkyōban* pedig új palotát emeltetett. Az ő utódai a Biwa-tó közelében fekvő *Horában*, majd *Naniwától* délkeletre, *Yugéban* illetve *Nagaokában* és *Heianban* emeltettek új palotákat. Ezután azonban Japán tartalékai teljesen kimerültek és az uralkodók ezentúl nem kezdtek hasonló vállalkozásba. Így Japánban a következő nemzedékeknek egyetlen székhelye volt.

2.5. Az állami egyház létrejötte Japánban

A **Jamato-hatalom** társadalmi elitjének közvetett kapcsolata volt a *kamikkal*⁹. Az uralkodók gondozták a szentélyeket és a bennük lakozó kamikat, *Kyūshōtól* egészen *Kantóig*. A *Nihonshoki krónika* az uralkodókat az emelkedett tudás beavatott ismerőinek festi le. Bár a konfucianizmus, a taoizmus és a kontinentális eszmerendszerek tanításainak nagy hasznát

⁹ A japán eredetű shinto vallásban a tisztelet tárgyai, melyek istenek, szellemek és az ősök lelkei egyaránt lehetnek

vették a császárok, mégis a **ritsuryo-rendszer** kiépülő állami egyházában a buddhista lett a meghatározó eszmerendszer.

A *Soga-klán* vezetői maguk is támogatták a buddhizmust, a **8. századra** Jamato urai már mindannyian támogatták a buddhista és shinto vallásgyakorlatot. Tenmu és Jitó pedig különösen lelkes hívei lettek az új vallásnak. Uralkodásuk alatt a Kínai-medencében 545 templom részesült kormányzati támogatásban, de a medencén túl is épültek templomok. Sőt, **Tenmu** idején, a császári udvarban is tartottak buddhista szertartásokat. A tenno elrendelte, hogy szerzetesek lássanak hozzá a buddhista *Tripitaka*¹⁰, az eredetileg páli nyelven íródott *hinayana-kánon* kínai fordításának lemásolásához. 685 tavaszán pedig a tartományoknak parancsba adta, hogy minden házban kell lennie egy buddhista oltárnak. Tenmu megerősítette az addig is nagy tekintélyű, *isei* szentély vezető szerepét.

Shomu császár már csak nem megszállottan pártolta a vallás ügyét. **730-ban**, amikor himlőjárvány pusztított Japánban, elrendelte a szent iratok olvasását a császári udvarban és a tartományokban. Később pedig császári parancsra még több templomot és szentélyt emeltek a birodalomban. Továbbá *Shomu* elrendelte a hivatalnokainak, hogy minden tartományban, állami költségen emeljenek kolostorokat. Itt az *Aranyfény-szutrát*¹¹ tanulmányozták és magyarázták. Elrendelte a pagodák megépítését és további szutrák lemásolását, amit a *Négy Mennyei Király-szutra* sugallatára tett meg. Az volt a célja, hogy Buddha tanításai minden emberhez eljuthassanak.

743-ban császári parancsra egy nagyméretű Buddha-szobrot öntöttek Shigarakiban, mivel ezt a helyet szánták az új állami kultusz székhelyének. *Shomu* a shinto szertartások szellemében minden császári ős sírja előtt áldozatot mutatott be. **747-ben** elrendelte, hogy fokozni kell a tartományi kolostorok építésének ütemét. Egyre nagyobb földeket adományozott a templomoknak.

749-ben *Shomu* császár lemondott a trónról, leánya **Köken tenno** javára. Uralkodása alatt *Shomu tenno* lerakta az állami egyház alapjait. A *Todaijiban* felépült templom együttes, egy olyan, az egész birodalomra kiterjedő vallási felépítmény központja lett, amelynek a hittételek biztosítottak szilárd alapot.

2.6. A ritsuryo-rendszer helyzete 750-ben

A ritsuryo-rendszer egy zavaros folyamat eredményeképpen született meg. Egyaránt szerepet játszott benne a tudatos politikai szándék és a véletlen. Megalakulása után a hivatalnokok folyamatosan módosították a rendszert, hogy növeljék annak hatékonyságát.

¹⁰ A világ legrégebbi épen maradt átfogó buddhista kánonja, szöveggyűjteménye

¹¹ Buddhista kézirat

Közigazgatási felépítménye egy rendkívül összetett struktúra volt. A kormányzati hivatalnokoknak az volt a feladata, hogy fenntartsák a birodalom békéjét, s a termelőmunkát végző réteg rendben fizesse az előírt adókat az államgépezet fenntartói számára.

A rendszer csúcán a tenno állt, bár az uralkodó választás szabályait soha nem fektették le pontosan. A császár vagy császárné az írásban rögzített szabályok szerint működő kormányzati rendszeren keresztül gyakorolta tekintélyét. A *Yörö-ritsuryoban* foglaltak szerint a központi kormányzat két fő részből állt. Az *Istenségek Hivatala* kevésbé jelentős hivatal volt, amely a számos állami shinto szertartást felügyelte. A *Nagy Államtanácsot* 3 személy: a legfőbb személynök (*daijodaijin*), a jobb felőli személynök (*udaijin*) és a bal felőli személynök (*sodaijin*) irányította. A *Nyolc Minisztérium* (*sho*) tartozott az Nagy Államtanács alá. A központi kormányzat gerincét alkotó két egység között állt a *kis tanácsos* (*shonagon*) valamint a *Jobb Tanács* és a *Bal Tanács*. A Nagy Államtanácshoz tartozó intézményben a tisztségviselők ellenőrzésével és a rendfenntartással foglalkozó *Danjödaiban*, a *palotaőrsgben* több ezren dolgoztak.

A központi intézményeket al hivatalok láncolata kötötte össze a köznéppel. A fővárosi hivatalnokok *Narát* igazgatták. A határvidékek ügyeivel külön szervezet foglalkozott. A kokufukban „adminisztrációs hivatalok, iskolák, helyőrség, helyőrség és más intézmények” segítették a kormányzat működését. A hivatalnokok az alapvető közigazgatási feladatokat látták el. A kormányzó gyakorlatilag mindent az ellenőrzése alatt tartott. A tartományi buddhista templomok és kolostorok szerzetesei, illetve tisztviselői az állam szakrális hatalmát biztosították.

A tartományokat több járásra osztották fel, amelyek élén a *körzeti elöljáró* állt. A *magisztrátusok* ellenőrzésük alatt tarthatták a kézművesek munkáját, felügyelheték az adók beszedését és örködhettek körzetük békéje felett.

Egy családi egységben (*ko*) kb. 20 ember élt, 50 *ko* alkotott egy *satót*. Egy átlagos *köri* 7 *satóból* állt. A *ko* élén álló személy felelőssége volt, hogy a *ko* eleget tegyen vazallusi kötelezettségeinek. A *sato* vezetője az állami közigazgatási felépítmény legalsó szintjén állt. Valamelyik *ko* főnöke töltötte be ezt a posztot, ő felügyelte a népet.

A termelőmunkát végzőket pontosan nyilvántartották. A megtermelt javak a járási hivatalok közreműködésével a magasabb társadalmi osztályok tagjait szolgálták. A polgári közigazgatási segítő katonaságnak a Narában működő *Katonai Ügyek Minisztériuma* (*Hyöbusho*) volt a legfőbb szerve. A minisztérium ellenőrizte a fegyvertartást, a hírszerzést és a csapatok bevetését.

A főváros biztonságáért az előkelőségekből illetve kirendelt paraszti csapatokból álló egységek feleltek. A tartományi haderő alacsonyán képzett katonákból állt.

3. téma. A koreai-félsziget a 3–15. században

- 3.1. A félsziget államai a 3–6. században
- 3.2. Harc a hatalomért, az ország egyesítése (676)
- 3.3. Korea kultúrája a kora középkorban
- 3.4. Korea állam a 9–12. században. Parasztfelkelések
- 3.5. A mongolok hódítása és a mongol iga Korjében (1218-1257)
- 3.6. A mongolok kiűzése és a Korje dinasztia bukása (1357–1392)
- 3.7. A Li dinasztia bel- és külpolitikája (1392–1443)

3.1. A félsziget államai a 3–6. században

A Koreai-félszigeten a 3. században három királyság: Kogurje, Pekkse és Silla, valamint egy kisebb államszövetség Kaya terült el. A három királyság korszaka 668-ig tartott.

Ez idő alatt a királyságok hol egymással és a külső fenyegetésekkel hadakoztak, hol békés együttélésben találtak megegyezést és kerestek lehetőséget hatalmuk növelésére. A harcok során sokszor kizsákmányolták a parasztokat, adókat szedtek és közmunkát végeztek. Mindegyik államra jellemző volt, hogy vezetőiket konfucianista iskolákban képezték ki, ezáltal a tekintély tiszteletére tanították őket. A korszakot nagy technikai és kulturális fejlődés jellemezte, leginkább a 4–6. században, amikor a *buddhizmus* már mindegyik királyságban *államvallás* lett.

Kogurje a térség északi részén fekvő, legnagyobb és legerősebb állam volt. A kogurje törzs, lovas nép volt és igen fejlett fegyverzettel rendelkeztek, ami sok csatában győzelemre segítette őket. A **4. században** befolyásuk alá hajtották a *jemek* és *ogcsok* törzseket. Területeik növekedésével pedig fokozatosan kialakult államiségük. Királyuk egyben katonai vezetőjük is volt, aki az egész királyságot 12 közigazgatási egységre osztotta fel. Ezután összegyűjtötték a törvényeket és törvénykönyvet adtak ki, mely elsősorban a büntetőjogra alapult.

Itt főleg állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkoztak. A koreai-félszigeten Kogurjében terjedt el leghamarabb a buddhizmus, itt alakultak az első buddhista szervezetek **322-ben**. Továbbá a legelső koreai királyság volt, amely vallássá tette a buddhizmust **372-ben**, azonban hamarosan egész Koreában elterjedt a buddhizmus, mivel az állam is támogatta az egyházat.

Pekkse a délnyugati régióban feküdt, nagyságrendileg a második legnagyobb állam volt a félszigeten. A *malgalokkal* való hadakozás során kelet felé is terjeszkedtek, ahol jó néhány erődöt építettek. **Silla** a térség délkeleti részén terült el, több csoportosulásból jött létre. A **Kaya**

államszövetség délen jött létre, ez rendelkezett a legkisebb területtel. Ennek ellenére kitűnt katonai erejével és technológiai fejlettségével. Gazdasága jelentős volt, különösen vasbányászata és mezőgazdasága.

3.2. **Harc a hataloméért, az ország egyesítése (676)**

A félsziget államai, ha nem egymással harcoltak, akkor a nomád népekkel. *Pekcse* és *Silla* **255-től** pár megszakítással többször is hadat viseltek egymással. A *3. század végén* mivel már mindkét felet megviselték a hadakozások, békét kötöttek egymással. Közben, **246-ban** *Kogurje* határ menti erődjeit a szétesett Kína egy állama támadta meg. A fővárost az uralkodó az ország belsejébe költöztette, így az *Phenjan* lett. A *4. században* végül a hadviselő felek meg tudtak egyezni és békét kötöttek. A *kogurjeiek Kvantegho kiály* uralma alatt a *sillai* csapatoknak nyújtottak támogatást a japán kalózzokkal szemben, így a két ország között szoros együttműködés alakult ki. *Kogurje* állam ekkor élte virágkorát, elérte legnagyobb kiterjedését és technikai fejlettsége is kiemelkedő volt. Ezt a fegyverzet fejlettsége is erőteljesen befolyásolta.

Kogurje egyre nagyobb kiterjedése összetűzéshez vezetett *Pekcse* állammal, aminek következtében *Pekcse* határai délebbre szorultak, ezáltal a *kogurjeiek* a koreai-félsziget egész északi részét hatalmuk alá hajtották. Ekkor *Pekcse* és *Silla* összefogott a túlságosan megerősödött *Kogurje* ellen és sikerült a *Hangan-folyó* völgyében megállítani az északiak terjeszkedését. A szövetség azonban nem tart sokáig, mivel *Silla* állama az összes megszerzett területre igényt tartott, az ellenségeskedés hamar kiújult a két királyság között. Az ellentétek odáig fajulnak, hogy *Pekcse Kogurjéhez*, *Silla* pedig *Kínához* fordul segítségért. Kínának kapóra jön a segítség, mivel az ő érdekük is, hogy *Kogurje* terjeszkedését megállítsák. **598-ban** a kínai *Jang császár* óriási flottát küldött *Kogurje* ellen, azonban a hadjárat sikertelenül végződik.

612-ben ezért *Jang Huan* több mint egy millió katonával indul *Kogurje* ellen, azonban a kiválóan felépített erődöknél csellel sikerült szinte teljesen megsemmisíteni a behatolókat. A később megalakult *Tang-dinasztia* uralkodói **645-ben** újabb támadásokat indítottak, melyek szintén sikertelenül zárultak. A fordulat **660-ban** következett be, amikor a kínaiak sikeres hadjáratot vezettek a félszigetre és elfoglalták *Pekcsét*. Így az, a *Tang-dinasztia* tartománya lett és az államot közigazgatásilag kínai helytartók irányították. **661-ban** újabb kínai hadjárat indult, ekkor már *Kogurje* megdöntésére, de a királyság eleinte ellenállt a támadásnak. Azonban **668-ban** az állam megingott belső problémái miatt, így a kínaiaknak sikerült elfoglalni a fővárosukat, *Phenjant*. Ezután egész *Kogurje* területét a *Tang* birodalomhoz csatolták. *Silla* állama mindezek után segítséget remélt területei kiterjesztésére, de csalódnia

kellett. Bosszúból, *Silla* a három koreai királyság szövetségével támadást indított Kína ellen. A **670–676 között** tartó háborúban végül a félsziget szövetsége győzelmet aratott Kína felett. *Silla* a győzelem után egyesítette a koreai-félsziget területeit és létrehozta a ***Sillai Királyságot 676-ben***. Az országot egyesítő ***Munmu király 681-ig*** uralkodott, ez idő alatt pedig rendet és békét teremtett országában. Megindult a gazdasági fejlődés, a föld az állam tulajdona lett, az azt használó parasztok pedig adót fizettek. A sillai előkelőségek és a buddhista egyház jelentős földterületeket kapott. A **8. század közepén** sikerült rendezni a közigazgatási kérdést, az országot 9 járásra osztották: 3 *Silla*, 3 *Kogurje* és 3 *Pekcse* területén. A közigazgatás vezetőit az uralkodó nevezte ki, sőt, speciális főiskolákat is létrehoztak közigazgatási képzés céljából.

Megalakulása után nem sokkal, a ***Sillai Királyság*** szembefordult Kínával, függetlenségének megőrzése érdekében. Hosszas háborúskodás után, végül **776-ban** a kínaiak kivonultak a félszigetről, és egy önálló, egységes Korea jött létre, erős gazdasággal és katonasággal. Az ország nem csak szárazföldi, de vízi hadviselésben is jelentős volt. Korea ezután gyorsan fejlődött, hamarosan Kína is elismerte az ország határait.

3.3. Korea kultúrája a középkorban

A koreai kultúra alapja a **3–8. században** alakult ki. Ez idő alatt az egész lakosság szakított a pogány szokásokkal, ami nagy hatással volt az emberek életére és kultúrájára. Hamarosan a vallásnak nagy szerepe lett. A legnagyobb hatással talán a ***festészetre*** volt, a festmények főleg vallási témákat ábrázoltak, ahogyan a ***szobrászatban*** is a Buddha-alakok domináltak.

A koreai kultúra a kínai kultúra befolyása alatt alakult ki, sok mindent átvettek a kínaiaktól. Az első történelmi könyveket még a **3. században** kínai nyelven írták. Majd a **7. századtól** kialakult a koreai írásmód, egy ***Sol-Chon*** nevű írástudó kidolgozott egy módszert, amelynek segítségével le lehetett írni kínai írásjelekkel egy koreai szöveget.

Jellegzetes művészeti alkotások voltak a ***szeladonok***¹². A zene és a tánc is előtérbe került, rengeteg hagyományos tánc és népi hangszer maradt fenn. Kínai mintára kialakult a hivatalnoki vizsgarendszer, a nemzeti akadémia mellett magániskolák alakultak.

Magas szintet ért el az ***építészet***, mely leginkább a ***Sillai Királyság*** megalakulása idején kapott koreai jellegzetességet. Számos épület, főként buddhista kolostorok és templomok emelkedtek. Az Észak-Koreában található kogurjei nemesek sírkamrái fontos építészeti emlékműnek számítanak. A falak és a mennyezet is freskókkal díszített. A főváros közelében feltárták az ***ún. Arany korona kurgánját***, amelyben megtalálták az első koreai uralkodók aranykoronáját. Az építészet másik remekműve a ***Tábátán Pagodája***.

¹² Ázsia egyes területein népszerű, mázas kőcserépedények

A koreai-félsziget kultúrájának fejlettségét bizonyítja, hogy **647-ben** már *csillagászati obszervatóriumuk* volt, mellyel próbálták segíteni a kereskedőket és az utazni vágyókat.

A mindennapi élet alapját a neokonfucianista eszmék képezték, amelyek hangsúlyozták az erkölcsöt, az igazságosságot és a gyakorlati etikát. A tudományos tanulmányokra való nagy érdeklődés miatt magánakadémiák nyíltak.

A középkor végén a koreai tudomány virágzott, *1443-ban* az analfabetizmus felszámolására elkészült a könnyen elsajátítható, tudományos szempontból is kiváló koreai ábécé, a *hangul*. A nők abszolút hátrányos helyzetbe kerülése főként a konfucianizmus eszméinek általános, széles körű elterjedésének tudható be.

3.4. Korea állam a 9–12. században. Parasztfelkelések

Az egyesített Koreában a *8. század végén* jelentős politikai problémák jelentkeztek, kisebb nagyobb lázongások törtek ki és elégedetlenség vette kezdetét, aminek egyik oka, a röghöz kötés törvénye volt. Az egységes ország hamarosan felbomlott, és kezdetét vette a „*kései három-királyság korszaka*”. A **892-ben** három királyság lépett ki az egységes államból: *Silla, Hubekcse és Thebong*. A köztük lévő rivalizálás, azonban csak tovább rontotta az egyébként is bizonytalan helyzetet.

918-ban változások következtek be a félszigeten. Egy *Vang Hon* nevű hadvezér kezébe ragadta a hatalmat és sikerült újra egyesíteni a darabokra hullott területeket. **936-ban** az egész félszigetet lerohanta és létrehozta a *Korje királyságot*, ő maga pedig felvette a *Thendzso* nevet. A főváros Kegjong, hamarosan a kor egyik legfényűzőbb településévé vált, az alapító palotákat, buddhista templomokat és pavilonok sokaságát építtette fel. Az uralkodó az ország védelme és erősítése érdekében az észak-koreai határok mellett várakat, erődöket és védfalat emeltetett. Megkezdte az állam központosítását és földreformot hajtott végre. Ennek értelmében csak azok a területek lettek kölcsönözhetően, amelyek tulajdonosai szolgálati jutalomként kapták a földet.

Thendzsonak köszönhetően a *10. század végére* egy erős állam jött létre. Az **982–997** között uralkodó *San Chon király* közigazgatási reformot hajtott végre, melynek értelmében az ország 12 megyére lett felosztva. Minden 16-65 év közötti férfi katonaköteles lett. A hadsereg megszervezése a földesúrra volt bízva.

Feudális állam lévén elkerülhetetlenek voltak a parasztlázadások a földesúr ellen. Az arisztokrata réteg hatalmának korlátatlansága és viszáljai hosszú ideig tartó, lázadásokkal teli időszakot hozott Korjében. A legnagyobb felkelés Dél-Koreában volt **1177-ben**, amikor *Mán I* vezetésével lázadás vette kezdetét. A felkelők eltörölték a parasztok kötelezettségeit. Ennek

hatására országszerte lázadások kezdődtek. A felkelésnek az vetett véget, hogy *Mán It*, egy földesurakkal folytatott tárgyalás alkalmával meggyilkolták.

3.5. A mongolok hódítása és a mongol iga Korjében (1218-1257)

A mongol nép dinasztiájának megalapítása és rohamos terjeszkedése a **12. században** a állam határvidékének újbóli megerősítésére adott indokot. Korjében még ekkor is belső viszály uralkodott, katonai diktatúrák követték egymást, az ország jelentősen meggyengült. Ez volt az egyik oka annak, hogy nem tudott ellenállni a *mongol invázió*nak.

1218-ban jelentek meg először a mongolok Korjében, és az uralkodó ekkor úgy döntött, a béke érdekében vállalja a súlyos adók terhét. Bár a nép elégedetlen volt, a békés viszony kitarthatott a mongolokkal **1225-ig**. Ekkor történt ugyanis, hogy meggyilkolták a koreai mongol nagykövetet.

A mongolok hadjáratot indítottak a koreaiak ellen *Szalitej* vezetésével. A mongol hadak sorra foglalták el a koreai városokat, hamarosan elérték a fővárost. **Csve U** ekkor tárgyalásokba kezdett velük, így próbálta menteni a tragikus helyzetet. Újabb súlyos adókért cserébe a mongolok ismét visszavonulót fújtak. Azonban helytartókat hagytak maguk után, Korjében például **70 mongol helytartó** felügyelte az adóbeszedést. A mongolok azonban nem érték be ennyivel, hamarosan azt követelték Korjé vezetőségétől, hogy adjanak nekik **2 ezer** hajadon leányt és fiatal fiút. A koreai-félsziget állama ebbe már nem volt hajlandó beleegyezni, fellázadtak és kivégezték a mongol helytartókat. Ezután Korje vezetői *Kando szigetére* menekültek, mivel a helytartók kivégzésére válaszul a mongolok újabb hadjáratot indítottak, és ezután még **20 évig** a térségben maradtak, folyamatos támadásokat intézve Korje ellen. **1254-ben** a mongolok **200 ezer** hadifoglyot hurcoltak el.

1257-ben visszatértek Korje vezetői és sikerült békét kötniük a mongol uralkodókkal. Az ország élére ekkor a mongol Kubiláj kán került, aki katonai támaszpontok építésébe kezdett a térségben, amelyről később a japánok ellen indított támadásokat.

3.6. A mongolok kiűzése és a Korje dinasztia bukása (1257–1392)

A mongol uralkodók megjelenésével Korjében megnövekedtek a parasztok adóterhei. A lakosság elégedetlensége egyre nőtt, ezért a mongolok annak érdekében, hogy megakadályozzák a koreaiak fellázadását, betiltották a fegyvergyártást, a mongol nagyurakat pedig egyre inkább arra kötelezték, hogy Korjéből válasszanak maguknak feleséget, ezzel próbálva csillapítani az ellenségeskedést a két nép között.

A mongol uralkodók közel 100 évig tartották ellenőrzésük alatt a koreai-félszigetet. **1356-ban** azonban *Konmin király* határozott lépésre szánta el magát, hozzáfogott a mongolok

kiűzéséhez. Első dolga volt, hogy leszámoljon a királyi udvar mongol képviselőivel. Ezután 2 éven át tartó harcok során végül sikerült kiűzni a mongolokat az országból, egyedül *Csecsudo szigetén* maradtak **1370-ig**.

Az új király a mongolok kiűzése után hozzáfogott az állam belső rendjének megteremtéséhez. Elkobozta a földeket a földesuraktól és az állami földalaphoz csatolta azokat. Bár a parasztok körében nagy népszerűsége tett szert, az arisztokrácia viszont összeesküvést szervezett ellene, és **1374-ben** egy merénylet áldozata lett. Politikáját az **1388-ban** fegyveres lázadás által hatalomra került **Li Song Ge** folytatta, aki a nép támogatásával került hatalomra. A földeket a parasztoknak adományozta aprópénzért cserébe, de a legtöbb földhöz a katonák és az állami szolgálatot teljesítők jutottak.

1392-ben **Li Song Ge** királynak kiáltotta ki magát, ezzel véget vetve a *Korje dinasztia* uralmának. Megalapította a **Li dinasztiát**, amely egészen **1910-ig** állt fenn Koreában.

3.7. A Li dinasztia bel- és külpolitikája (1392–1443)

A Li dinasztia uralma alatt az országot **Csoszonnak** nevezték, a főváros pedig *Szöul* lett. Hamarosan megkezdődtek az ország központosítását szorgalmazó törekvések. Az egyházat állami tulajdonba helyezték, ezzel megtört a buddhista egyház hatalma, ami teret biztosított a kormányt támogató új vallás, a konfucianizmus terjedésének.

A dinasztiának sikerült felszámolnia az osztályellentéteket, amit leginkább azzal ért el, hogy felszabadította a jobbágyakat, akik ezen túl állami parasztok lettek.

Az állam élén a király állt, az ország legfontosabb szerve pedig az **Állami Tanács**. Ennek a tanácsnak 6 hivatala volt:

- *pénzügyi,*
- *katonai,*
- *büntetőjogi,*
- *szertartásügyi,*
- *közigazgatási*
- *közmunkavégzési hivatal.*

Az ország *dó*-ra volt osztva, ezek a közigazgatási egységek pedig megegyeztek a katonai körzetekkel.

Stabilizálódtak az ország külkapcsolatai is. Korea Kína vazallusa lett, felszámolták az ország területén lévő japán kalózok bázisait, és ezután békés kapcsolata alakult ki Japánnal. Idővel megerősítették a koreai flottát, a **15. század elejére** már 80 hajójuk és 50 ezer tengerészük volt.

4. téma. Vietnám az 5–15. században

- 4.1. Vietnám az 5–9. században. Harc a függetlenségért
- 4.2. Az ország megerősödése a 10. században
- 4.3. Vietnám (Dai Viet) társadalmi-gazdasági felépítése (1069)
- 4.4. A mongol támadások visszaverése (1068–1289)
- 4.5. Vietnám a 14–15. században
- 4.6. Az ország kultúrája

4.1. Vietnám az 5–9. században. Harc a függetlenségért

A délkelet-ázsiai országot évezredek keresztül a Kínai Birodalom különböző dinasztiái kormányozták. Az ország függetlenségét szorgalmazó törekvések már a 6 században megkezdődtek, ám ezek a mozgalmak a 10. századig csak átmeneti eredményeket hoztak.

541-ben Li Bon vezetésével egy össznépi harc vette kezdetét a területen. A harcok eredménye az lett, hogy az országnak sikerült teljes mértékben függetlenedni Kínától. A független Vietnám első uralkodója **541–548 között Li Bon császár** lett. Ő volt a *Li dinasztia* megalapítója. Első intézkedései között átszervezte az állam irányítását és a vezető pozíciókba a saját embereit tette meg. Néha még a városi és helyi hivatalokba is a helyiek közül nevezett ki személyeket. A béke és rend azonban nem tartott sokáig, ugyanis Kína **547-ben** megpróbálta újra uralma alá hajtani Vietnámot. Gyors támadással sikerült is elfoglalni a kínaiaknak az ország egy részét. Li Bon északra menekült, ahol egy ellentámadás tervén dolgozott, de mielőtt megvalósíthatta volna **548-ban** meghalt.

Az új vietnámi császár **Csien Kuang Fuk** lett. Megválasztása után az első dolga volt, hogy újjászervezze a katonai egységeket, erőfeszítése eredményeként Vietnám **551-ben** újra független állam lett. Miután elhárította az országot érintő külső veszélyt, a belpolitikában zajló eseményekre kellett koncentrálnia, ugyanis az országban kitört a polgárháború a császárpártiak és a hadsereg között. A belháború évekig elhúzódott, a két párt nem tudott egyezsége jutni egymással. **Végül 559-ben Vietnám 2 részre szakadt szét:**

- az ország nyugati részén **Csien Kuang Fuk** uralkodott,
- keleten pedig **Li Fát Ti** vette át a hatalmat.

Ezt a szétagoltságot kihasználva, **602-ben** Kína újabb támadást indított az ország ellen. Számításai beigazolódtak, a kettészakadt állam nem tudott megfelelően védekezni a kínaiak támadása ellen, így hamarosan mind a nyugati, mind a keleti területek újra Kína fennhatósága alá kerültek.

603-ban Li Fát Ti fogságba került, ezáltal a korai Li dinasztia megszűnt létezni. A kínaiak miután átvették Vietnám felett az irányítást, az államirányítási rendszer megreformálásához kezdtek. Leváltották a vietnámi hivatalnokokat és kínaiakat neveztek ki helyettük. **622-től** az országot **Any Nan**-nak kezdték nevezni. Ez a rendszer Vietnámban a **10. század elejéig** fennmaradt.

Kína azonban az ország védelmét is magára vállalta az irányítással együtt. Ez megmutatkozott a **9. században**, amikor Vietnámot megtámadták a táj törzsek és elfoglalták egyes területeiket is. A kínaiak azonnal hűbéreseik segítségére siettek és visszaszorították a betolakodókat. A század közepétől az új helytartó **Hao Bján** lett. Ő megreformálta a közigazgatást, az akkori fővárost **Latkonyt** pedig megerősítette. Közigazgatási reformjain kívül különböző közmunkák is folytak az ország területén, például folyó- és csatornatisztítás, utak építése stb.

4.2. Az ország megerősödése a 10. században

A **10. század elejére** Kína a belpolitikai problémák miatt meggyengült. Ezt a helyzetet hamarosan kihasználta Vietnám, az országban össznépi felkelések kezdődtek és közös erővel sikerült kiűzni a kínaiakat.

906-ra Vietnám újra önálló és független állam lett. Az ország új uralkodója **Kur Fua La** volt, aki **907 és 917 között** sikeres reformjaival helyreállította a belső rendet. Először is megszüntette a kínaiak által alkalmazott közigazgatási rendszert és megreformálta az adó rendszert. Az új főváros **Holod** lett. A függetlenedés után az uralkodók egyeduralomra kezdtek törekedni, így megkezdődött az ország központosítása. Az arisztokrácia hatalomvágya ahhoz vezetett, hogy polgárháború tört ki Vietnámban. Mivel nem tudtak egyezsége jutni, hogy ki legyen az egyedüli uralkodó, ezért az országot 12 részre osztották fel. Ez a széttagoaltság egy évtizedig tartott.

Az ország újbóli egyesítését egy hatalmas hadvezér tűzte ki célul újra, aki háborút kezdeményezett az egyesítésért. **968-ban Lin Bo Din** sikeresen újraegyesíti Vietnámot, ő lett az új császár az országban. Megalapította a **Din dinasztíát**, Vietnámot pedig ezután **Dajharetnek** kezdték nevezni. A fővárost **Hoálba** tette át, a vezető állami tisztségekbe pedig saját vazallusait nevezte ki.

A vietnámi társadalom értelmiségi rétege, hogy elkerüljenek egy újabb kínai támadást, követeket küldenek a **Szun dinasztíához**. A tárgyalások alatt sikerült megegyezniük abban, hogy egy csekély mértékű adó fejében, melyet Vietnám fizet Kínának, Kína nem indít újabb támadást az ország ellen.

A vietnámi császár elrettentő példával próbálta megvédeni hatalmát. Azért, hogy ne kelljen aggódnia az országa szétagoltságától, a vetélytársait forró olajban megsütötte. Halála után viszont újabb harc kezdődik a hatalomért. Mivel fennállt a veszélye annak, hogy Vietnam szétesik és Kína újabb támadást intéz az ország ellen, a katonai erők hadparancsnoka **Li Hoan** magához ragadta a hatalmat és megalapította a korai *Li dinasztia*t (981–1009). Vietnam erős, feudális állam lett.

4.3. Vietnam (Dai Viet) társadalmi-gazdasági felépítése (1069)

Társadalom: a lakosság nagy része szegény parasztokból állt, akik adót fizettek az uralkodónak vagy a hivatalnokoknak. Sokan katonai és közmunka végzésére voltak kötelezve. A legfőbb hatalom az arisztokrácia kezében volt. Azonban az uralkodó réteg sem volt teljességgel független, az különböző címek bár örökletesek voltak, politikailag és gazdaságilag is nagyban függtek Kínától.

Vietnámot **1069-től Dai Viet** néven ismerhetjük. Az állam a **11. századtól** központosított lett, élén a *vua* állt. A föld az állam tulajdonában volt, használatáért bérletet fizettek. A térségben két típusú gazdálkodás folyt: *közösségi föld és birtok*. Nagybirtokos volt a buddhista egyház és az arisztokrácia.

Gazdaság: a vietnámiak az **5. században** főleg földműveléssel foglalkoztak, a legelterjedtebb a bab, rizs és különféle gyógynövények termesztése volt. Állattenyésztéssel is foglalkoztak, bivalyt és szarvasmarhát tenyésztettek.

Fejlett volt a **kézművesség** és a **kereskedelem**. Az ország minden városában voltak kézműves céhek, a termékeket a helyi és külföldi piacon értékesítették. Főleg a **15. században** nőtt meg a kereslet a vietnámi termékek iránt, az országba indiai, arab és kínai kereskedők is érkeztek.

Kereskedelmi partnerei főleg India és Kína volt, de tartották a kapcsolatot a Földközi-tenger partján fekvő néhány állammal is. Leginkább selyemmel, lakkal, porcelánnal, rizzsel, gyönggyel, rézzel, ónnal, vassal, cinkkel, ólommal és arannyal kereskedtek, a legfontosabb áruik pedig az *elefántcsont* és az *orrszarvú* agyara voltak. A szomszédos országokkal való kereskedelem előmozdította elő mozdította a városok további fejlődését. Sőt, az árucserre forgalom megkönnyítéséért a 14–15. század fordulóján papírpénzt vezettek be.

A fővárost a korai *Li dinasztia* a **11. században** újra áthelyezte, ezúttal **Tanluangba**. A dinasztia első uralkodói megszilárdították a katonai és közigazgatási apparátust. Az uralkodó saját testőrséget hozott létre, és felosztotta az államot 26 közigazgatási egységre, ezek élén a *vua* egy-egy közeli hozzátartozója állt. A különböző területek *sza*-ra voltak felosztva, melyek közösségi felügyelet alá tartoztak.

A hadsereget parasztokból szervezték, a vietnámi lakosok pedig katonai adót fizettek az uralkodónak a hadsereg ellátására. Az uralkodó osztály érdekei minden szempontból védve voltak, nem volt semmilyen kötelezettségük. Ugyanilyen mentességet élveztek a földbirtokosok és a buddhista szervezetek is. Ezt a rendszert az **1042-ben** elfogadott törvénykönyvben is rögzítették.

4.4. A mongol támadások visszaverése (1068–1289)

Vietnám a **11–12. században** számtalan háborút vívott területei megtartása érdekében. Ezek közül a két legnagyobb honvédő háborút északon a kínaiak, délen pedig a Tjánipa állam ellen vívta. Utóbbi már a 2. századtól folyamatos hadjáratokat indított az ország ellen. Mivel a 10. században a lakosság délről az ország közepére volt kénytelen menekülni, a későbbi századokban az őrizetlenül maradt területek határainak védelme meggyengült. **1068-ban** ezért a vietnámiak, területeik védelmében ellentámadásba kezdtek. **Li Töong Kieta** vezetésével megtámadták *Kentát* és visszafoglalták fővárosát *Vidzsájut*, majd visszavonultak. A későbbi években, **1080-ban**, majd **1103-ban** újabb hadjáratokat indítottak, melyek során jelentős területeket csatoltak Vietnámhoz.

A másik nagy háborújukat a kínaiak ellen vívták. Szintén **Li Töong Kieta** vezetésével **1075-ben** támadást indítottak Kína ellen, hogy visszaszerezzék a korábban elfoglalt területeket a *Szi Ciang-öbölben*. Csaknem kétévnyi háborúskodás után Vietnám győzelmet aratott, több területet is bekebelezve.

Azonban a **13. században** a mongol invázió Vietnámot is elérte. Az országban **1225-től** a *Csán dinasztia* volt hatalmon. **1257-ben** a mongolok követeléssel álltak a vietnámi vezetőség elé. Kérték, hogy engedjék át az országon a mongol seregeket Kína felé. Mivel Vietnám ezt határozottan megtagadta, háború kezdődött a mongolok és vietnámiak között, aminek köszönhetően az indokínai területek megmenekültek a mongol támadástól. Azonban a mongolok nem hagyták annyiban a vereségüket, és **1281-ben** újabb támadást indítottak. A vietnámi seregeket ekkor **Csán Höng Dao** vezette, akit mai napig nemzeti hősként tartanak számon az országban. Dao serege mindössze 200 ezer fő volt, ezzel szemben a mongolok félmillió hadsereggel támadtak, ezért a hadvezér tudta, nyílt csatatéren semmi esélye a túlerő ellen, így cselhez folyamodott. Hagyta, hogy a mongolok elfoglalják az egész országot, miközben ő maga, osztagaival és a lakossággal együtt a hegyekben rejtőzködött. Amikor a mongolok bevonultak a fővárosba, a vietnámi seregek lemészárolták a hátrahagyott mongol csapatokat.

A döntő összecsapásra **1285 júniusában** került sor a *Vörös-folyó deltájában*, aminek eredményeképpen a vietnámiak legyőzték a mongol hadakat. Vietnám felszabadult az idegen

uralom alól, a mongol kán pedig módosította terveit és a Japán ellen küldött 300 ezer fős sereget inkább visszafordította és Vietnám ellen küldte. Ám ez a kísérlet is sikertelennek bizonyult, ugyanis a mongol seregek újabb vereséget szenvedtek. **1288–1289-ben** a mongolok végül békét kötöttek a vietnámiakkal. Vietnám elismerte a mongol állam fennhatóságát, de független állam lett. A békekötés eredményeképpen a vietnámiak szabadon engedték a mongol rabokat.

4.5. Vietnám a 14–15. században

Az országban a **14. században** a központi hatalom gyenge volt, azonban több próbálkozás is született a megerősítésére. **Ho Kui Li** uralkodása alatt kezdett először megszilárdulni a hatalom, aki **1371-ben** történő trónra lépésével azonnal felvette a harcot a földbirtokosokkal. Következő lépésként átszervezte a hadsereget, ezentúl a buddhista szerzeteseket is kényszerítette a hadsereg toborzásra.

Li újra pénzreformot hajtott végre, ismét bevezette a papírpénzt az országban. Leváltotta a korábbi vezetőket és helyükre kisbirtokosokat nevezett ki. Megtiltotta a föld adásvételét és örökbe adását, így az állam földhöz jutott. Ezeket a földeket a parasztnak adták vagy bérbe, vagy megvásárolhatták nagyon olcsón. Ez azonban ahhoz vezetett, hogy a háttérbe szorult nagybirtokosok Kínához fordultak segítségért, földjeik visszaszerzése érdekében.

Kína azonnal kihasználta a kínálkozó lehetőséget és **1406-ban** támadást indított Vietnám ellen. A betörés sikeresnek bizonyult, a következő évben fogságba ejtették az uralkodót, ezzel megdöntötték a *Ho dinasztia* uralmát Vietnámban. A kínaiak ellen partizánosztagok szerveződtek, vezetőjük **Li Loi** volt. Hosszú harcok árán sikerült legyőzni a kínaiakat és visszafoglalni az országot. Az új vietnámi uralkodó **Li Loi** lett, aki megalapította a kései *Li dinasztiát* (**1428–1788**).

Li Loi befejezte **Ho Kui Li** reformjait. Ennek köszönhetően a parasztnak nagy része béréért cserébe földhöz jutott. Elődjével ellentétben, sikerült megtörnie a földesurak hatalmát, és nagyon odafigyelt arra, hogy az országban minden lázadást idejében elfojtson. Megreformálta a vietnámi törvényhozást, és kiadták a **Hong Dik törvénykönyvet**, amely megszilárdította a központi hatalmat. Új oktatási intézmények jöttek létre, főleg hivatalnokok és katonák számára, mindez azért, hogy megfelelő képesítést kapjanak hivatalaik betöltésére. Ezentúl csak azok léphettek állami vagy vezető katonai tisztségbe, aki letették az ehhez szükséges vizsgát.

Így az ország újra kezdett megindulni a fejlődés útján, megszűntek az egyházi földbirtokok, a földek kizárólag az állam tulajdonai lettek. Vietnám felemelkedésével a lakosság is gyarapodni kezdett, 4 millió fő körüli volt a 15. században. Továbbá megélénkült az ország kereskedelme, sok helyen csatornák épültek. Vietnám a **15. században** a fénykorát élte.

4.6. Az ország kultúrája

Vietnám kultúrája mindig is kínai befolyás alatt volt. Emiatt nagyon sok mindent átvettek a kínai kultúrából, azonban vannak a kultúrájuknak sajátos vonásaik is. Ezek a sajátosságok főleg az *építészetben* mutatkoztak meg. A *8. században* jött létre egy új vietnámi építészeti stílus, amit *Dai stílusnak* is neveztek. Ennek fő jellemzői a többszintes masszív épületek, sír feletti téglatornyok és négyzet alapú templomok. Az első emelet nagyon alacsony és minden emeletet buddha szobrok díszítenek. További jellegzetessége a hajlított tető. Egy ilyen stílusú épület maradt fenn, a 11 emeletes és 14 méter magas *Bin Son*. Ennek az építészeti remeknek az alapja lótusz formájú.

A vietnámi kultúra másik jellegzetessége a fametszés. A *8. századból* maradtak ránk úgynevezett *Tokaj fametszetek*, amelyek a szellemábrázolást szimbolizálják. Az országban fontos szerep jutott a kézműveseknek, aki leginkább a templomok szobrait készítették.

A vietnámi kultúrára hatással volt még az indiai kultúra is.

5. téma. A Perzsa Birodalom (Irán) az 5–7. században

- 5.1. A szasszanidák államának megalakulása, bel- és külpolitikája az 3–6. században
- 5.2. A mazdaki mozgalom (488–529)
- 5.3. I. Khoszru (531–579) és II. Khoszru (590–628) uralkodása
- 5.4. A szasszanidák államvallása a zoroasztrizmus
- 5.5. Az állam társadalmi szerkezete a 3–5. században

5.1. A szasszanidák államának megalakulása, bel- és külpolitikája az 3–6. században

A mai **Irán** területén, ami egyben a történelmi Perzsia vidéke, és amelyet a Zagrosz hegyvidék, az Elburz és a Kelet-iráni hegyvidék övez, számos nép megjelent az idők folyamán. A kereskedelmi utak (Selyemút) kereszteződésében elterülő térség gazdasági fejlődésének köszönhetően nagy birodalmak emelkedtek itt fel.

A 2. században a Pártus Birodalom határaitól mindenfelől szünni nem akaró nyomás nehezedett, és ez alaposan megingatta a pártusok hatalmát. Nyugatról a Római Birodalom, keletről a kusánok szorongatták őket, míg északon a nomádok álltak készen, hogy időről időre kihasználják a birodalom gyengeségét. A párthusok uralmát végül mégsem a birodalmat körülfogó hatalmas külső ellenségek valamelyike döntötte meg, hanem a belülről jövő, Perszisz vazallus királya, a szasszanida nemzetségből való **Ardasír**. Ezután megalapította a Szasszanida birodalmat, és **226-től** ő lett az ország uralkodója.

A **Szasszanida Birodalom** volt mindenidők legnagyobb kiterjedésű perzsa állama. Az Újperzsa Birodalmat (melyet később Iránnak neveztek) **224–651 között** a **Szasszanida-dinasztia** uralta. A szasszanidák államához tartoztak az iráni területek, Mezopotámia, Nyugat-India, Örményország és Horaszon. Fővárosa **Ktesziphosz** volt, mely a Tigris-folyó partján terült el. A birodalom gazdasági és katonai kialakítása eredményesnek bizonyult, amivel egy hatékony hódító politikába kezdhettek a szasszanida királyok.

Az ország élén a **sahar sah** állt (**királyok királya**). Hatalma örökletes volt, utódát még élete folyamán kijelölte a dinasztiaiból. A közigazgatás élén a **vazurg-framadár** állt, az ő feladata volt felügyelni a birodalom pénzügyeit, a hadsereget és a közmunkát. A tartományokat helyi fejedelemségek irányították, akiket az uralkodó nevezett ki. A hadsereg élén az arisztokraták álltak, akik a nehézlovasságot szervezték.

Belpolitika: meghatározó tényezője a faluközösség kizsákmányolása volt, ez leginkább abban mutatkozott meg, hogy a parasztokat súlyos adók terhelték. Így a 4. század második felére sokan felhagytak a földműveléssel és kézművességből próbáltak megélni. Mindez ahhoz

vezetett, hogy az országot a **4–5. század** fordulóján sorozatos éhínségek rázták meg. Egyes uralkodók, mint például **II. Ardasir** és **I. Erdiger** megpróbálták csökkenteni a parasztek terheit. **II. Ardasir** rendeletben el akarta törölni a parasztek 10 évi adóját, hogy ezzel segítse őket megélhetésükben. Később **I. Erdiger** elkezdte száműzni a kizsákmányolókat, ám mivel ez a politika nem kedvezett az arisztokrácia érdekeinek, mindkét uralkodót eltávolították a hatalomból, utóbbit megölték.

Külpolitika: a birodalom első évszázadát a rabszolgaszerzés jellemezte. **I. Ardasir** elfoglalta Pártuszt, majd betört Mezopotámiába, Örményországba és Kis-Ázsiába. **I. Sapur (242–272)** uralkodása alatt, a birodalom felemelkedése komoly fenyegetést jelentett a kelet-római provinciák számára. **260-ban** végleg legyőzték a rómaiakat, megszerezték Mezopotámiát és Örményországot.

A **4. században** újabb harc kezdődött Örményország és Mezopotámia területéért. **363-ban Iulianus** uralkodása alatt a rómaiak betörték a szasszanida állam területére, de támadásuk kudarcra zárt. Az Örményországért folytatott harcok végül egy egyezséggel zártak: az országot felosztották, 4/5-e az irániakhoz, a többi része a kelet-római birodalomhoz került.

5.2. A mazdaki mozgalom (488–529)

Mivel az uralkodók nem tudtak fellépni a kizsákmányolás ellen, az elégedetlen parasztság lázadást indított. A legjelentősebb az **5–6. század** fordulóján a **mazdaki mozgalom**. **488-ban** vette kezdetét **Mazdak** vezetésével, akinek *filozófiai, vallási tanításai nagyban hasonlítottak Mani¹³ tanításaihoz, lényegi különbsége abban rejlett, hogy a jólétet a földi életben kell megteremteni*. A mozgalomban résztvevők az elnyomás ellen léptek fel. Megtámadták a földesurakat, elkobozták földjeiket és vagyonukat, majd szétszorták a rászorulóknak között. A mozgalomhoz idővel nagyon sokan csatlakoztak és sok arisztokrata vagyona került felosztásra. **I. Karád** uralkodása alatt támogatni kezdte a mozgalmat, sőt **501-ben** Mazdakot vezető pozícióba nevezte ki. Hamarosan Mazdak azonban eltért az általa tanított tanoktól, politikusként pedig kivégeztette a mozgalom ellen fellépőket.

A **6. század elején**, az ország területén megszűnt az összes földbirtok. Ám a **mazdaizmus** országának fejlődése már a sahar sah hatalmára is veszélyt jelentett. Ezért I. Karád szövetségre lépett az zoroasztra egyházzal és kismemesekkel és megkezdődött a mozgalom képviselőinek üldöztetése. Ennek eredményeként a mozgalmat **529-ben** elfojtották.

5.3. I. Khoszru (531–579) és II. Khoszru (590–628) uralkodása

¹³ Mani (216–276) — a 3. század egyik legnagyobb hatású gondolkodója, filozófus, államférfi és vallásalapító

Az egyre erősebbé vált birodalom megreformálására leginkább **I. Khoszru** uralkodása alatt nyílt lehetőség. Első és legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy megerősítse pozícióját, ezért elkezdte megreformálni a birodalmat. Elkoboztatta a felkelők által elfoglalt területeket és az államhoz csatolta. A földesuraktól megszerzett földeket azonban új tulajdonosaiknál hagyta. A nemesség tagjait állami szolgálatba helyezte. Eltörölte az adók nagy részét, csak a fejadót és a földadót hagyta meg, de földadót is csak a megművelt földért kellett fizetni. Az uralkodó sokat foglalkozott a paraszti réteg megsegítésével, igavonó állatokat és vetőmagot adott nekik teljesen ingyen. Mindez meghozta a birodalom felemelkedését.

Katonai reformok kidolgozására is sok időt fordított, melyek lényege, hogy állandó hadsereget és 4 katonai körzetet hozott létre. **I. Khoszru** hatalomra kerülésekor a birodalom harcban állt Bizánccal, de **532-re** sikerült békés úton rendezni a két ország kapcsolatát. Később aztán, **540-ben** támadást indította Szíria ellen és sikerült elfoglalniuk *Antiochiát*, ezzel kijáratot szerezve a Földközi-tengerre. Az *Antiochiában* szerzett foglyokat, melyek nagy része kézműves volt, *Teszifoszban* telepítették le.

Az uralkodó nagy hangsúlyt fektetett birodalma határainak védelmére is. Erődöket építtetett a *Derbendi-átjárónál*, ezzel elzárva a kaukázusi nomádok vándorlását Irán felé. **570-ben** sikeres hadjáratot vezetett délen, elfoglalta Jement, ezzel a lépéssel az uralkodó felügyelete alá helyezte az indiai kereskedelmi utakat.

A perzsák a 4. századtól harcban álltak a fehér hunokkal (*heftalitákkal*), akiket az **570-es évek elején** sikerült legyőzniük, ezzel kitolták az ország keleti határait az *Amudarja-folyóig*. **I. Khoszru** uralkodása során egyszer sem szegte meg a Bizánccal kötött egyezséget, azonban fia, **II. Khoszru (590–628)** mindezt már figyelmen kívül hagyta.

A **Szasszanida Birodalom** fénykorát és területi kiterjedésének csúcsát **II. Khoszru** uralma alatt érte el, amikor Kis-Ázsiától és Egyiptomtól Indiáig, valamint Kazahsztántól Ománig terjedtek a határai és a mai Jemen területére is befolyással voltak. Uralkodása után azonban erjedés kezdődik a birodalomban, mivel a háborúk megviselték az állami költségvetést és a hadsereg is kimerülőben volt utánpótlás híján.

A *szasszanida korban* forrott ki és tökéletesedett a perzsa civilizáció és kultúra. A perzsa civilizációra és kultúrára egyedi mértékben voltak hatással az antik-római (európai) és a keleti (ázsiai) civilizációk, s ezek a jegyek később átszálltak és újjászülettek az iszlám kultúra kereteiben.

5.4. A szasszanidák államvallása, a zoroasztrizmus.

A **zoroasztrizmus** az iszlám térhódítása előtti iráni vallás. Alapítója egy iráni próféta és hitújító, **Zarathustra** volt, aki az **i.e. 6. században** élt. A vallás kövezőit *zarathusztriánusoknak*

is nevezték, de az iszlám megjelenése után *párszoknak* is említik őket. A próféta tanításai a 3. században feljegyzett *Avesztában* maradtak fenn. Eszerint a világ teremtése óta két erő állt szemben egymással: *Ahra Man* („*Gonosz Szellem*”), a rossz megtestesítője és *Ahura Mazda* („*Bölcs Úr*”), a teremtés istene. A prófétának adott kinyilatkoztatás szerint, utóbbi teremtette meg az anyagi világot, vele együtt az embert is, aki eredendően jó. A világot beborító tűzözönből csak a jó követői menekülnek meg, hogy új teremtésben részesüljenek. Amíg ez be nem következik, addig az elhunytak lelkei közül a jókat a Paradicsomba, a rosszakat pedig a pokolba viszik.

A zoroasztrizmus a tekintély tiszteletét követelte meg. A vallásnak számtalan temploma volt, melyekben rengeteg mécses égett. A templomokban nem voltak képek vagy szobrok, az egyetlen szentség egy örökké égi kis tűz, amely Ahura Mazda örök világosságát és dicsőségét hirdeti. Istentiszteletük legjellegzetesebb vonása tűztemplomokban a szent szűz őrzése, emiatt tűzimádóknak tartják őket. Tűzoltárokon mutatták be az áldozatokat az égi tűznek. Az egyház hatalmas birtokokkal rendelkezett, amelyeken rabszolgákkal végeztették el a mezőgazdasági munkálatokat. Az egyháznak a lakosok külön adót fizettek, sőt egyházi büntetéseket is kiadhattak. A szasszanida birodalom is egyházi vezetőkől állt.

Két nagy eretnek mozgalom szerveződött a zoroasztrizmus idején: a *manicheizmus* és a *mazdaizmus*. A *manicheizmus* a 3. században alapította egy *Mani nevű próféta*. Elvetette azt a nézetet, miszerint a Szasszanida Birodalom a Fény birodalma és az emberek a születésüktől a jót képviselik és testesítik meg. Szerinte az ember eredendően bűnösnek születik, ami ellen egész élete során küzdenie kell. Ezáltal a manicheizmus tiltotta a házasságot, elismerte a földi javakat így tanításai hamar népszerűek lettek a szegények körében. Ez azonban kivívta az uralkodó osztály és a gazdagok ellenszervét, a vallási irányzatot állam és egyházellenesnek nyilvánították. Manit kivégezték, követőinek menekülnie kellett. Bár fegyveres felkelésre nem került sor, a történelem későbbi időszakában számtalan szekta alakult a vallás alapján. A 4–5. században Mani tanításai nagy népszerűségnek örvendtek Közép-Ázsia területein. A mazdaizmusról már fentebb esett szó.

5.5. Az állam társadalmi szerkezete a 3–5. században

Az ország lakossága nagyrészt földműveléssel foglalkozott, bár a hegyekben inkább az állattenyésztés dominált. A városokban fejlett volt a kézművesség és fontos szerepet játszott a kereskedelem.

Irán rabszolgatartó állam volt. Rabszolga sorba jutottak elsősorban a hadifoglyok, de az erőszakos bűntényt elkövető irániak is. Ők jogfosztottak voltak, teljes mértékben a gazdáik tulajdonai, ezeknek 500 drogma volt a tulajdon áruk. Voltak azonban közösségi rabszolgák is,

akik a földhöz tartoztak, ezeket a földeket *darthárdoknak* nevezték. A legtöbb rabszolgával az állam és az egyház rendelkezett.

Nehéz volt az élete a szabad faluközösség lakóinak is. Leginkább azért, mert az arisztokrácia tagjai befolyásuk alá kerítették a lakosokat, katonai és közmunka szolgálatra alkalmazták őket.

Az *5. századtól* az országban házadót, földhozam adót és gizhi-fejadót is szedtek. Az adót terményben kellett beszolgáltatni. A parasztok szabadok voltak, ők néhányan kézművességgel foglalkoztak, de termékeik java részét beszolgáltatták adóként. *A szabad lakosság 4 csoportra oszlott:*

- katonákra;
- egyházi szolgálatúakra;
- köztisztviselőkre;
- parasztokra, kereskedőkre és kézművesekre.

A 2. és 3 csoportba tartozók adómentességet élveztek.

6. téma. India a 4–15. században

- 6.1. A Gupta Birodalom (320–535) terjeszkedő politikája
- 6.2. Észak- és Dél-India államai a 6–12. században
- 6.3. Az indiai államok szerkezete és társadalma. Kasztrendszer
- 6.4. India gazdasága és kereskedelme a 6–12. században
- 6.5. Indiai kultúra és tudomány a 4–11. században
- 6.6. A Delhi szultanátus létrejötte (1206). Államirányítás
- 6.7. A szultanátus bel- és külpolitikája a 13–15. században
- 6.8. Földbirtoklás és a parasztok helyzete
- 6.9. Dél-India a 14–15. században

6.1. A Gupta Birodalom (320–535) terjeszkedő politikája

India területén a 3–4. században több fejedelemség alakult ki. Az ország északi részét 320–535 között a kulturális felvirágzást hozó **Gupta Birodalom** egyesítette. *Magadhából* kiindulva hamarosan megkezdték birodalmuk kiépítését, amely egész Észak-Indiára kiterjedt. 320-ban **I. Csandragupta (320–335)** hozzáfogott a birodalom határainak kibővítéséhez és megszerezte a Gangesz-völgyében Allahabbától a Bengáli-öbölre terjedő területet. Fia, **Szamudragupta (335–380)** 9 fejedelemséget csatolt még a birodalomhoz és mindegyiket adófizető állammá tette. Délen a birodalomhoz csatolta a Bengáli-öböl nyugati partvidékét és elismertette hatalmát a Pallavákkal.

A Gupta Birodalom fénykorát **II. Csandragupta** uralma alatt érte el, aki 380–415 között uralkodott. Ő testvérevel, *Rámaguptával* való polgárháborút megnyerve lépett trónra. Hódításainak köszönhetően a birodalom nyugati határai kitolódtak az Arab-tengerig. Északnyugat-India addig független fejedelemségei is elismerték a Gupta Birodalom fennhatóságát. Még olyan távoli államok, mint Sri Lanka is kénytelen volt jó kapcsolatokat ápolni a birodalommal.

Közigazgatásilag az államot megyékre és körzetekre osztotta fel, melyek élén a helytartó állt. A közigazgatási vezetők feladata volt az adók beszedése illetve a földek számontartása. A birodalomnak állandó zsoldoshadserege volt illetve fegyveres rendőrsége, amivel kordában tartották a legyőzött népeket. Uralkodása után, **I. Kumáragupta** idején (kb. 415–455) a birodalom hanyatlani kezdett, ugyanis a nyugati határoknál megjelentek a fehér hunok (*heftaliták*). A fehér hunok első jelentős uralkodója, *Tóramána (490–502)* idején a kezükre került Szind, Rádzsásztán és Nyugat-India egy része, így a Gupta Birodalom fokozatosan

Magadha és Nyugat-Bengál területére zsugorodott össze. A lovas íjászok támadásait kezdetben sikerült visszaverni, azonban **495-ben** jelentős területeket foglaltak el. *Kalaviban* és *Manivában* pedig új államalakulatokat hoztak létre. Majd **515-ben** újabb területeket szereztek meg a Gupta Birodalomból *Mihirahula* vezetésével, aki a buddhizmus üldözője volt. Ám a fehér hunok államai nem voltak túlságosan tartósak, ezért a **6. században** fokozatosan kezdtek felbomlani.

Az ez után következő uralkodók, *Kumaragupta* és *Szkandagupta* a kialakult birodalmi egységet próbálták megerősíteni. Szkandagupta nevéhez fűződik az akkoriban igen agresszív hódításairól ismert hunok kiűzése Indiából.

6.2. Észak- és Dél-India államai a 6–12. században

Észak- és Dél-India ebben az időben nem egységesen fejlődött. Dél-Indiát *Dekkánnak* nevezték, ezen a területen a legjelentősebb államok a 3–4. században *Pandia* és *Csera*. Észak-Indiában pedig fontos államnak számított *Gauda* és *Tenesszár*. Az utóbbiak terjeszkedő politikát folytattak, ami ahhoz vezetett, hogy a két állam között háború tört ki. **606-ban** *Tenesszár* uralkodója *Horsa* támadást indított *Gauda* ellen, győzelmet aratott felette és átvette az állam irányítását. Azonban, hogy elkerülje a különösebb zavargásokat, a helyi uralkodókat tartományi vezetők címén meghagyta pozíciójukban.

647-ben állama diplomáciai kapcsolatba lépett Kínával. Tárgyalásaik eredményeképpen megállapodtak, hogy a két ország követeket cserél. Azonban a kínai követ Indiába érkezése előtt *Horsa* meghalt, és amikor *Van Suang Ce* megérkezett az országba, az új uralkodó elüldözte. A felháborodott követ Tibetbe menekült és ott harcosokat szerződtetett, akik segítségével megtámadták Tenesszárt. Ennek következtében a birodalom szétesik.

A kínaiak visszavonulása után Észak-Indiában sok kis fejedelemség jött létre. Ezen kis államok közül kettő megerősödött, a **8. század második felében** a Pálok és a Pratikárok állama volt jelentős. Észak-India középső és nyugati része a *Pratikároké* volt, a keleti része a *Páloké*. A két állam között háború kezdődött. India közelében ekkor megjelentek az arabok, akik a 8. században államot hoztak létre az Indus partja mentén.

1001-ben a szomszédos türk *Gaznavida dinasztia* szultánja *Mahmud*, seregeivel tizenhét hadjáratot indított Indiába. A 30 évig tartó harcok során Észak-India hatalmas területei pusztultak el: templomokat raboltak ki, s a rablott kincseket egész sor karaván szállította el. A *Pratikárok állama* szétesik, területén kisállamok jönnek létre. A Pálok állama sikeresen átvészelte Mahmud támadásait, azonban már nem tudtak ellenállni a dél-indiai Csola állam támadásainak. Vereségük után a Pálok uralma alatt csak a mai Buhara vidéke maradt. *Észak-India* az ezt követő évtizedekben tovább tagolódott, a **12. század végén** körülbelül 36 kisállam létezett a területén.

Dél-Indiában az északi területekhez hasonlóan szintén jelentős számú kisállam létezett, ezek közül a jelentősebbek: *Csáluk*, *Keleti-Csáluk*, *Csola* stb. A legerősebb dél-indiai állam a **11. században** *Csola* volt. A **12. században** a ***Csola-dinasztia (850–1279)*** tagjai szinte egész Dél-India urai voltak. Nagy létszámú hadseregre és erős tengeri flottára támaszkodtak. Az Arab-tenger országaival élénk kereskedelmi kapcsolatot tartottak fenn. A **13. századra** azonban birodalmuk összeomlott.

6.3. Az indiai államok szerkezete és társadalma. Kasztrendszer

Az indiai államok kora feudálisak voltak, ebből kifolyólag a legyőzött fejedelemségek az uralkodók vazallusai lettek. Az uralkodók hatalma örökletes volt, általában az elsőszülött fiú követhette apját a trónon. Utódát, a *juvaradzsat*, az uralkodó még életében kijelölte, ezzel elejét véve a halála utáni háborúskodásnak a hatalom megszerzéséért.

Az ország uralkodója teljhatalommal rendelkezett, az ő kezében összpontosult a katonai, polgári és bírói hatalom. Az uralkodó támasza volt a rokonaiból, előkelőségekből és brahmanokból álló tanács.

Az indiai államok megyékre és körzetekre oszlottak, az ezek élén álló vezetők pedig az uralkodó dinasztiájából kerültek ki. A megyék vezetőinek főbb feladata az adószedés, bírászkodás és a területeik védelme. A legkisebb közigazgatási egység a faluközösség volt, amelyeknek szintén volt vezetőjük, akik védték a helyiek érdekeit az adószedőkkel szemben. A legfontosabb kérdések megvitatására gyűléseken került sok, melyeken a családfők vettek részt. A faluközösségek földdel rendelkeztek, melyeket időnként újraosztottak. A nagy faluközösségek autonómiája idővel csökkent, s a **13–14. században** két-három falut magába foglaló kis közösségekre hullottak szét. A városi tanács irányította ügyeiket. Tagjai általában kereskedők illetve kisebb részben kézművesek voltak.

Kasztrendszer:

A társadalom szerkezetét meghatározta az ókori eredetű kasztrendszer, a négy rendre (*varnára*) tagolódás. Az ***indiai kasztrendszer***¹⁴ alatt általában azt az általánosnak tekintet szabályozó rendszert értik, amely az indiai társadalmat határozza meg alapjaiban. Ez a rendszer, már az *i.e. 2. században* megszületett, de az *kr. u. 4–5. századra* alakult ki teljesen. A „*kaszt*” szó a spanyol „*casta*” (nem kevert) szóból származik, melynek alapja a latin „*castus*” (szűzies, tiszta). *Ez az általános társadalmi felosztás alapvetően három nagy szempontból szabályozza a társadalom egészét:*

- „***elkülönít***” – azaz szabályozza a házassági és normál emberi kapcsolatokat;

¹⁴ Indiai kasztrendszer–más néven „*varna*”(szín)- rendszer, amely abból ered, hogy előzőleg az indiai vezető réteg a szín szót használta a különböző társadalmi csoportok különválasztására

- „*feloszt*” – azaz meghatározza a kötelező embertípusokat, s ezzel mindenkire kiterjedő függőségi rendszert alakít ki;
- „*hierarchizál*” – azaz alsó- és felsőrendű csoportokat különít el, melyeket szigorúan egymás alá rendel.

A kasztrendszer azt hirdeti, hogy az emberek egyenlőtlenek születnek és, hogy vannak, akik születésüktől fogva tisztátalanok. Továbbá azt, hogy bármennyire meggazdagszik is valaki, nem léphet át egy magasabb osztályba és, hogy a társadalom döntő többségének másokat kell kiszolgáltatnia, és mindezek ellen nem tehet semmit, mert ez az isteni törvény.

Négy kasztrendszer létezik, melyeket a Brahma istenség négy testrészéből teremtett:

- ❖ szájából a *brahmanokat (a papokat)*;
- ❖ karjából a *sátriákat (a katonákat)*;
- ❖ combjából a *vájsikat (a kézműveseket és kereskedőket)*;
- ❖ lábszárából a *sudrákat (a parasztokat)*.

A három felső osztályt a *sudráktól* egy beavatási szertartás választja el, melyre a felnőttkor határán kerül sor. Ekkor avatják be a fiatalokat, ez a második születésük. A sudrákat nem avatják be, ők csak egyszer születnek.

Ezekon a kasztokon kívül létezik Indiában egy csoport, aminek tagjai egy kaszthoz sem tartoznak, ők az *érinhetetlenek*. Őket annyira tisztátalannak tartották, hogy a kasztrendszerbe sem sorolták be őket. Eredetileg ez a szó egy nagyon alantas kaszton kívüli csoportot jelöl. Tagjainak meghatározott távolságot kell tartaniuk a felsőbb kasztok tagjaitól.

Indiában a kasztrendszer egy máig használatos és elfogadott rendszer a társadalmi rétegek megkülönböztetésére.

6.4. India gazdasága és kereskedelme a 6–12. században

Indiát északon a Himalája, a Szulejmán- és a Kirthar hegység határolja, ettől délre az Indus és a Gangesz folyók termékeny völgyei helyezkednek el. A hindu Indiára a pénzforgalom csekély volta és az önellátó gazdálkodás volt a jellemző.

A **6. században** India gazdasági fejlődésének csúcspontját érte el. Közmunkásokkal öntözőcsatorna hálózatot hoztak létre, a vaseszközök megjelenése pedig a mezőgazdaságban növelte a termelést. A föld többsége állami tulajdonban volt, de jelentős földterületekkel rendelkeztek a kolostorok is. Itt nem volt hűbértség és örökölhető birtok. A földhasználatért a birtokos adót fizetett az államnak. A földeken gabonaféléket (rizs, árpa, búza), cukornádat, indigót és fűszernövényeket (bors) termesztettek. A Delhi Szultanátus fő bevételi forrásainak nagy része a mezőgazdaságból származott, ennek megfelelően megkezdték a művelhető földterületek felmérését, művelésbe fogtak a parlagföldeken és megkezdték a mocsaras

területek lecsapolását. A földművelés technikai része azonban nagyrészt változatlan maradt. Évente kétszer arattak, ismerték a vetésforgót, de a vaseke használata még nem vált általánossá.

Az **állattenyésztés** élénkülése a muszlim hódítók étkezési kultúrájával és a hadseregek felépítésével függ össze. Megnövekedett a kecskék és birkák száma. A hadseregek számára nélkülözhetetlen lovakat pedig Nyugat- és Közép-Ázsiából szereztek be, mert az Indiában tenyésztett lovak minőségileg messze elmaradtak a nomád területeken tenyésztett lovaktól. Ennek oka, hogy az éghajlati viszonyok nem kedveztek a trópusi területeken a lótenyésztésnek, és a lótenyésztés kultúrája is elmaradt a sztyeppi területekhez képest.

A **kézművesség** terén a hinduk által végzett falusi kézműipar mellett a muszlim uralkodók jelentősen támogatták a városokban élő kézműveseket is. Nagyon fejlett volt a textilipar, amelynek Indiában nagy hagyományai voltak. A felső kasztbliek által nem viselt bőr holmik készítése az új politikai helyzetben megélénkült, amely nagyrészt a hadseregek lószerszám és egyéb felszerelési cikkeivel kapcsolatos megnövekedett igénnyel magyarázható. A muszlim hódítók is csodálattal adóztak a vas és ezüst keverékéből előállított hindu szabványoknak, amelyek gyártása tovább folytatódott. Magas szintű volt a fémfeldolgozás. Híres volt a *Delhi vasoszlop*. Továbbá a kézművesek tehetségéről tanúskodik a *Szultángádzsi*, buddha szobor.

A **kereskedelem** az indiai muszlim uralom hatására megélénkült a közel-keleti területekkel, de Indiát a kereskedők továbbra is összekötötték Kínával. A forgalom elsődleges lebonyolítói a muszlim kereskedők voltak, de a hindu pénzváltók és uzsorások – kihasználva, hogy ez a tevékenység a muszlimok számára tiltott volt – megtalálták helyüket a rendszerben.

A kereskedelem a céhek kezében volt, akik kapcsolatban álltak a muszlim Közel-Kelettel és Közép-Ázsiával, de Kínával és Dél-Kelet Ázsiával is. Messze földön kereskedtek az indiaiak kardjaikkal, elefántcsontjukkal, selyemmel, pamuttermékekkel, illatszerekkel és fűszerekkel. Tömegesen áramlottak az indiai kereskedők a délkelet-ázsiai területek felé. A belkereskedelmi központok a városok voltak, a falusiak is a városokba jártak.

A muszlim uralom és a kereskedelmi forgalom fellendülése jótékonyan hatott a **városfejlődésre** is. A muszlim városfejlődés sajátosságai, a bazárok, mecsetek és fürdők megjelentek Indiában is. A muszlim uralkodók előszeretettel alapítottak új városokat (Burhanábád, Tuglakpur, Daulatábád), habár ezek nem minden esetben tudták megőrizni kezdeti jelentőségüket.

A **7. századtól** az Industól nyugatra eső területeken jelentős szerephez jutottak az arabok. Az indiaiaktól átvették a számokat, később az arabok voltak a kereskedelmi közvetítők Európa és a Távols-Kelet országai között.

6.5. Indiai kultúra és tudomány a 4–11. században

Kultúra: Indiában a Gupta Birodalom a **4–5. században** kulturális felvirágzást hozott. Mind a kultúrában, mind a tudományban jelentős eredményeket értek el. Virágzott az irodalom, a tánc és az építészet.

A **4. században** élt költő és drámaíró **Kálidásza** munkássága a világirodalom becses értéke. Legfontosabb írása, híres színdarabja a *Sakundala*, amelyet csaknem minden európai nyelvre lefordítottak. Az indiai meseirodalomban remekművet alkotott **Visnusármán**, akinek fő műve a *Páncsátátra* (öt könyvből álló mű). Az indiai uralkodói udvarban egy sajátos irodalmi stílus alakult ki, főleg olyan művek születtek, melyek az uralkodó életét és dicső tetteit írták le. A legismertebb udvari író **Radzsatarangin**, a *Kájhári* írója.

Nagy jelentőséget tulajdonítottak az indiaiak a **táncnak**, amely a hindu templomok nélkülözhetetlen eleme volt. De elmaradhatatlan volt az uralkodó udvarában és a világi szórakozásban. Az indiai tánc különlegessége a bonyolult kézmozdulatokban és az arcmimikában keresendő. A világi és udvari táncokban a nők voltak a tánc művelői, azonban az egyházban csak a férfiak táncolhattak. A zene alapja a *rága* volt, ez egyfajta hangnemet jelent. Ma körülbelül 400 rágát különböztetnek meg Indiában.

Jelentős volt ebben az időben az **építészet**. Dél-Indiában barlangkolostorokat építettek, a **7. században** 26 sziklába vésett templom volt itt megtalálható. Ezrével épültek a hindu templomok, a kor építészetének legnagyobb alkotásai a *Bubanes vár*, *Konarah* és *Kadzukaró szentélyei*. Az építészet emlékei között találunk olyan buddhista templomot, amelynek fő tornya 55 méter magasra nyúlt. Sőt, a **11. században** felépült *Kedzsuráho szentélye* egy 11 méter magas épület, tornyával együtt 100 méter. Északnyugat-Indiában nagyméretű buddhista kolostorok egész sora épült.

Az építészet alá volt rendelve a **szobrászat**, mivel a templomok és kolostorok tele voltak a szobrászok műveivel. A templomokat főleg imádkozókat és táncolókat ábrázoló szobrokkal díszítették. A képzőművészet jelentős eseménye, hogy az **5. században** kialakult a buddhista **szobrászati kánon**, amely Buddha alakjának sematizálását, idealizálását jelentette. Virágzott ekkoriban a **festészet**, a festők a vallási ábrázolások mellett a természetet, a hétköznapi életet is megjelenítették csodálatos alkotásaikban.

Indiában két **vallás** volt domináns: a buddhizmus és a hinduizmus. A gupta kor után a buddhizmus a birodalom peremvidékeire szorult, a hinduizmus lett az elterjedtebb. Azonban sok szekta is alakult az országban, mint például a *tantraizmus*. A hindu vallásból indult ki, de követői olyan szokásokat gyakoroltak, amik a hinduizmusban tiltottak voltak. Erkölcstelen és gátlástalan szektaként tartották számon. Egy másik irányzat a *dzsainizmus*, ami leginkább a kikötővárosokban terjedt el.

A buddhista és hindu *filozófia* is bizonyos mértékben ekkor jött létre, aminek következtében a buddhizmus gyakorlatilag a mai napig eltűnt Indiából. A filozófia alapja a *Sankarácsárja* által kidolgozott *Advaita-védánta* volt, amely alapját képezi a hindu gondolkodásnak.

Az indiai kultúra rendkívül szoros kapcsolatban állt a külvilággal: Közép-Ázsiával csakúgy, mint Kínával vagy Délkelet-Ázsiával. Az említett területeken megjelentek az indus telepések, akik jelentős hatással voltak az építészetre, az irodalomra, a vallásra (a buddhizmus meghonosítása révén).

Tudomány: jeles tudósok tevékenykedtek Indiában, a középkorban. *Árjabhata (476–550)* mind matematikában, mind csillagászatban kiemelkedőt alkotott. Munkássága kiterjedt a számtanra, algebrára, a sík- és térgeometriára egyaránt. Kiszámította a π [*pi*] értékét, ismerte a szinuszt és a koszosinuszt. A csillagászat terén megfogalmazta a Föld saját tengelye körüli forgásának tételét, kiszámította számos bolygó egymástól való távolságát. Eredményeit tovább fejlesztette *Brahmagupta (598–668)*, aki arról nevezetes, hogy ő használta először a zérót matematikai fogalomként. Már egy évezreddel az angol Newton előtt feltételezte, hogy a tárgyak esésének oka a föld vonzóerejében keresendő. *Bhászvara (600–680)* használt először írásaiban számjegyeket. A tízes számrendszer bevezetése a nulla bevonásával együtt aztán az arabok közvetítésével jutott el a többi néphez, így Európába is.

Az indiai *orvostudomány* már ekkortájt boncolás útján szerzett értékes ismereteket az emberi testről.

A matematika, csillagászat és naptárkészítés évezredes fejlődése során kiemelkedő eredményeket produkált, amelyeket a perzsa és arab tudósok átvettek, majd a jezsuiták Indiába érkezését követően igen hamar Európában is ismertté váltak.

6.6. A Delhi szultanátus létrejötte (1206). Államirányítás

A *Gaznavida állam* a 12. században további támadásokkal sújtotta Észak-India területeit. A 13. század elejére elesett Pandzsáb, Bengália, Buhara, Pálok és a Számok állama is. Az 1193 óta Delhi helytartójaként szolgáló *Kuth ad-Din Ajbak, 1206-ban* meggyilkolta urát és szultánnak nyilvánítottak ki magát. Ezzel megalapította az első rabszolgák alkotta *mamluk* dinasztiát, a *Delhi Szultanátust (1206–1526)*. A szultanátus sajátossága, hogy uralkodói a rabszolga testőrök közül kerültek ki. Az indiai fejedelemségek megpróbálták függetlenedni a szultántól, sikertelenül. A háborúban elpusztult vagy elmenekült fejedelemségek földbirtokai hamarosan a szultán kezére kerültek.

Államirányítás: Az uralkodó a fejedelemségek híveiből és hadvezéreiből *helytartókat* nevezett ki a tartományok kormányzására. Az általuk beszedett adóból zsoldos csapatokat

tartott fenn. A földbirtokosok azon része, amely elismerte a szultánt legfőbb uralkodóként, megtarthatta birtokát adó fejében.

A szultanátus lakosságának felsőbb rétegei nagyrészt muzulmánok voltak. Ami az állam felépítését illeti, az ország élén a *szultán* állt, fő segéde pedig a *vezér*, akinek fő feladata volt az adószedés és a hadügy irányítása. Az **adóügyi hivatal** feladata volt számon tartani a közigazgatási földeket, elszámolni a földadóval, irányítani az öntöző csatornarendszer építését. A **hadügyi hivatal** a katonák bérezésével és a hadsereg felfegyverzésével foglalkozott. A hadsereg fő eleme a lovasság volt, amely különböző népekből állt össze: türkökből, perzsákból, afgánokból stb.

Közigazgatásilag a szultanátus területe megyékre volt osztva, melyek élén álltak a *hadvezérek*, akiket *muhtáknak* vagy *váliknak* is neveztek. Az államvallás a muzulmán volt, a vallási vezetők vezető pozíciókat élveztek. További kiváltságuk volt a kereskedelmi kedvezmény, és az, hogy az adónak csak a felét kellett befizetniük.

A hatalmas, kiépített úthálózattal alig rendelkező terület közigazgatását egyetlen szultán sem volt képes tartósan megszervezni, és ez kedvezett a kis hatalmi oligarchiák, fejedelemségek, királyságok kialakulásának.

6.7. A szultanátus bel- és külpolitikája a 13–15. században

A Delhi Szultanátus fennállásának első éveitől megkezdve állandó harc folyt a hatalomért a nagyurak között. Ez a viszálykodás a 13. században elmérgesedett, a kisbirtokosok azt követelték, hogy a föld maradjon állami tulajdonban, a nagybirtokosok pedig az örökbirtoklás kivívásáért küldöttek. Az uralkodók mindent megtettek a viszálykodás leállítására. A legjelentősebb mamluk szultán **Itutmis (1210–1236)** ezért osztott Delhi körül **iktákat** (*kisbirtokokat*). Közben a külső veszélyek is egyre növekedtek, **1221-ben** a mongolok támadást indítottak a birodalom ellen, amit sikeresen átvészelték. **1229-től** az uralkodók indiai szultánokként vezették a birodalmat. A hatalom a szultán elit hadtestének a „*negyveneknek*” nevezett gárdának a kezében volt.

Később, Itutmis egyik korábbi bizalmasa, **Balban szultán** is a belső rend megteremtése érdekében telepített az országba afgánokat. A jó képességű és kiváló szervezőnek bizonyuló új uralkodó átszervezte a hadsereget, saját embereit állítva a korábbi vezetők helyébe. Helyreállította a közbiztonságot és újjáépítette Lahórt. Majd az uralkodók **radzsputokat** (hindu urak utódait) telepítettek birtokaikra, hogy megvédjék őket az esetleges támadásoktól. A védelemért cserébe csökkentették az adóterheket.

A hatalomért folytatott harcok következtében **1236 és 1246 között** 4 szultán váltotta egymást a trónon. **1296-ban Ala-ad-Din** kaparintja meg a hatalmat, első dolga volt, egy nagy

és erős hadsereg létrehozása, mivel a sorozatos mongol betörések egyre sűrűsödtek a birodalom ellen. Azonban a hadsereg fenntartása rengeteg pénzbe került, így kényszerintézkedéseket kellett tennie. Felemelte az élelmiszerek árát az Indus és a Gangesz közötti területeken, az adót terményben szedték, és ezentúl tartalékokat számoltak fel belőle. Rögzítették a kenyér árát, és bevezették az állatok utáni adót. Az adók növelése céljából felmérték a birodalom területén lévő megművelhető földeket. Az így befolyt adókból 70 ezer fős lovasságot és 100 ezer fős gyalogságot tudtak létrehozni és fenntartani a birodalom védelme érdekében. A hadsereg segítségével sikerült visszaverni a mongolok első támadását.

Ezután *Ala-ad-Din* hódító hadjáratra indult Dél-Indiába és egész Dekkánt a szultanátushoz csatolta. Sikerült elfoglalnia Gudzsarátot, Rádzsputanát, Málvát. Főleg rablótámadásokkal növelte hatalmát.

Ala-ad Dinnak viszont nem sikerült elfojtani a felkelők közötti harcokat, sőt a parasztok is elégedetlenek maradtak a megszorítások miatt. Hamarosan az *ikták* tulajdonosai összefogtak a parasztokkal és más hindu vezetőkkel és felkelést robbantottak ki. A felkelés élére a *zámindárok* álltak. Csak a szultán halála után tudtak egyezséget kötni, amit úgy sikerült elérni, hogy az *ikták* adóit 10 %-kal csökkentették, a hindu *zámindároknak* pedig nem kellett adót fizetni ezután, sőt a parasztok által fizetett adó mértékét is csökkentették, azáltal, hogy a háziállatokért nem kellett adót fizetni.

Mohamed ibn Tuglak (1325–1351) vitatott személyiségű uralkodó volt Észak-Indiában. Mélyen vallásos muszlim volt, de ez nem akadályozta meg abban, hogy néha durván megsértse vallása előírásait. Uralkodása kezdetén szintén a hadsereg fenntartására koncentrált. Azonban eszközei sokszor durvák voltak, gyakran élt a megvesztegetés és az elrettentés eszközeivel. Új pénznemet, *rézrubljákat* vezetett be és arra kényszerítette a kereskedőket, hogy az ezüsttel egyenlőnek tekintsék. Ennek következtében azonban sok birtokos udvara pénzverdévé alakult át, ami ahhoz vezetett, hogy lassan a réz ára drágább volt, mint a belőle készült érem, így a szultán kénytelen volt visszavonni ezt a rendeletét. Az új pénz bevezetése miatt az állami kincstár még jobban elszegényedett, a parasztok helyzete pedig rosszabbra fordult. Az állam területeit egységes nagyságú adókerületekre osztotta, azzal azonban nem számolt, hogy a különböző régiók képtelenek lesznek egységes összegű adót befizetni. Az országban súlyos gazdasági válság robbant ki, a tartományok sorozatosan szakadtak el a birodalomtól. A belső ellenállás letörésére a fővárost Delhiből Daulátábádba helyezte át, de ez a terve, amely a Delhit uraló török eredetű arisztokrácia politikai súlyát volt hivatva megtörni, kudarcba fulladt, akárcsak az a próbálkozása, hogy katonailag és pénzügyileg stabilizálja birodalmát. Sok helyen a parasztok az adók fizetése előtt az erdőkbe menekültek. Felkelések törtek ki a birodalomban, sőt egyes területek, mint például *Dekkán* és *Bengáli* elszakadtak a szultanátustól.

A hatalmában meggyengült uralkodó már nem volt képes megtartani legnagyobb tartományait sem, így a szultanátus apró államokra esett szét. *Mohamed ibn Tuglak* a súlyos pénzügyi gondokkal és helyi lázadásokkal gyengített birodalom uralkodójaként egy *Szindbe* vezetett büntető hadjárat során halt meg **1351-ben**.

Fia, ***Firúz szultán (1351–1388)*** szakított apja adópolitikájával és pénzverésével, aminek eredményeképpen növekedtek az adóbevételek és csökkentek a belső feszültségek. A szultanátus helyzete hamarosan stabilizálódott, az *iktákat* örökbirtokká nyilvánították. A bevételekből az uralkodó óriási építkezésekbe kezdett: felújították az öntözőrendszereket, kórházakat építettek. A mezőgazdasági termelékenység növelése érdekében csatornákat építettek, így a terméshozam a kétszeresére növekedett.

Eltörölte a csonkítással járó büntetéseket, a kínzásokat, gondoskodott az özvegyek és árvák ellátásáról, állami pénzen segítette a szegény muszlim lányok kiházasítását. A korábbi értéktelen rézpénzek helyett félig rézből, félig pedig ezüstből kisebb névértékű, de értékálló pénzt veretett. A sikeres uralkodó halála után azonban utódai nem tudtak hasonlóan erős hatalmat kiépíteni.

A *14. század* végén újra felélénkült a főméltóságok harca és a szultanátus szétesése felgyorsult. **1398-ben**, ***Timur Lenk*** mongol fejedelem seregeinek betörésével, gyakorlatilag megsemmisült a főváros lakossága. *Delhi* elesett, a várost kifosztották és ezután mongol kormányzók irányították az országot. Bár a hódítók nem rendezkedtek be tartósan Indiában, a pusztulás mértéke mégis oly súlyos volt, hogy miután a Delhi Szultanátus uralkodója ***Mabmúd*** visszatért államába, annak egységét már nem sikerült helyreállítani. **1413-ban** bekövetkezett halálával birodalma kisebb államokra esett szét.

A különböző tartományi királyságok és a birodalom tagoltsága, sokszínű, gazdag kulturális közeget hoztak létre, amelyben az arab, török és perzsa nyelvek mellett helyi nyelvjárássok is szerepet játszottak.

6.8. Földbirtoklás és a parasztok helyzete

A Delhi Szultanátusban a föld az állam tulajdona volt. Földekkel közvetlenül a szultán rendelkezett, ő határozta meg a földbirtoklás formáit, a földadót stb. A muzulmán birtokokat *iktáknak* nevezték, a birtokosaikat pedig *iktádoroknak*. Minden *iktádor* köteles volt állandó hadsereget fenntartani, ám a hadserege nagysága a birtokos rangjától és birtoka nagyságától is függött. Egyes szultánok kis *iktákat* osztogattak, amelyeknek birtokosai kötelesek voltak személyesen részt venni a hadjáratokban és biztosítani felszereltségüket.

Szamsz-ad-Din Iltutmis (1210–1236) szultán 2000 ilyen birtokot osztott szét Delhi környékén. Az ikták nem voltak örökletesek, birtokosaik gyakran még életük folyamán új iktákra lettek kinevezve.

A muzulmán egyház is birtokokat kapott, ezeket *inámoknak* vagy *vakfoknak* nevezték. Az inámok azok a földek, melyeket vallási vezetők, papok kaptak, ezzel szemben a vakfok, mecsetek és iskolák számára fenntartott földterületek voltak. Az inámok örökletesek voltak, a vakfok pedig addig maradtak a tulajdonosaiknál, míg az intézmény működött.

A leigázott hindu földesurak vazallusi helyzetbe kerültek, feladatuk lett az adó beszédése azokról a területekről, melyek korábban birtokaik voltak, őket *zámindároknak* nevezték. A beszedett adók egy részét a zámindárok megtarthatták, valamint a kötelező adókból többet is szedhettek. Birtokaik örökletesek voltak és szabadon rendelkezettek velük, sőt erőszakkal el is vehették egy másik zámindártól. A sah nem szólt bele az ügyeikbe, amíg állami kötelezettségeiket teljesítették.

A hindu birtokok a *hász*, a birtokosaik a *háliszok* és *mulkádokor*, a magánbirtokok pedig a *mulkok* voltak. A mezőgazdasági termelés falun történt, a gazdaságilag fejletlen, még nemzetközösségi szinten élő területeken a földeket a közösségek számára jelölték ki, míg a fejlettebb területeken a családok között osztották szét a földbirtokokat. A családok kötelesek voltak földadót fizetni, és a termés harmadát szolgáltatták be. A gazdaságilag fejlettebb területeken pénzben szedték az adót, a felnőtt hindu férfiak külön adót fizettek, a *dzsizit* és a helyi földesurak is adót fizettek.

A parasztnak építési munkálatokat kellett végezniük (hidakat, utakat építettek). Emiatt több felkelésre került sor a birodalom egyes pontjain, a legnagyobbra Delhi környékén. A felkelők nappal a dzsungelekben rejtőzködtek, éjszaka azonban támadásba lendültek. A lázadást úgy sikerült elfojtani, hogy **Balbam szultán** elrendelte a dzsungelek kiirtását, így a felkelőknek nem volt többé hol bujkálniuk. A lázadóknak felelniük kellett a tetteikért, sokukat kivégezték, a felégetett dzsungelek helyén pedig afgán települések jöttek létre.

6.9. Dél-India a 14–15. században

Az **1330-as években** a muszlimok meghódították Dél-India nagyobb részét, de hatalmas birodalmukat képtelenek voltak egyben tartani. A *14. század közepére* két állam jött létre ezen a területen: *Bahmanida* és *Vidzsajanagar*.

A **Bahmanida Szultánátus (1347–1518)** az indiai Dekkán térségében jött létre. Alapítója egy delhi szultán, **Aláuddin Bahman sah** volt. A bahmani sahoknak nem volt különösebb hatalmuk, az iktádorok befolyása alatt álltak. Az iktádorok hadsereget tartottak fenn, melyet

legfőképp saját parasztjaik kizsákmányolására használtak fel, illetve arra, hogy rabló hadjáratokat indítottak a szomszédos területekre.

A Bahmanida Szultánátus uralkodója **I. Muhammad Sah (1358–1377)** halála után kialakult trónharcokból a szultán egyik unokája került ki győztesen, aki **II. Muhammad Sah (1378–1397)** néven foglalta el a trónt. A békeszerető és a kultúra iránt fogékony uralkodó halála után Firúz Sah került a trónra, aki *1398-ban*, majd *1406-ban* is sikeres hadjáratot vezetett Vidzsajanagar ellen. *1420-ban* azonban a Krisna-folyótól északra lévő Pangal mellett vereséget szenvedett a vidzsajanagari csapatoktól, akik államának déli és keleti felét is elfoglalták.

A szultánátus igyekezett megszilárdítani hatalmát a Dekkán-fennsíkon. A nagybirodalmi hatalma a hadjáratok következtében egyre nőtt. Azonban a parasztság nélkülözött és éhezett, sőt a *15. század végén* egy hatalmas éhség a lakosság jelentős részét elpusztította. Ezután a főméltóságok harca gyengítette az országot, amely következtében a *16. század elején* Bahmani állam fejedelemségekre esett szét.

Bahmanitól délre, a Krisna-folyón túl, terült el **Vidzsajanagar (1336–1614)**. Az ország *Hojszalob* város romjain jött létre, melyet **1327-ben Mohamed Tugluk** seregei romboltak le. Az állam alapítói egy testvérpár, **Harihar** és **Bukka** voltak, a *Hojszalob-dinasztia* utolsó hadvezérei. **1336-ban**, miután megalapították Vidzsajanagart, terjeszkedni kezdtek és egész Dél-Indiát sikeresen elfoglalták. Az állam különösen a *16. század elején* szilárdult meg, **Krisna Raja (1509–1529)** uralkodása alatt. Neki sikerült több egykori bahmani várost is elfoglalnia.

Krisna Raja uralkodásának ideje egybeesett a portugálok megjelenésével Dél-Indiában. A portugálok tárgyalni szerettek volna és felajánlották segítségüket az ellenséges népek elleni harcokban, Krisna azonban bizalmatlan volt velük és elutasította őket. Később aztán még is csak fel tudták használni a portugálok által kínált segítséget, mégpedig a lőfegyverek tökéletesítéséhez. Ezáltal az újonnan megerősödött hadsereg hamarosan több várost is elfoglalt. Az **1520-as években** az ország hadserege 703 ezer gyalogusból, 32 ezer lovasból és 600 hadielefántból állt.

Vidzsajanagar így a *16. század elejére* a legerősebb és leggazdagabb indiai állam lett. Mindez annak is köszönhető volt, hogy fejlett iparral és mezőgazdasággal rendelkezett, a kereskedelem is fejlett volt, főként fűszereket, zöldségeket és paprikát exportáltak. A kézművesség fejlődése töretlen volt, a kézműves központ ebben az időben Vidzsajanagar volt.

Az országban körülbelül 100 ezer porta volt, a város negyedei kapukkal és kerítéssel voltak elkerítve az idegenek behatolása elől. A városoknak több piaca is volt, ahová európai és más külföldi kereskedők is ellátogattak portékáikkal. A külkereskedelem irányítása az uralkodó monopóliuma volt, Krisna például még végrendeletében is meghagyta, hogy növeljék a külkereskedelem forgalmát, főleg a drágakövek és a fűszerek tekintetében. Ezáltal a külföldiek

szabadon jártak az országban. Fellendült a karavánkereskedelem, de nem elhanyagolható az arabokkal és a Távol-Kelettel folytatott tengeri kereskedelem sem.

Az állam legfőbb bevételi forrását a parasztok által beszedett adók jelentették. Az állami földek mellett, feudális nagybirtokok is számottevő mértékben megtalálhatóak voltak az országban. Jelentős mezőgazdasági területekkel rendelkeztek az uralkodó családok illetve a *brahmanok* (papok). A földet a függő parasztok művelték, akik rossz körülmények között éltek.

A hadjáratok és a muszlim uralom során ugyan sok buddhista kolostor, hindu templom, szent kézirat is elpusztult, de az idők folyamán számos csodálatos erőd, mecset és vár épült az iszlám uralom alatt.

7. téma. Az arab kalifátus létrejötte. Az Omajjádok uralkodása

- 7.1. Mohamed próféta (570 k.–632) és az arab törzsek egyesítése
- 7.2. Az iszlám terjeszkedésének kezdete. Arab hódítások a 7. század első felében
- 7.3. A szunnita és a síita irányzatok létrejötte
- 7.4. Az Omajjád kalifátus társadalom-politikai felépítése
- 7.5. Arab hódítások az Omajjád dinasztia idején
- 7.6. Népfelkelések és az Abbászida Kalifátus bukása
- 7.7. Az iszlám gazdaság
- 7.8. Az arab törzsek az iszlám keletkezése előtt

7.1. Mohamed próféta (570 k.–632) és az arab törzsek egyesítése

Az iszlám megjelenése előtt Arábia nagy részén az arabok vándorló, vagyonukat közösen birtokló nagycsaládokból álló nemzetségekben és törzsekben éltek. A félsziget déli, öntözéses földművelésre épülő részén fekvő Jemen jelentős szerepet töltött be az Indiából, Kelet-Afrikából Szíriába vezető kereskedelmi út megszervezésében.

A 6. század folyamán Etiópia, a Bizánci Birodalom és a Szasszanida Perzsia vetélkedett a terület feletti hatalomért. Jemen először az Etióp hódítás (525), majd a Szasszanida uralom (572) miatt veszítette el jelentőségét. A karavánút feletti ellenőrzés a mekkai *Kurais törzs* kezébe került. E törzsnek volt az egyik ága a *Hásimita nemzetség*, amelyhez az 570 körül született Mohamed családja tartozott.

Mohamed próféta az iszlám vallás legfőbb prófétája. Az arab hagyományok szerint, amikor *Abraha abesszin vezér* harci elefántokkal megerősített serege **570 körül** körülzárta Mekkát, Allah két csodát is tett: egyrészt apró madarak szálltak az abesszin hadak fölé, és csőrükből kihullajtott sárgagolyókkal pusztították el a hatalmas sereget. Ugyanebben az időben pedig új próféta született az Arab-félszigeten: **Mohamed**.

Kisgyermekkorában árvaságra jutott, így nagyapja, majd apai nagybátyja nevelte fel. Még írni és olvasni sem tanult meg. Ifjú korában tehajcsárként dolgozott, így lehetősége nyílt rá, hogy megismerkedjen a fejlettebb népekkel. Főként a perzsa, a zsidó és a keresztény kultúrával és vallással foglalkozott. Az eljövendő végítéletet hirdető keresztény prédikációk mélyreható változásokat idéztek elő Mohamed személyiségében: csendes, tépelődő emberré vált, aki egyre többet elmélkedett vallási kérdéseken. Negyvenévesen azonban látomásai támadtak, így elkezdte hirdetni az új vallási-politikai nézeteit.

Látomásában Gábrriel arkangyal jelent meg előtte és értésére adta, hogy Isten prófétájának szemelte ki őt. Mohamednek itt jelent meg először „*Isten könyvének*”, a *Koránnak* első fejezete. Ennek hatására a próféta Mekkába ment, s megkezdte tanításainak hirdetését. Az új típusú, törzsi alapon nyugvó *vallási közösség* – az *umma* – amit Mohamed ki akart alakítani, nem mindenkinek nyerte el a tetszését. Ez a hívők olyan lelki közösségén alapult volna, ahol nincs helye megkülönböztetésnek.

Szónoklatai eleinte inkább vallásos, moralizáló, mintsem politikai reform jellegűek voltak, a társadalmi problémákat morális oldalról közelítette meg. Az önző mekkai gazdagokat, akik nem biztosították a szegények jogait, s nem tekintették testvéreiknek a nemzetiségükön kívülieket, szörnyű végítélet eljövételével fenyegette. Híveitől az Isten iránti feltétlen engedelmességet, cselekedeteikben a jámborságot s a tisztátalanságoktól való tartózkodást követelte. Kötelezővé tette számukra a zsidóknál és keresztényeknél látott imádkozást és rituális tisztálkodást. Az új hitvallás követői elsősorban a szegényebb nemzetiségekből kerültek ki, s rövidesen szervezett, vezetőjét elszántan követő, engedelmes gyülekezetté rendeződtek.

A prófétának az előkelők ellenállása miatt el kellett hagynia városát. *622-ben Jathribba* ment, ezt az eseményt, a „*hidzsrát*” választották később az iszlám időszámítás kezdetének. Jathribot később a „*Próféta városának*” nevezték el (*Medina an-nabi*). A Mohamed által megszervezett medinaiak, évekig tartó harcokat vívtak a mekkaiakkal, míg végül sikerült ostrom alá venniük Mekkát. Mohamed ekkor tárgyalni kezdett a mekkai előkelőkkel, és megegyeztek, hogy megkímélik a behódoló lakosságot. A próféta ígéretet tett arra, hogy az Ábrahám ajándékának tekintett Kába kövének kultuszát fenntartja. A „fekete kő” kocka alakú szentélyét kiemelt kultuszközponttá tette, és elrendelte, hogy az imákat a kő irányában kell megtenni.

Monoteista vallásának központjába is helyi istenséget helyezett, *Itt* akit később *Allahnak* neveztek. A vallásalapító Mekka elfoglalása után 2 évvel hunyt el. Haláláig az Arab-félsziget egyharmadát sikerült iszlamizálni. Mohamed örökségének továbbviteléről azonban nem végrendelkezett, aminek néhány év múlva súlyos következményei lettek.

A próféta hittételeket állított össze és kinyilvánította az istentisztelet és az ima öt módját is. A hívők számára előírta a napi ötszöri imát s az ehhez kapcsolódó rituális tisztálkodást. A kötelező istentisztelet napja a *péntek* lett. A holdév 9. hónapján napkeltétől napnyugtáig tilos az étkezés. Ez a *Ramadan havi böjt*, az egyik legfontosabb iszlám ünnepi szokás.

A 3. kötelezettség a kötelező *alamizsna*, a *zakát* megfizetése, mely a szegény hívők támogatására szolgált. Alapvető jelentőségű, de leginkább azok számára, akik a költségeit is fizetni tudják, a *Mekkába történő zarándoklás*, a *hádzs* is.

Az utolsó kötelezettség az iszlám általános védelmezése, a *dzsihad*. A szó nem fegyveres harcot jelent, hanem „*Isten útján teendő erőfeszítést*”.

7.2. Az iszlám terjeszkedésének kezdete. Arab hódítások a 7. század első felében

Mohamed halála nem állította meg az iszlám terjeszkedését, mely a korábbi, római hódításokkal ellentétben inkább szárazföldi, mint tengeri úton történt. A *kalifák* — a próféta utódai — legfőbb feladatuknak a hit védelmezését és terjesztését tekintették. Ők az állam élén álltak és egyszerre voltak vallási és világi vezetők (vagyis *despoták*). A hatalom az arab katonai vezető réteg kezében volt, amelynek tagjai földterületet kaptak jutalmul, viszont a kalifa bármikor elvehette tőlük ezeket a területeket. A kalifa helyettese a *vezír (főminiszter)* volt. Az elfoglalt területeket kisebb egységekre, fejedelemségekre osztották, amelyek élén az *emírek (a kard emberei)* álltak, mint katonai kormányzók.

Az egész birodalmat *dívánok (kormányhivatalok)* irányították, amelyek az adókkal, a had- és pénzügyekkel foglalkoztak. A hivatali életben a birodalom egész területén kötelezővé tették az arab nyelvet, ennek következtében az arab írás és nyelv rohamosan terjedt el a meghódított területeken.

Az első kalifa Mohamed halála után *Abu-Bakr (632–634)*, akinek rövid uralkodása alatt sikerült benyomulnia Szíria és Perzsia területére. Azonban Mohamed halála után egyes már az iszlámra áttért beduin törzsek fellázadtak, így *Abu-Bakr* uralkodásának két évét nagyrészt ezek leverésével töltötte. Legnagyobb győzelmét *633 májusában* aratta felettük Akrabánál. Ennek következtében az Arab-félsziget központi részei is a muszlimok ellenőrzése alá kerültek. Az uralkodó felismerte, hogy ha tartós békét akar az arab törzsek között, akkor harciasságukat kifelé, azaz Bizánc és a Szasszanida Birodalom ellen kell fordítani. Amikor *643-ben* legyőzték a bizánciakat, gyakorlatilag nyitva állt az út Palesztina felé. Ezek az első muszlim hódítások Arábián kívül.

A következő uralkodó, egy sikeres hadvezér, *Omár kalifa (634–644)* lett, akinek idején elkezdődtek a nagy hódítások. Uralkodása alatt az iszlám harcosai meghódították Palesztinát, Egyiptomot és Szíriát. *636-ban* Hérakleiosz bizánci császár, döntő vereséget szenvedett tőlük, és kénytelenek voltak átengedni Szíriát az araboknak. Egy év múlva pedig Ktésziphont, a perzsák Tigris-parti városát vették be az arab hadak. A nehézkes, többnyire zsoldosokból álló bizánci és szasszanida seregek képtelenek voltak a gyors, lelkesen harcoló araboknak ellenállni. Az arab hadsereg egyik különlegessége volt, hogy a történelem folyamán ők használták a tevéket a legnagyobb arányban katonai célokra. Bár a tevéket már az ókorban is használták kiegészítő fegyvernemként lovasok ellen, de nem jutottak olyan szerephez, mint az araboknál: itt ugyanis a fő fegyvernemet a tevések adták. *A teve több okból is praktikusabb állat volt a*

lónál: jól bírta a sivatagi terepet és éghajlatot, legalább olyan gyors, mint bármelyik ló, viszont ami a legfontosabb, a ló nem bírta a teve szagát, megvadul tőle. Így a tevés egységek nagyon hatásosak voltak a lovascsapatok ellen. Jelentősen segítette a hódítókat az is, hogy Szíria és Mezopotámia lakosságának elege volt már a bizánci és perzsa adóztatásból és a hivatalnokok zaklatásaiból. Így Omár katonái harc nélkül szállhatták meg a belsőleg meghasonlott Alexandriát. Az arab birodalom megszerezte a főbb kereskedelmi útvonalak felett az ellenőrzést, és így a kereskedelem vált a legnagyobb bevételi forrássá. A világkereskedelem főleg 3 városban: Kairóban, Bizáncban (bár ez nem volt az araboké) és Bagdadban bonyolódott le.

640-ben Egyiptom megtámadásával kezdetét vette Észak-Afrika meghódítása. **643-ban** Líbia, **646-ban** Egyiptom került véglegesen muszlim uralom alá.

Az araboknak, Arábiát kivéve, nem volt érdekük, hogy a meghódított területek lakossága felvegye a vallásukat. A meghódítást általában *fej váltság fizetés (haradzs)* követte, ezért cserébe a lakosság megtarthatta vallását, függetlenséget élvezhetett. A muszlimok kiváltsága volt, hogy ők nem fizették a haradzsot.

Az arabok a városon belül vagy kívül telepedtek le katonai táborokban. A zsákmányokból vagy adókból éltek, melyek egyötöd része a próféta családját illette. Mivel a meghódított területek jóval fejlettebbek voltak Arábiánál, a létrejövő birodalom központja fokozatosan ide tolódott át. Az első hódítások után azonban hamarosan megbomlott a vezetés egysége. Az első három kalifa közül kettő is erőszak áldozatául esett.

A harmadik arab kalifa **Oszmán (644–656)** idején sikeresen elfoglalták Ciprust, majd **655-ben** megépítették az első hajóhadukat, és a lükiai tengerpartnál a bizánciakra megsemmisítő csapást mértek. Őt követte **Ali (656–661)**, a negyedik kalifa, Mohamed veje és unokaöccse. Az ő idején robbant ki az utódjelöltek közötti háború. A próféta rokonai ugyanis képtelenek voltak békésen rendezni az örökösödés kérdését. A küzdelemnek, melynek Ali is áldozatul esett, győztese **Muávija (661–680)**, Szíria kormányzója lett. Ő volt az *Omajjád dinasztia (661–750)* alapítója.

7.3. A szunnita és a síita irányzatok létrejötte

A **Korán** a mohamedán szentírás, a Mohamed által elmondott kinyilatkoztatásokat tartalmazza, amelyet Isten beszélt el és Gábrriel arkangyalon keresztül közvetített Mohamednek. A Korán tehát nem emberi mű: Allah szólal meg benne a prófétán keresztül. Így nem szabad elhelyezni más könyvek közé, csak a rituális tisztaság állapotában szabad megérteni és olvasni, sokáig még más nyelvre sem volt szabad lefordítani, a nem arab muszlimoknak tehát meg kellett tanulniuk arabul.

Mivel a Korán tanításai nem terjednek ki az élet minden területére, a hiányt a hádiszal pótolják. A **hádisz** vagy **szunna (hagyomány)** mindazon tettek, magyarázatok és mondások gyűjteménye, amelyek Mohamedtől származnak, de a Koránba nem kerültek be. Kb. 600 ezer, a prófétának tulajdonított mondatból és „szent szokásból” kellett kiválasztani a hiteleseket. Ám később vitához vezetett, hogy mit kell hitelesnek tekinteni, ami az iszlám vallás szakadását elő.

Az iszlám vallás egysége nem tartott sokáig. A különböző irányzatok kialakulása két kérdés, egy hatalmi és egy vallási ellentét miatt következett be. Az első, a hatalmi kérdés az volt, hogy ki tekinthető Mohamed törvényes örökösének. A próféta fiai ugyanis még gyermekkorukban meghaltak, így Mohamed halála után az első négy kalifát a próféta rokonai és hívei közül választották. A negyedik kalifa, Ali, Mohamed veje ellen fellázadt Szíria helytartója, és amikor Alit megölték, maga ült a kalifák trónjára. Ez a hatalmi harc párosult a vallási ellentéttel. Az Ali ellen fellépők ugyanis a hagyományt, a **szunnát** is kötelező érvényűnek tartották, innen ered az általuk képviselt irányzat **szunnita** elnevezése is.

Szunniták: ma ez az iszlám legnagyobb ortodox irányzata, körülbelül 800-900 millió híve van. Ők az Omajjád kalifák irányításával állították össze a hagyományt, a szunnát. A szunniták kötelező érvényűnek tartják a hagyományoknak azon részét is, amit a hívők közmegegyezéssel — *idzsmával* — elfogadtak. Az *idzma* okozta a szunnita irányzat rugalmasságát. A szunna nem zárult le az Omajjádok működésével, hanem az egyes közösségekben közmegegyezéssel továbbfejleszhető, alakítható volt. Ennek következtében a hagyományoknak olyan rendszere jött létre, amely megfelelt az Omajjádok érdekeinek. Így a szunna később már nem csak a közvetlenül Mohamedre vonatkozó hagyományokat tartalmazta.

Síták: a szunniták azt az irányzatot, amely csak a Koránt tartja mértékadónak, a szunnát pedig nem, szektának (sía) tekintették, a ebből ered a másik irányzat **síta** elnevezése. Közéjük tartoztak Ali hívei is, akik továbbra is Ali két fiát tekintették jogos örökösöknek. A szunniták meggyilkolták Ali egyik fiát, és ettől fogva a két tábornok engesztelhetetlen gyűlölet választotta szét. *Husziján* meggyilkolásának napja (680. október 10.), a síták gyásznapja lett. A síták nem ismerik el a (szunnita) kalifákat vallási vezetőnek, saját közösségüket az imám vezeti¹⁵.

Legfontosabb tanításuk *Mahdi* — az utolsó próféta — eljövételéről szól. Róla azt tartják, hogy Ali 12. leszármazottja, aki ideiglenesen eltűnt az emberek közül, de egy napon majd visszatér. A síták ma is várják a 12. imámot. A sítizmus egyik irányzata az izraelita, mely térítéseiről lett híres. Európában gyakorta ezen a néven emlegetik a muszlimokat. Ma Iránban él a legtöbb síta.

¹⁵ Iránban ma is a síta az uralkodó felekezet

Az iszlám 3 fő irányzata közül a legkisebb a *háridzsiták (kilépők)* irányzata. Az irányzat Ali kalifa és Muávija összecsapása során jött létre Ali azon híveiből, akik a Korán szavai alapján elutasították, hogy Ali tárgyalni kezdett Muávijával.

7.4. Az Omajjád kalifátus társadalom-politikai felépítése

A 661-ben Jeruzsálemben kalifává választott *Muávija (661–680)* még külsőségeiben is szakított az ortodox kalifátussal, székhelyét *Damaszkuszba* helyezte át. A kalifa létrehozta az úgynevezett *iktatóhivatalt*, ahol minden hivatalos dokumentumról másolatot kellett készíteni és megőrizni azokat. Továbbá megszervezett egy ütőképes hadsereget is. Ahogy a közigazgatás alapját, úgy a hadsereget is bizánci módra tervezte meg, gyalogságból, lovasságból, tüzérségből és tengerészeti erőkből állt.

Ez a hadsereg, olyan társadalmat szolgált és védelmezett, amelyben a lakosság 4, jól elkülöníthető és elkülönülő részre oszlott:

- ❖ a legfelső (*első*) osztályba az uralkodó arab muzulmánok tartoztak. A városokban az arab muzulmánok elkülönülten éltek, sajátos építészeti stílusuk akkorra már kialakult: az utcáról a kertbe lépett az ember, a szobák az udvar körül helyezkedtek el;
- ❖ a második osztályba az iszlámot felvett arab és nem arab lakosság tartozott, ezek voltak az *ún. kliensek*. Elméletben ugyanolyan értékű állampolgárok voltak, mint a muszlim arabok, a gyakorlatban azonban volt közöttük különbség. A kliensek a tudományok, a művészetek és az irodalom művetésére szentelték magukat. Rendelkeztek földdel és földadót is fizettek;
- ❖ A harmadik osztályba az egyéb egyistenhívő vallások tagjai tartoztak, az *ún. dzimmik*. Az arabok által meghódított birodalom legnagyobb vallása a kereszténység volt. A nem muzulmán vallások hívei fegyvert nem viselhetek, ellenben a védelem fejében fejadót szedtek tőlük. Közülük sokan felvették az iszlámot és így felkerülhettek a második osztályba;
- ❖ a negyedik osztályba a rabszolgák tartoztak: ők álltak a muszlim társadalom legalján. Számuk több millió volt. Muszlim embert tilos volt rabszolgává tenni, viszont ha egy rabszolga felvette az iszlám hitet, nem lett automatikusan szabad. Az első évtizedekben a rabszolgák főként a volt hadifoglyok közül kerültek ki, később azonban virágzott a rabszolga kereskedelem: fehér, fekete, sárga bőrű rabszolgák egyaránt voltak.

Az iszlám törvények szerint a rabszolganő gyermeke szintén rabszolga, kivéve, ha a nő gazdája, a gyermek apja elismeri az apaságot. Ha viszont szabad nőnek születik egy rabszolgától gyereke, a gyermek is szabad lesz.

E legelső osztálybeliek helyzete is azt mutatja, hogy nem áthághatatlan a fal az egyes „osztályok” között. Viszonylag könnyű volt az emelkedés, s ez mindenképpen az arab iszlám szellemének nagyfokú liberalizmusát bizonyítja.

7.5. Arab hódítások az Omajjád dinasztia idején

Az Omajjád, az iszlám kalifátus fölött uralkodó első nagy muszlim dinasztia, amelynek államát „*Arab Királyság*” néven is emlegetik¹⁶. Az első *muszlin polgárháborúban* (656–661), amelyet a kalifátus vezetéséért vívtak, Muávija, aki ekkor Szíria kormányzója volt, győzelmet aratott Ali felett. Így lépett trónra **Muávija (661–680)**, mint az **Omajjád-dinasztia** első kalifája.

Az arab hódítások tovább folytatódtak az Omajjádok uralma alatt. Muávija Damaszkuszban összpontosította a kalifa politikai hatalmát. A szíriai hadsereg lett a kalifátus erejének alapja: a meghódított tartományok és az arab törzsi viszályok fokozottabb ellenőrzésével lehetővé vált az egységes birodalom kiépítése. Uralkodása idején az arabok elfoglalták Egyiptomot, Líbiát, Horászont és elkezdődött Észak-Afrika meghódítása. Számos görög sziget ekkor került arab fennhatóság alá. A muszlimok uralma hamarosan Khorászániig kiterjedt, Szisztánban helyőrségi városokat hoztak létre, hogy onnan folytassanak hadjáratokat Közép-Ázsia és Északnyugat-India ellen.

A meghódított tartományokban jórészt megtartották a bizánciaktól és a perzsáktól örökölt államigazgatási rendszert, a politikai életben az arab törzsi szokások uralkodtak.

Az Omajjádok állama **Abdal-Malik** uralma alatt (685–705) élte fénykorát. A muszlim hadak nyugaton elfoglalták Spanyolország túlnyomó részét, keleten elárasztották Makránt, Közép-Ázsiában meghódították Buharát, Fergánát. Az arab lett az állam hivatalos nyelve, újjászervezték a birodalom pénzügyi igazgatását.

Az Omajjádok sikeresen elfoglalták Karthágót, majd **Tarik** nevű vezérük, nomád és berber törzsekből álló seregével átkelt a Gibraltáron. A Hispániába átkelt arabok **711-ben** legyőzték a nyugati gótokat. Ugyanebben az évben jutottak el az Indus partjára is az iszlám hadak. Ezzel a birodalom elérte terjeszkedési lehetőségeinek végső határát. **718-ban** az arab hajóhad már harmadszor vette sikertelen ostrom alá Konstantinápolyt.

Nem járt nagyobb sikerrel a frankok elleni hadjárat sem. **732-ben Poitiers** mellett **Martell Károly** mért vereséget az arab hadakra. Európának sikerült megvédenie területeit. Ám az arab birodalom még így is hatalmas kiterjedésű volt: az Industól a Pireneusokig értek határai. Ezért

¹⁶ Az „Arab Királyság” megnevezéssel utalnak az Omajjád-uralom világi jellegére és az azt övező muszlim elutasításra

ezután a határok mentén védőseregeket szerveztek a szíriai katonákból, hogy visszaverjék a törököket Közép-Ázsiában és a berbereket Észak-Afrikában.

Az óriási kalifátus azonban csak látszólag volt egységes, vallási és politikai ellentétek is bomlasztották. A kalifák hatalma gyakorta csak a főváros, Damaszkusz környékére korlátozódott, ezen túl azonban a hadvezérek és kormányzók szabadon tevékenykedhettek.

Az Omajjádok mindent megtettek a birodalom egységének megerősítéséért: egységes pénzt vezettek be (*dirhemet*), és megkezdték az iszlám erőltetett terjesztését. Ennek ellenére a 7. század végére három nagy vallási-politika irányzat jött létre, melyek véglegesen megosztották az iszlámot.

749–750 során az **Abbászidák (750–1258)** az iráni területekről kiindulva megbuktatták az Omajjádokat. Az Abbászida Kalifátus egészében az Omajjádok uralma alatt álló területeket örökölte keleten.

7.6. Népfelkelések és az Abbászida Kalifátus bukása

A világbirodalom már születésének pillanatától magában foglalta bukásának okait. Az utókor szerint a hanyatlás oka valamely véletlen tényező: egy-egy uralkodó hitványsága, irigység, hiúság stb. A valódi okai, a társadalmi-gazdasági alaphiánya mellett, az elnyomás, a zsarnokság stb. Amilyen gyorsan hódították meg az arabok az iszlám első századában a civilizált világ legnagyobb részét, olyan gyors volt a hanyatlás is.

800 körül még óriási hatalom összpontosult a bagdadi kalifa, **Hárún ar-Rasid** kezében, egy évszázaddal később a kalifának, ha volt is valami hatalma, az csak abban nyilvánult meg, hogy palotájának ura lehetett. **1258-ra** az egykori csodálatos város, Bagdad maga is romokban hevert.

Látszólag külső tényezők okozták a pusztulást. A barbár népek támadásai, azonban csak az utolsó löket volt. A kalifátus szétesése elsősorban belső tényezőkre vezethető vissza. Ezek közül a legfontosabb a decentralizáció, a részekre való töredezés, a birodalom megosztottsága. Nemcsak a perzsák nem ismerték el magukat az iszlám kalifátus szerves részének, hanem még Szíria arab és arabizált népei is várták az idegen uralom alóli felszabadításukat. Ezeket a népeket egyedül az iszlám tartotta össze. Az a tény, hogy nem az iszlám vallás egyes irányzatai váltak politikai irányzatokká, hanem a politikai áramlatok váltak az iszlám szektáivá, megmagyarázza miért nem volt képes az iszlám egyetlen szervezetbe tömöríteni híveit. Hiszen már az első négy kalifa között sem volt egyetértés, nem vallottak azonos politikai, vallási elveket.

Az a hárem, amely kezdetben „integráló szerepet” töltött be az arabok és a meghódított népek között, később, a mérték nélküli ágyas viszonyok miatt, degenerálódáshoz vezetett a társadalmi hierarchia csúcsain.

Rendkívül fontos tényező volt a hihetetlen mértékű kizsákmányolás is. Gyakran előfordult, hogy a virágzó tartományok néhány évtized alatt valósággal elsorvadtak: földművelésük, állattenyésztésük hanyatlott. Ahogy a kalifák által kinevezett kormányzók gazdagodtak, a nép egyre szegényebb lett. A kalifátus szétesését elősegítették az egyes területek közötti gazdasági különbségek, etnikai kapcsolatok hiánya, a kormányzók hatalmának megnövekedése. A birodalom gazdasági életének hanyatlása, az állandóan fosztogatott lakosság nyomora és az éhínségek, önmagukban is megtizedelték a lakosságot. Ehhez jöttek a szűnni nem akaró konfliktusok — hadjáratok, felkelések — nyomán gyakori járványok.

1219-ben Dzsingisz kán hordái próbálták bevenni a kalifátust, sikertelenül. Azonban unokája, **Húlagú kán 1253-ban** átgázolt minden elé kerülő területen. **1257 szeptemberében** ultimátumot küldött a kalifának, hogy rombolja le Bagdad külső várfalait, azonban ezt a kalifa nem teljesítette. **1258 januárjában** a tatárok megtámadták Bagdadot, a várost felgyújtották a kalifát pedig megölték. Húlagú **1260-ban** elfoglalta Szíriát, majd Damaszkuszt és más nagyvárosokat is. Még ugyanebben az évben az egyiptomi mameluk szultán szétverte a tatár hadakat, lehetetlenné téve terjeszkedésüket. Húlagú visszatért saját *uszulájába* (részfejedelemségébe) és felvette az Ilkán címet.

1258-ban a birodalom utolsó kalifájának kivégzése után, a meggyilkolt *Musztaszin* nagybátyjának sikerült megmenekülnie. **1260-ban** *Bajbassz* magával vitte Egyiptomba, ahol beiktatták *al-Musztamszik* néven. Amikor **1517 januárjában** a majdani Oszmán Birodalmat alapító *Szelim* bevonult Kairóba, ott *al-Mutavakkil abbászida kalifa* uralkodott, akinek **1543-ban** bekövetkezett halálával eltűnt az utolsó Abbászida is.

7.7. Az iszlám gazdaság

A középkori iszlám világ nem fordult szembe olyan ellenségesen a haszonszerzéssel, mint a keresztény Európa. A próféta tanai egyenesen ösztönöztek a gazdálkodásra és vagyonszerzésre. E szemlélet elősegítette az iszlám iparának és mezőgazdaságának fejlődését, melyek minden területen az európai színvonalat fölé kerültek.

Mezőgazdaság: első számú feltétele a víz volt, melyet az ókorból örökölt és továbbfejlesztett öntözési technikával biztosítottak a növények számára. A legfejlettebb öntözőművek Irakban, Egyiptomban és Hispániában voltak. Fő gabonaféléként búzát, árpat, kölest, ipari növényként pedig lent, kendert és gyapotot termeltek. Az iszlám terjesztette el nyugaton a cukornádat, különböző fűszereket (sáfrány, jázmin) és a nemesített virágokat

(rózsa). Ilyen fejlett volt a zöldség- és gyümölcskertészet is. A néptáplálékként számon tartott datolya és füge termelése mellett igen magas szintre jutott a gránátalma, körte, őszibarack, citrom, később a narancs nemesítése. Sőt, a szőlő is, mely továbbra is fontos gyümölcs maradt.

Juhot, öszvért, baromfit mindenütt tartottak, de nem olyan mértékben, mint Európában. A táplálkozásban viszont jóval fontosabb szerepet kapott a hal, a gyümölcs és zöldség. Néhol sertést is tartottak, de tisztátalan állatnak tartották.

A mezőgazdasággal foglalkozó vidék jellegzetessége volt a számtalan vízimalom, melyek gabonát őrültek, cukrot és olajt sajtoltak. Hamar létrejöttek a magánbirtokok, a hűbériség azonban soha nem alakult ki. A magánbirtokok mellett léteztek alapítványi földek is, melyeket valamely nemes célra adományoztak: mecsetek, kórházak, iskolák ellátását szolgálták. A falvakban sokáig megmaradt a közös gazdálkodás, a föld kollektív megművelése. A földek döntő részét főként bérleti rendszerben, a termés bizonyos hányadáért bérlők művelték meg.

Ipar: az iszlám iparát magas színvonal, a technikai újítások használata és a változatosság jellemezte. Egyes területeken magas szintre fejlődött a réz-, a vas- és a nemesfémkohászat. Így például világhírűvé vált a damaszkuszi (indiai) acél, amelyből a legkeresettebb fegyverek készültek. Előállítási módja titkos volt. A rézedények készítése, a rézművesek boltjai, a tipikus muszlim bazár elengedhetetlen tartozékai voltak. Az arab fémművesség precízységét és megbízhatóságát bizonyítják, hogy a 10. századtól megjelenő óraszerkezetek, vagy a cordobai mecset 25 ma is tökéletes bronzkapuja.

A muszlim világ, jelentős exportcikkének számított a *papír*, a *selyem*, melyek készítésének módját a kínaiaktól lesték el. Sikeres volt a föníciai eredetű *üvegfűvás*. A velenceiek is a muszlimoktól tanulták meg az üvegekészítés titkát.

Az építészeti igények hívták életre a bizánci és perzsa hagyományokra támaszkodó kerámia-, mázas téglá és mozaikkészítést. Egy Európában szinte ismeretlen iparág is kibontakozott a 10. századra: a *vegypár*. Ez elsősorban illat- és pipereszerek gyártására korlátozódott. Ekkoriban illatszereket szinte kizárólag az arab világ szolgáltatta Európára számára.

Kereskedelem: a kereskedelem, az iszlám gazdaság legfontosabb ágazata volt. A kalifátus ellenőrizte területen haladt át a kora középkor három legfontosabb kereskedelmi útvonala. Az első a Kínából Szamarkandon és Bagdadon át Konstantinápolyig húzódó „*selyemút*” volt, melyen a selyem, a porcelán és a papír érkezett. Második az úgynevezett „*volgai út*” volt, Skandináviából a Volgán és a Fekete-tengeren át tartott Konstantinápolyig. Ezen az úton északi prémje, méze és főleg rabszolgája áramlott dél felé. A harmadik az „*indiai út*”. Ezt a tengeri utak rendszere alkotta, melyek Madagaskárból és Ceylonból indultak, majd

indiai kikötők érintésével szárazföldön folytatódtak. Erre haladt a kínai áru nagy része, emellett Hátsó-India fűszerei és drágakövei.

Az utak mellett alkalmas szállások — karavánszerájok — sora épült, amelyeket az utakkal és a kiváló hidakkal együtt gondosan karbantartottak. A tengeri kereskedelmet jórészt nagytestű, vitorlás szállítóhajók, a *dzsonkok* bonyolították.

7.8. Az arab törzsek az iszlám keletkezése előtt

Arabia lakói a délarab ősi szemita nyelvet beszélték, s ez a nyelv rendkívül szoros rokonsági kapcsolatot mutat a mai arab nyelvvel. Az ezt a nyelvet beszélő déli arabok nagyrészt letelepült, városlakó földművelők, kézművesek és kereskedők voltak.

Délen a törzsek két típusa alakult ki:

- a hegyvidék völgyeiben és a sivataggal szomszédos régiókban, az úgynevezett *alföldeken* élők,
- valamint a hegyvidékeken és belső platókon, az úgynevezett *felföldeken* élők.

A két térség alapvetően különbözött egymástól. Az alföldeken a monszun eléggé rendszertelen és kevés ahhoz, hogy intenzív mezőgazdasági kultúra alakulhasson itt ki. Ezért gátrendszerek építésére is szükség volt ezeken a területeken. A felföldeken a természetes környezet teljes egészében más volt. Bár a termőföld mennyisége korlátozott volt, az elegendő mennyiségű csapadék lehetővé tette az öntözés nélküli földművelést. Ezek a földek nagyobb élet- és vagyonbiztonságot jelenthettek az itt élő törzsek számára, mint az alföldek földjei. Így a két régióban élő törzsek jelentősen különböztek egymástól.

Az alföldeken élő törzsek nagy létszámúak voltak, e típusból 6 fő törzset ismerünk: *Máin* és *Haram* a Dzsauftban, *Sába* az Adhana nevű vádi völgyében, *Katabán* a Bajhán völgyében, az *Auszán* a Markha vádi völgyében és a *Hadramant* vádi völgyében még egy hasonló nevű törzs. A törzsek 18 nemzetségre, frakciókra (*ahl*) oszlottak, melyek mindegyike több alfrakcióból állt. Ezek kisebb egységekből, családokból tevődtek össze, amelyeknek élén az apa (*ab*) állt. Általában egy alfrakció 8-10 családot foglalt magába. A társadalmi szerkezet fontos vonása, hogy a törzs sokkal inkább a családi kapcsolatokra épül, mint a területi birtoklásra.

A felföldi törzseket kizárólag a földbirtoklás rendszere határozta meg. A felföld néhány törzsének konföderációja közül a *Sumáj törzs* a legfontosabb. Területe nagyjából egyenlően osztott meg a konföderációt alkotó három föderáció (*Hasíd*, *Humlán*, *Jurzsám*) között. E szervezetségen túl a törzset (alföld) vagy konföderációt (felföld) az azonos panteon is egybekapcsolta. Amikor egy-egy törzs (konföderáció) elvesztette függetlenségét egy másikkal szemben, a győztes istene a meghódítottak is főistenévé volt.

Az *i.e. I évezredben* a beduinok ősközösségi rendben éltek: a legelő és a víz a nemzetség, a törzs tulajdonában voltak. A társadalmi szervezet legmagasabb formája a törzs (*kabila*) volt, a törzsek pedig nemzetségekre (*kaum*) osztottak, a nemzetségeken belül patriarchális családokból álltak (*ahl*). Élükön a törzsfőnök, a sejk állt. Hatalmát az egyes nemzetségek képviselőiből álló tanács korlátozta. A nemzetségi kötelékek erősek voltak, a nemzetségen kívül az egyén mit sem számított, a vérrokonság alkotta a beduinok között az összetartó erőt.

8. téma. Kína 755–1355 között

- 8.1. A Tang Birodalom felbomlása és a kései Liang dinasztia létrejötte (755–907)
- 8.2. A kései Zhou dinasztia (951–960). Kína újraegyesítése (979)
- 8.3. Államrendszer és reformmozgalom a 11. században. A Szung dinasztia külpolitikája
- 8.4. A kínai hadsereg a 10–13. században
- 8.5. Társadalom a 11–13. században
- 8.6. Gazdaság a kereskedelem a 11–13. században
- 8.7. A Szung-korszak kultúrája
- 8.8. A mongol invázió Kínában

8.1. A Tang Birodalom felbomlása és a kései Liang dinasztia létrejötte (755–907)

A *8. század első fele* volt a *Tang Birodalom* fénykora. *755 és 763* között egy nagy felkelés rázta meg a birodalmat. A felkelést *An Lushan* tábornok indította el, aki Peking környékén volt katonai parancsnok, mintegy 200 000 fős sereg élén. Tekintélyének növekedését elősegítette, hogy a császári kormányzat egyes katonai vezetőkre támaszkodva próbált ellensúlyozni az arisztokrata nemzetségek növekvő hatalmát és befolyását. An Lushan serege élén bevonult *Lojangba* és *Csanganba*. *Hszüan-cung császár (712–756)*, a dinasztia egyik kiemelkedő uralkodója, Szecsuan (Sichuan) tartományba menekült és évekig tartott, amíg a felkelést teljesen sikerült leverni.

A következő évtizedekben sikerült helyreállítani a dinasztia hatalmát, de egyes területeket a birodalom elveszített. Koreában a Silla Királyság erősödött meg és függetlenedett a Tang Birodalomtól. *680 után* a Turkesztán feletti ellenőrzés is megszűnt, előbb a második Türk, utána az Ujgur Kaganátus vált a terület meghatározó hatalmává, és a Tibeti Királyság is ekkor élte fénykorát. Délen Nancsao Királysága játszott jelentős Szerepet a Dél-Kína és Indokína közötti területen. Hadjáratokat vezettek északra, Szecsuanba, és délre is, Vietnámba, a Vörös-folyó vidékére. A *10. századtól* kezdve Dali Királyság néven is ismert állam a 13. század közepéig megőrizte befolyását a térségben és végül a mongolok hódították meg.

A *870-es évektől* kezdve Észak-Kínában felkelés kezdődött, két sócsempész, *Vang Hszien-cse* és *Huang Csao* vezetésével. Előbbit *878-ban* kivégezték, ezután Huang Csao irányította a felkelőket. Végigvonultak az országon, több nagyvárost elfoglalták és kifosztottak. A birodalmon zűrzavar lett úrrá, hadvezérek kezébe került az irányítás, a Tang-dinasztia uralma rövid idő múlva véget ért (*906*).

A Tang-dinasztia uralma *906-ban* végleg megszűnt, a birodalom részekre esett szét. A széttagolódás azonban a *Huang Csao-felkelés* előtt elkezdődött. A tartományokba kinevezett császári megbízottak fokozatosan függetlenedtek a császári hatalomtól, saját maguk nevezték ki utódaikat, amit az udvar jóváhagyott. A helyi kormányzók így tulajdonképpen kis királyságokat hoztak létre, majd később, a *10. század* első évtizedeiben a császári címet is felvették és saját dinasztiákat alapítottak. Észak-Kínában a legjelentősebb hatalmi központ *Kajfeng* lett, itt körülbelül fél évszázad alatt öt dinasztia uralkodott egymás után („*Öt Dinasztia korszaka*”): *Zhu Wen (Zhu Quanzhong)*, aki Huang Csao egyik alvezére volt, majd átállt a másik oldalra, *907-ben* megalapította a *Kései Liang-dinasztiát (907–923)*. *Li Kojung tábornok*, aki a felkelők ellen harcolt, *923-ban* megalapította a *Kései Tang-dinasztiát (923–936)*.

8.2. A kései Zhou dinasztia (951–960). Kína újraegyesítése (979)

Dél-Kínát megkímélték a háborúk, és ott a gazdasági fejlődés akadálytalan volt. Az önálló királyságok saját kapcsolatokat építettek ki a szomszédos területekkel. A kereskedelem kedvezett a tengeri kikötőkkel rendelkező keleti tartományoknak, *Fucsienben, Anhuiban* és *Csöcsiangban* felvirágzott a selyem és kerámiaipar. *Csu Királyság* selymet és teát exportált nagy mennyiségben.

A széttagolódás kora a *10. század második felében* néhány évtized alatt véget ért. A birodalom újraegyesítését a *Kajfengi* székhelyű *Kései Csou-dinasztia (951–960)* kezdte meg, amelyet *951-ben Kou Vej* tábornok alapított meg, mindössze egy szűk évtizedig állt fenn. Az elhanyagolt földeket újra művelni kezdték, az adóterheken könnyítettek, a csatornákat rendbe hozták, a buddhista kolostorok értéktárgyait elkobozták és beolvastották. A terjeszkedést a Su és a Déli Tang államok elfoglalásával kezdték meg. Hatalmuk alá vonták Szecsuan északi részét, a Huai- és a Sárgafolyó közötti területet. *960-ban* Kajfengben *Csao Kuang-jin* tábornok vette át a hatalmat és megalapította a *Szung-dinasztiát (960–1279)*. Az új dinasztia folytatta a terjeszkedést és két évtized alatt sikerült az önálló államokat, birodalmakat saját hatalma alatt egyesíteni (Csu: 963, Kései Su: 965, Déli Han: 971, Csiangnan: 975, Vu-Jüe: 978, Északi Han: 979).

A gyors birodalomegyesítés okait a hatékony gazdaság és hadseregszervezésben lehet keresni. A Szung Birodalom északon a kitajokkal, északnyugaton a tangutokkal és a tibetiekkel, délnyugaton pedig Nancsaoval (902 után Dali Királyság) volt szomszédos. Vietnám *939-ben* megszabadult a Déli Han-dinasztia uralmától és függetlenné vált. *968-tól* a helyi Din-dinasztia irányította az országot, majd *1004-től* a Li-dinasztia megalapította a Dai-Viet („Nagy Viet”) nevű államot.

A *Szung-dinasztia* történetét két szakaszra lehet osztani: **960–1127**, amikor a birodalom központi része északon volt (*Északi Szung-dinasztia*), és **1127–1279**, amikor a birodalom a Jangce-vidékre és attól délebbre szorult vissza az északról déli irányban terjeszkedő dzsürcsik nyomására (*Déli Szung-dinasztia*).

8.3. Államrendszer és reformmozgalom a 11. században. A Szung dinasztia külpolitikája

A Szung császárok már hatalomra kerülésük első éveiben megerősítették a központi hatalmat. Birodalmukat 26 tartományra osztották, amelyekben a had- és pénzügyeket a központi kormánynak rendelték alá. A központi hatalom megszilárdulásának legfontosabb eszköze a császár közvetlen irányítása alatt álló zsoldos hadsereg volt.

A *Szung-dinasztia* a *11. században* igyekezett katonai erejét növelni, hogy eredményesebben tudja felvenni a harcot a Liao Birodalommal. A *11. század második fele* egy nagy reformkísérlet időszaka volt. A reformok részben a korszak szellemi irányzataihoz kapcsolódtak, de a birodalom védelmi képességeinek növelése szintén fontos szerepet játszott ebben. Ebben az időben a Szung Birodalom hadserege nagy részben zsoldosokból állt, és a gyakori háborúk nagyon költségesek voltak. Ráadásul a lótartásra leginkább alkalmas területek ellenséges kézre kerültek az ottani, lovakhoz értő lakossággal együtt. A reformtörvények kidolgozása *Vang An-si* nevéhez fűződik. Az intézkedések a parasztság terheinek csökkentésére, a hatékonyabb igazgatásra és az olcsóbb, de ütőképes hadsereg megszervezésére irányultak. A reformoknak kezdettől fogva sok ellenfele volt és végül ők kerekedtek felül, ezért az új intézkedések csak korlátozott eredményekhez vezettek. A *12. század elején* megerősödtek az addig alávetett dzsürcsik, és a Szung Birodalom velük szövetséget kötött a kitajok ellen. A Liao Birodalom *1125-ben* szűnt meg.

A társadalom átalakult. A közhivatalnokokat állami vizsgáztatással választották ki, a régi uralkodó arisztokratikus kasztot fokozatosan *mandarinok* — érdekeik alapján előléptetett hivatásos tisztviselők — váltották fel. A nagy zsoldos hadsereg, az eredménytelen hadjáratok, a kitajoknak és tangutoknak fizetett magas évi hadisarcok, a fényűző császári udvar költségei messze meghaladták az adóbevételeket.

A kormány az öntözőművek fejlesztésével sem volt képes elegendő adót kifizetni a parasztságból, a társadalmi elégedetlenség pedig fokozódott.

Külpolitika: Az egyesítés nem terjedt ki a Tang Birodalom valamennyi területére. Észak-Vietnamra a Szungoknak nem sikerült újra kiterjeszteniük befolyásukat. Észak-Kína jelentős területein a nomád tibeti tangutok (Hszihszia állam), illetve a kitajok szerveztek államot (*Liao állam*), és támadásaikkal veszélyeztették a kínai birodalom egységét. A Szungoknak rendszeres évi ezüst és selyemadóval sikerült csak megvásárolniuk a békét a kitajoktól, akárcsak a

birodalmat északnyugatról fenyegető tangutoktól, akik évente „ajándék” (ezüst, selyem, tea) küldésének fejében kötöttek békét.

A *12. század elején* gyors változások mentek végbe az északi pusztákon. A Mandzsúria területén élő *dzsürcsik*¹⁷ megtámadták az addig felettük uralkodó kitaj Liao államot, és területének egy részét elfoglalva, megalapították a *Csin (Kin) államot*. A Szungok jó lehetőséget láttak arra, hogy megszabaduljanak az őket megadóztató kitajoktól, és szövetkeztek a dzsürcsikkel a Liao állam megdöntésére. A közös harcot siker koronázta, *1125-ben* a Liao állam összeomlott. Nem sokáig tartott a Szungok öröme, mert a *Csin császár* most már a Szung Birodalom ellen fordult, és *1127-ben* elfoglalta a fővárost és Kína északi részét. A Csin állam fővárosa a mai Peking lett.

Az utolsó császár öccse a Jangcétől délre menekült, és megalapította a *Déli-Szung dinasztiát (1127-1279)*, az új főváros Linan (a mai Hangcsou). A Szungoknak *1141-től* a kitajoknak fizetett adó majdnem kétszereséért sikerült csak a békét megvásárolniuk a Csin államtól, amelyet a harmadával lecsökkent Szung államnak kellett előteremtenie.

8.4. A kínai hadsereg a 10–13. században

Noha a Szung Birodalom rendkívül fontosnak tartotta a határok védelmét, az új harci eszközök kifejlesztését, a hadsereg erejének növekedését, s a *10. század végétől* a *13. század végéig* bevételeinek legnagyobb részét a hadi kiadásokra fordította, a polgári hatalom mégis mindig is elsőbbséget élvezett a katonai hatalommal szemben. A vérbeli harcosokra jellemző brutalitás és erőszak, valamint a hatalom- és hódításvágy, a Szung Birodalom lakosságából hiányoztak.

A zsoldoseregek alkalmazása, amely gyakorlatban a Szung Birodalom örököse és egyben folytatója is volt, a háborúskodást egyfajta speciális tevékenységgé változtatta. A Qin-dinasztiától kezdve ugyanis a kínai hadseregek ereje sorozáson alapult. A besorozottak alkották a csapatok emberállományának többségét. A hadsereget ki tudták egészíteni a szívósságuk miatt alkalmazott barbárokból, nomádokból és hegylakókból álló egységekkel. A Szung császároknak azonban meg kellett tapasztalniuk a zsoldoseregek rendszerének minden hátrányát: a megnövekedett kiadásokat, a hosszú békés időszakokat, amikor lazulni kezdett a fegyelem, valamint amikor a hadsereg úgy viselkedett, mint egy idegen test az államban. A sorozó tisztektől rettegett a vidék, a leszerelt katonákból pedig rablóbandák szerveződtek. A civil hatalom mind nagyobb szükségét érezte annak, hogy megvédje magát a katonai hatalom önállósodási törekvéseivel szemben. Ezért kisebb egységekre osztották a hadsereget,

¹⁷ A Kínában élő mandzsuk nyelvi és népi ősei. A mai Északkelet-Mandzsúria volt az ősi szállásterületük.

megosztották a felelősséget s megnövelték az ellenőrzési rendszerek számát, amelyek megfosztották a hadsereg vezetőit az önálló kezdeményezés lehetőségétől.

A **11–13. században** a haditechnika hatalmas fejlődésének lehetünk tanúi a kínai világban. Ez a fejlődés megváltoztatta magának a hadviselésnek a jellegét. A toborzásban is érvényesültek a válogatás alapelvei: a jelölteket egy sor fizikai képességvizsgálat — futás, ugrás, lövészet — alapján választották ki, majd magasság szerint osztályozták őket.

Az ostromhadviselés elméletében és gyakorlatában jelentős fejlődés történt, s a **10. századtól** kezdődően a kínaiakat rendkívül élénken foglalkoztatták a fegyverkezés kérdései. Számos újfajta fegyvert fejlesztettek ki illetve tökéletesítettek: a hajítógépet, az ismétlőíjat és az ostrom kocsit.

A Szung Birodalom **1126–1127-ben** kezdődő visszavonulása a Jangce-völgy felé, a flotta nagyszabású fejlesztéséhez vezetett. Flottabázisokat létesítettek a nagyobb folyókon és a tengerparton. Ebben az időben olyan hajókat használtak, amelynek evezőit forgattyúval vagy egy speciális hajtókarendszerrel mozgatták.

A Szung-kori Kína azonban mindenekelőtt a robbanóanyagok felfedezése és katonai célokra való továbbfejlesztése miatt foglalt el fontos helyet az emberiség történetében.

8.5. Társadalom a 11–13. században

Kína lakossága **1110 körül** elérte a száztízmillió főt, ami azt jelentette, hogy egymaga jelentősen felülmúlta egész Európa népességét. A 11. században a különböző tényezők (a mezőgazdasági termelés növekedése, az oktatás kiterjesztése stb.) eredményeként megnövekedett a művelt, viszonylag jómódú vagy nagyon gazdag családok száma. Egy újfajta embertípus, vele együtt pedig egy új gondolkodásmód jelent meg, s kezdett kibontakozni egy olyan politikai és társadalmi rendszer, amely a földjeinek jövedelméből élő birtokosi osztályon alapult.

Az előkelő, a saját környezetükben vagy az udvarban befolyással bíró családok, egy többé-kevésbé zárt csoportot alkottak, amely gondosan ügyelt vérvonalainak tisztaságára. Néhány ilyen család Észak-Kínában hírnevét és tekintélyét katonai hagyományainak köszönhette. Birtokaik önellátóak voltak és sokféle terméket állítottak elő. Voltak rajtuk például gyümölcsösök, malmok, halastavak stb.

A „*vidéki uraságoknak*” és a birtokaikon élőknek a viszonya patriarchális jellegű volt. A patrónus – védenc, és az úr – szolga kötelékeket a szokásjog is elismerte, s törvényileg is szabályozták.

A befolyásos családok és a kolostorok magánbirtokainak terjeszkedése és ezzel együtt a parasztok által megművelt földterületek kisajátítása a Tang-korszak második felében mind

inkább nagyobb mértéket öltött. Ettől kezdve már nem volt szó önellátó birtokokról, zárt előkelő rétegről vagy a középkori patrónus – védenc viszonyról, hanem egyszerűen csak bérbe adott vagy napszámosokkal műveltetett földekről és a belőlük származó jövedelmekből, amelyek lehetővé tették a család számára, hogy kényelmesen éljenek a városban. Az ehhez a társadalmi osztályhoz tartozó családoknál jellemző volt, hogy a főfeleség mellett rendszerint volt még egy ágyas és kb. 10 gyermek. A nagy földbirtokosok csak ritkán éltek vidéken.

A *11–13. században* a közhivatalnokok, — akiknek száma jelentősen megnőtt a Szung-korban —, hivatásuknál fogva kénytelenek voltak utazni, ugyanis nem szolgálhattak a szülőföldjükön. A vidéki élet nehézségei, a városokban űzhető mesterségek nagy száma azt eredményezte, hogy az otthontalanok és földönfutóvá lett parasztok tömegesen indultak el a nagyvárosok felé.

A korábbi évszázadoknál sokkal mozgékonyabb társadalomban, újfajta kapcsolatok alakultak ki. A társadalmi átrendeződés és a társaságokba tömörülés, ebben az időben sokkal erőteljesebben érvényesült, mivel nagyobb volt az elszigetelődés veszélye, s szükség volt arra, hogy az emberek kölcsönösen segítsék egymást.

Minden társadalmi rétegre, — közemberekre, írástudókra, utazó kereskedőkre — általánosan jellemző volt, hogy az egy vidékről vagy körzetből származók társaságokat (*hui*) alakítottak. A kereskedő és kézműves céhek (*hang*) fejlődése is olyan irányt vett, amely megfelelt a kölcsönös megértésnek az egyes szakmák képviselői között és a közös érdekvédelem szükségességének.

8.6. Gazdaság és kereskedelem a 11–13. században

Gazdaság: Kína különféle természeti adottságú területeket foglal magában. A szorosabban vett Kína a Sárga-folyó és a Jangce, valamint a tengerpart mentén fekvő síkságokon kialakult földművelő civilizáció volt. A 8. századot megelőzően a gazdaság súlypontja a Sárga-folyó és a Vej-folyó menti síkságokon volt. A mezőgazdaság és az ipar termelési módszerei egyre tökéletesebbé váltak, az idők folyamán felhalmozódott tapasztalatoknak, tudásnak és a technikai fejlődésnek köszönhetően.

A *8–11. század*, amelyek gazdasági fellendülést és a népesség létszámának növekedését eredményezték. A *11–13. században* a rizsből és gabonafélékből évente körülbelül 30 millió tonnát takarítottak be.

A növénytermesztést északon az árpa, búza, köles, szója jellemezte, a lucernát takarmánynövényként (lótakarmány) termesztették. A *11. században* új, korai érésű fajtákat honosítottak meg, amelyek lehetővé tették az évi két betakarítást. A termőföldek területét is sikerült növelni, főleg a Jangce-vidéken. Az öntözéses gazdálkodás bővülése és egy bőven

termő, rövid tenyészidejű rizsfajta elterjedése a mezőgazdasági termelés nagyarányú növekedését eredményezte. A sikeres élelmiszer-termelés demográfiai „robbanást” idézett elő Dél-Kínában.

A déli birodalomrész gazdasági súlya tovább növekedett, az An Lushan lázadást követő gazdasági újjáépítésben fontos szerepe volt, majd a *11–13. században* pedig a Déli Szung-dinasztia erre a területre szorult vissza az északról támadó dzsürcsikkel szemben.

A kínai mezőgazdaság jellegzetes haszonnövényei: eperfa (selyemhernyók számára), tea, gyapot és más textiliparban használt növények, lakkok előállításához használt fafajták, a cukornád és a bambusz. A földművelő vidékeken főleg igavonó állatokat, baromfit és sertést tartottak. Juh-, kecske-, szarvasmarha és lótartás nagy méreteken főleg a hegyvidékeken, a Sárga-folyó völgyétől északra volt jellemző, ahol a lakosság nagy része hagyományosan nomád gazdálkodást folytatott. A katonai céllal létesített állami ménések is főleg ezeken a vidékeken voltak.

Kézművesség: A textil-, kerámia- és fémművesség (bronz és vas) területén szintén nagy hagyományokkal rendelkeztek a kínaiak. A Szung-korban további minőségi fejlődés figyelhető meg egyes gazdasági területeken. A **porcelán** készítésének tökéletesített módszerei véglegesen a *12. századra* alakultak ki. A *13. században* terjedt el a **gyapotszövet**. A kohászatban elterjedt a kőszén felhasználása és megjelentek a hidraulikus fűjtatók. A vasgyártás legjelentősebb központjai északon, Hopej, Santung és Csiangszu tartományokban voltak. Szintén magas színvonalú volt a lakkgyártás, az ehhez szükséges fafajták termesztése különösen Hupejben, Hunanban és Észak-Csöcsiangban volt jellemző. A **papírgyártás** központja Szecsuan és Csöcsiang tartományokban volt. A **könyvnyomtatás** a Tang-korszakban terjedt el. Jelentős volt a belső kereskedelem, amit elősegítettek a vízi utak, csatornák.

Kereskedelem: A tengeri hajózás szintén fejlődött a Szung-korban. A tengerpart mentén sok helyen kikötők voltak, a kínai tengerhajózás a *11. századtól* indult fejlődésnek. A külkereskedelem állami monopólium volt, a kereskedelmi forgalom elsősorban a külföldi kereskedők által látogatott városokban folyt. Nyugatról, perzsa, szogd, arab kereskedők érkeztek, részben szárazföldi utakon Közép-Ázsiából, részben tengeren a dél-kínai kikötőkbe. A legjelentősebb ilyen kikötő Kanton volt, ahol sok arab kereskedő lakott. A hivatalosan engedélyezett állami külkereskedelemmel csak korlátozott mennyiségű áru jutott a birodalom határain túlra. A kínai termékek azonban adóként, hadisarcként nagy tömegben kerültek külföldre, főleg a *11–13. században*, a kitaj, dzsürcsi, tangut birodalmakba. A kivétel másik iránya Dél-Ázsia, India, Indokína, Japán, Indonézia volt.

8.7. A Szung-korszak kultúrája

A Szung-kor a kínai kultúra virágkora. Nagyszerű alkotások születtek a képzőművészetekben, irodalomban, filozófiában, természettudományokban és technikában. Az oktatás mind szélesebb körben terjedt, mert segítette a mozgatható betűs *könyvnyomtatás*, amely a Szung-korban köznapivá vált. Az *iránytű* és a *puskapor* alkalmazása és elterjedése is erre a korra esik.

Növekedésnek indultak az új nagyvárosok, melynek kedvező gazdasági és kulturális hatása volt. A hagyományos *kínai tájképfestészet* a Szungok idején élte fénykorát. „A vers megfestetlen kép, a kép megfestett vers” mondta ki *Kuo Hszi (1020-1090)*. *Huicung császár (1100-1126)* Festészeti Akadémiájába híres verssorok megfestésével lehetett pályázni. Általában vízfestékekkel selyemre vagy papírra összegöngyölhető, ún. tekercs képeket készítettek. A tájábrázolás és a csendélet a Szung-korban uralkodóvá vált. A képhez szorosan hozzátartoztak a művészi írt verssorok. Kínában önálló művészet is lett a *kalligráfia*, amelynek alkotásai nemcsak kísérőként jelentkezhettek, hanem önállóan is. Egy-egy szép feliratot ugyanúgy kifüggesztettek, mint egy jól sikerült festményt.

Ebben az időben terjedt el a sárga-zöld-barna színű mázas cseréptárgyak divatja, melyek jórészt temetkezési célokat szolgáltak. E mázas figuráknak a han-kori ólommázás kerámia volt az elődje. A porcelánt a későbbiekben gyakran máz alatti festéssel díszítették. Igen gyakori volt a kézzel díszített fehér porcelán.

A *konfucianizmus* szellemében a hagyományok és a mindenkori hatalom tiszteletére, valamint arra nevelték a köztisztviselőket, hogy becsüljék az oktatást, a tudást, a közszolgálatot pedig a legnemesebb hivatásnak tartásák. A nyomtatás kifejlesztésével jelentősen megemelkedett az oktatásban részt vevők száma.

8.8. A mongol invázió Kínában

A mongol törzsek egyesítését (*1206*) követő fél évszázadban a mintegy egymillió puszta nomád törzsszövetség, amelyből a tényleges fegyverforgatók száma három-négyszázezerre tehető, egy minden addiginál hatalmasabb birodalmat hozott létre. Ez volt a nomádok, a „barbaricum” utolsó, de legvadabb támadása, amelyet a világ elszenvedett.

A mongol hódítás először Kína északnyugati részét érte el. A mongolok célja a *dzsürcsik* legyőzése volt. *1211-ben* mongol sereg tört be a Kin Birodalomba. *1215-ben* a mongolok elfoglalták Pekinget. Ezzel lezárult a birodalom elleni első háború. Mandzsúria és Peking a mongolok kezére került. Mindeközben a mongolok megismerkedtek a kínai haditechnikával, és

a rabszolgává tett kínai mesterek azonnal megkezdték a kőhajító- és falfeltörő gépek gyártását. Így Dzsingisz kán serege alkalmassá vált a vár- és városostromokra.

1225–1227-ben megtámadták *Kanszut*, leigázták a *Szi Hja Birodalmat*. A hadjárat során egyszer levetette a lova a majdnem 70 éves uralkodót, aki **1227 őszén** – valószínűleg a súlyos belső sérülésektől – meghalt. A mongol terjeszkedés Dzsingisz halála után tovább folytatódott, és még nagyobb méreteket öltött. Az uralkodó harmadik fiát, Ödögejt választották nagykánná. Vezetésével a mongol hadak kelet felé nyomulva eljutottak Koreáig. **1234-ben** végleg elfoglalták a Kin Birodalmat, Kína egész északi fele ekkor mongol fennhatóság alá került. Ezután megkezdték a déli Szung Birodalom elleni harcot. **1236–1239 között** Szecsuan tartományt támadták, **1253–1259 között** újra Szecsuan elfoglalásáért harcoltak. Ezekben az években egészen messze délre eljutottak: meghódították a Nancsao Királyságot, majd Vietnámba törtek be. **1257-ben** Hanoit is elfoglalták. A Jangce-völgyében Hsziang-jiang városát **1257-ben** és **1273-ban** is ostromolták, végül az utóbbi alkalommal el is foglalták. Ezután Dél-Kína meghódítása következett. **1276-ban** elesett Hangcsou, egy évvel később Kanton.

A Déli Szung-dinasztia uralma **1279-ben** végleg megszűnt. A mongolok távolabbi területek felé is próbáltak terjeszkedni, már az *1250-es években* megjelentek Vietnámban, majd **1274-ben** Japán meghódítására tettek kísérletet, ami nem vezetett eredményre, akárcsak a második Japán elleni invázió **1281-ben**. Az *1280-as években* Vietnám (Dai Viet és Csampa) valamint a mai Kambodzsa területére törtek be. **1292–1293-ban** Jáva szigetén szálltak partra a mongolok. Ezek a déli tengerekre vezetett hadjáratok sikertelenek voltak, Kína azonban tartósan mongol kézben maradt. Kína erőforrásai a mongol birodalmat erősítették. A mongolok felismerték Kína jelentőségét, és igyekeztek berendezkedni az elfoglalt területeken. Kína meghódítója **Kubiláj kán (1260–1294)** volt, aki **1271-ben** megalapította a **Jüan-dinasztiát**. Fővárosa Hanbalik vagy Tatu lett (Peking elődje).

A mongol támadások rendszeres kísérőjelensége volt a szervezett pusztítás, az ellenállásra képes elemek tömeges kiirtása, a leigázásra szánt lakosság terrorisztikus megfélemlítése. A hódítók csak kis létszámú mongol helyőrségek hátrahagyására voltak képesek, akik a karakorumi nagykán hatalmára figyelmeztettek. A meghódított területeken a közigazgatás vezetőinek kinevezésénél kihasználták a lakosság politikai, vallási, etnikai megosztottságát.

A kormányzásban elsősorban a nem kínai (kitajok, közép-ázsiaiak stb.) származású szakembereket részesítették előnyben. A déli és északi birodalomrész közötti vízi szállítás elősegítésére egy nagy csatorna építését kezdték meg. A tengeri áruszállítás szintén jelentős volt. A szárazföldi utakon postaállomásokat építettek. A birodalom egész területén egységes

papírpénzt hoztak forgalomba (1260-ban és 1287-ben). A parasztság gabonával, textíliával és ingyenmunkával adózott.

A *mongol korban* Kína a mongol birodalom részeként bekapcsolódott az eurázsiai kontinentális kereskedelembé. Mindez azonban a külkereskedelmében korábban az elzárkózás politikáját folytató birodalom számára nem hozott gazdagodást, hanem éppen ellenkezőleg: a javak, elsősorban az ezüst külföldre áramlását, ami elősegítette a papírpénz elértéktelenedését. Az adóterhek, a kínaiak hátrányos megkülönböztetése, a korrupció, a birodalom elszegényedése elégedetlenséget váltott ki a kínai társadalomban, elsősorban is a parasztság körében. *Kubilajt* halála után **Temür** követte a császári trónon (1294–1307) aki folytatta a birodalomépítő munkát. Temür után azonban gyorsan váltották egymást a császárok (Kajszan, Tugtemür, Kusalla, Togontemür), gyakoriak voltak a nyílt hatalmi harcok a mongol uralkodó dinasztián belül. **1351-től** egy titkos társaság, a **vörös turbános szekta** vezetésével felkelés kezdődött a Sárga-folyó alsó folyásánál a mongol uralom ellen. **1368-ban** a *Jüan-dinasztia* uralma véget ért.

Különös módon a mongol uralom egyik következménye a kínai kultúra bizonyos ágainak felvirágzása volt. Ezt az okozta, hogy az idegen dinasztia uralkodása alatt sok kínai írástudó nem kapott hivatalt, így nem maradt más megélhetési forrása, mint eladható irodalmi műveket írni. Kínában a legnépszerűbb – ám a hivatalnokréteg által eddig mélyen megvetett – művészeti ág a színjátszás volt, ezért a *Jüan-korban* sok írástudó kezdett el drámákat írni. Ennek következtében rengeteg kiváló darab született ekkoriban. Ugyancsak a Jüan-korban kezdték a vásári mesemondók sokrészes, folytatásos történeteit összefűzni regényekké, amivel megteremtették a nagy ming-kori regényirodalom alapjait.

9. téma. Japán a 8–15. században

- 9.1. Japán a Nara-kor (710–794) idején
- 9.2. Heian-korszak (794-1185) és a Fudzsiwara család felemelkedése
- 9.3. A Kamakura-korszak, a samurájok uralkodása (1192–1333)
- 9.4. Kultúra Japánban a 10–14. században

9.1. Japán a Nara-kor (710–794) idején

A 7. század folyamán a laza államszövetséget kínai mintára egy központosított, szigorúan *szervezett állammá alakították át*. Az akkor már évezredes Kínai Birodalom kultúrája, jól szervezett állama szolgált példaként. A reform részben a belső hatalmi harcok megszüntetését, részben a Kína és a Koreai-félsziget államai felől érkező külső fenyegetés elhárítását célozta. **718-ban** hozták létre a 20 kötetes törvénytárat, a Yoro-ritsuryo rendszert. A „*ritsu*” a büntetőjogi rész elnevezése, a „*ryo*” pedig a polgári jogi rész elnevezése volt. Ez egy korai tetőpontja volt az ország rendszabályozásáért folytatott küzdelemnek. Meghatározta az új állam szerkezetét és szabályozta működését. Ezek értelmében az uralkodó – akit ekkortól neveztek kínai mintára *tennónak*, „mennyei császárnak” – az ország egész területe és népe felett abszolút hatalommal, istenként uralkodott.

A 8. századi japán krónikák szerint az első japán császár a sintó panteon főistenének egyenes ági leszármazottja volt. Isteni személy, és egyben a sintó, az ősi japán hitvilág „feje”. Elsősorban vallási vezetőként tevékenykedett, és a legitimáció forrása volt a legfőbb államhivatalokat birtokló – és ténylegesen kormányzó – nemzetségek számára. A japán császárság intézményének jellegzetessége, hogy a császár személye már a kezdetektől csak szimbólum volt, és nem valós politikai hatalom birtokosa. Hatalmát a törvényeknek megfelelően az intézmények és a kinevezett hivatalnokok révén gyakorolta, minden föld az ő tulajdona lett állami földként. Japánban azonban a magánföldtulajdon és a nemzetségi elv is megmaradt a társadalomszervezésben.

Japánban **781-ben Kammu császár (781–806)** uralkodott. Az ő és később három fia uralkodása alatt az országban közigazgatási újítások zajlottak le, amelyek határozottan arra irányultak, hogy a császár hatalmát növeljék. Így **810 körül** a háztartás kincstári hivatalaként ismert minisztérium fejlődött ki, amely megbízható tanácsosokból álló, kis létszámú, közvetlenül a császárnak felelős testület volt. A testület fontos szerepet töltött be a kormány irányításában, való segítségben. Ebben az időben keletkezett a fővárosi rendőri hivatal, amely mind vidéken, mind városban békefenntartó munkát végzett. A rendőri hivatal is szoros

kapcsolatban működött a császárral. A 9. század elejére ez által sikerült korszerűsíteni a központi kormányzást.

9.2. Heian-korszak (794-1185) és a Fudzsivara család felemelkedése

A Heian-korszakot a Nara-korszaktól a császári udvarnak a 8. század végső éveiben új fővárosba, *Kiotóba* történő átvitele választja el. Ez a város maradt a kormányzás központja a 12. század végéig. A **Heian-korszak (794-1185)** ritsuryo rendszer lényegében változatlan maradt, egészen az 1180-as évekig, mikor is az teljesen összeomlott. A korszak elején a birodalom területi fennhatóságában tovább növekedett, azonban a 9. század második felében a császárok személyes hatalmában hirtelen visszaesés lépett elő.

A korszak második felében a császári hatalom meggyöngült. A **9-11. század folyamán** az egyes tartományokban sorozatos lázongások törtek ki. A változás egyik fő jele a **Fudzsivara** nevű, híres udvari család hatalomra emelkedése volt. A család tagjai egyre inkább felemelkedtek, magas állásokat viseltek a tisztviselői karban és kiemelkedő tanácsosok voltak a császár mellett. Viszont **850 körül**, a császári családdal létesített szoros házassági kötelékek, valamint a trón tényleges betöltőinek jelentéktelensége folytán, diktátori hatalmat szereztek az országban. Leányaikat beházasították a császári családba, s **858-ban Fudzsivara Josifusza** régense lett a gyermek császárnak. Ez volt az első eset, hogy ezt a pozíciót a császári családon kívüli személy kapta meg. A *Fudzsivara-család* a következő két évszázadban sikeresen kiépítette hatalmát az udvarban.

A császári hatalom meggyengülése fokozatosan történt, az ország kormányzása pedig továbbra is jól működött. Az első három *Fudzsivara* kormányzó folytatta a hagyományt és különös figyelmet szentelt a központi szerepű hivataloknak. **930 után** azonban feltűnő hanyatlás történt a kormányzásban. Ennek egyik oka abban a rendszerben keresendő, hogy a Fudzsivara-család nemese egy időben viselte a kormányzó (*sesho*) nyilvános és nemzeti tisztségét, de azon kívül a család feje is volt. Emiatt össze kellett hangolnia a család célkitűzéseit és az ország kormányzásának ügyeit. Óhatatlan volt tehát, hogy időnként versengés támadjon a nemzetség tagjai között.

Tadahira kormányzása idején (**880–949**) az udvart a keleti tartományokban komoly forradalom fenyegette, amelyet egy elégedetlen tartományi földbirtokos, **Taira Maszakado** vezetett. A felkelést végül sikeresen levertek, az ország nem sínylette meg a lázadás következményeit. Mindezek után azonban a kormány arra kényszerült, hogy a közigazgatást ne a közszolgálati minisztériumok által tartsa kézben, hanem inkább a jelentős családok és vallási intézmények befolyásával. A központi kormányzás fokozatosan meggyöngült, és idővel a földek tényleges birtoklását egy egész sor nemesi család és vallási intézmény vette át. A

Fudzsiwara család hatalma *Michinaga (996–1027)* alatt érte el csúcspontját. Ez az időszak az irodalmi és kulturális fejlődésben is kiemelkedő volt.

A 10. század végére a *hatalom alapja a magánbirtok* lett, s a földet birtoklók különböző rétegeit bonyolult függőségi rendszer kötötte össze, mely leginkább az európaihoz hasonló hűbéri hierarchiával jellemezhető. Az állami földek – és az onnan befolyó adók – csökkenésével a központi hatalom rendfenntartó ereje egyre gyengült, a 10. századra megszűnt a központi hadsereg.

1068-ban a Fudzsiwara-család olyan csapást szenvedett el, melyből a valóságban sosem álltak talpra. *Go-Szandzso (1068–1073)* személyében, egy nagyon eltökélt császár került a trónra, aki a kormányzást egyedül kívánta irányítani. Uralkodásának első lépéseként létesített egy okmányirodát, melynek feladata a „*soen*”¹⁸-eket illető okmányok felülvizsgálata volt, beleértve ebbe a Fudzsiwara-családét is. Az okiratok közül sokat hibásnak vagy hamisítottak találtak. A császár hamarosan meghirdette minden, *1045 után* engedélyezett magánbirtok lefoglalását. Hamarosan hozzá láttak a tartományi kormányzói tisztségek kinevezésének helyreállításához, melyek eddig szintén a Fudzsiwara-klán érdekeit szolgálták. A trón ura kinyilvánította, hogy vissza kíván térni a régi rendszerhez, mikor is maga végzi a kinevezéseket, és csak négyévi időtartamra. A császár, és a vezető pozíciókat élvező család között meghasonlott a kapcsolat. Mivel azonban a császár attól tartott, hogy a Fudzsiwarák visszavonhatják szakértelmüket a közigazgatásban, egyre inkább arra törekedett, hogy azáltal kerülje meg a Fudzsiwara ellenállást, hogy a császári udvaron kívül új kormányzási központot létesít.

Aztán **1072-ben** *Go-Szandzso* császár lemondott a trónról, hogy szerzetessé váljék (de lemondásának indítékai nem egészen tisztázottak), azonban előtte úgy rendelkezett a trónöröklésről, hogy a háttérből folytathassa az események irányítását, ugyanúgy, ahogy eddig a Fudzsiwarák tették (így saját fegyverüket fordítva ellenük). A Fudzsiwara főtitkviselők a császári közigazgatás formális szerkezetében továbbra is elfoglaltak minden, stratégiaileg fontos pozíciót, kinevezést, és családjuk feje továbbra is kormányzó volt a bábcsászár mellett. Azonban ez a bábcsászár többé nem az ő befolyásuk alatt állt. A valóságos hatalom az éppen trónon lévő császár anyjának rokonaitól apjára vagy a császári család olyan egyéb tagjaira szállt, akik megelőzték a trónon. E korábban volt császárok a forma szerinti kolostorba vonulást választották, s ennek fortélyát igen hasznosnak vélték. Megszabadította őket az uralkodói tisztség túlságosan nagy mennyiségű szertartásától, mindamellett lehetővé tette számukra a színpad mögüli irányítást. Az **1068–1156** közötti időszakot Japánban, a *kolostorba vonult császárok uralmának (Inszei)* is szokták nevezni.

¹⁸ A *soen*, adófizető állami földből átalakult mezőgazdasági birtok.

Ez a rendszer aztán fia **Sirakava (1072–1086)** és dédunokája **Toba (1107–1123)** uralkodása alatt vált valódivá. Azonban a kolostorokból való uralkodás nagyméretű pártoskodásra és színtalpak mögüli irányításra adott alkalmat. Továbbá a trónon ülő császáron kívül egyidejűleg akár több, kolostorba vonult császár is lehetett, de csak a rangidős császárnak volt hatalma. Mindezen körülmények feszültsége és politikai versengés csak Toba császár halála után csúcsosodott ki.

Joritomo klánja, a **Minamoto-család** Japán egyik legerősebb samuráj dinasztiaja volt, mely rokonságban állt a császári udvar politikáját meghatározó Fudzsivara családdal. A Minamotókhoz mérhető hatalom a 12. század során csak a **Taira-klán** kezében összpontosult, ez a két család tartotta kezében a szigetország katonai erejének jelentős részét. Nem véletlen, hogy a Kiotóban rivalizáló Fudzsivarák bennük látták a döntő erőt, és **1156-ban** a **Hógen**, majd négy évvel később a **Heidzsi-háborúban** a két klán szembeállításával próbálták eldönteni küzdelmüket a főhatalomért. A küzdelmet mindkétszer a Tairák nyerték, akik **1160-as** győzelmüket követően kivégezték a rivális klán vezetőit valamint a dinasztia összes elfogott tagját. Ám a **Genpei-háború (1180-1185)** után a vezető klán szerepét a Minamotók töltötték be.

A 11. századra összeomlott a központilag kinevezett tartományi kormányzói rendszer. A kinevezett kormányzók többsége nem volt hajlandó elhagyni a fővárost. Maguk helyett megbízottakat küldtek a tartományokba, csakúgy, mint magánbirtokaik igazgatására. Az udvar és az udvari nemesség így kénytelen volt a *vidéki harcosok (busi)* katonai erejét igénybe venni. A *busi (vagy samuráj)* jelentése: harcoló férfi. Többségük a falvak lakója volt, földet művelt, közben gyakorolta magát a harcművészetekben, s készen állt arra, hogy vezéreit szolgálja. A tartományokban harci alakulatokat állítottak föl, melynek tagjai szinte művészi tökélyre fejlesztették a harceljárásokat. Az úr és harcosai között egyre erősebbé vált a személyes kötődés.

1185-ben Minamoto no Joritomo támogatásával a samuráj réteg a nemesség felé kerekedett. **1192-ben**, mint szeiitaisógun („Barbárverő nagy hadvezér”), megalapította a **Kamakura Bakufut (1192-1333)**. Ebben az időben, Kiotó helyett **Kamakura** vált az ország központjává, ahol a Minamotok hatalmi bázisa volt.

9.3. A Kamakura-korszak, a samurájok uralkodása (1192–1333)

A *vidéki elit harcos réteg – samuráj vagy busi* – megerősödött. A 12. század végén a samurájok az egyik magasra emelkedett család vezetésével megalakították saját „kormányukat”, s a *politikai hatalmat kivették az udvari arisztokrácia kezéből*.

A **Kamakura-korszakban (1192–1333)** a *sógun*, a samurájok legfőbb hűbérura, a császártól katonailag kikényszerített felhatalmazással az egész országra kiterjedő végrehajtó és

ellenőrző rendszert épített ki vazallusaival. Az intézmények: sóguni államtanács, kincstár, a tartományokba kirendelt védnök (sóguni helytartó) és a magánbirtokokra kihelyezett sóguni intéző. A sógun ezen intézményekkel az összes tartományt, a magánbirtokok területét, a birtokosokat, a szamurájokat, az udvari nemeseket és a császári udvart is irányítani és ellenőrizni tudta. A császár és az udvari arisztokrácia felsőbbbsége névlegessé vált, legfőbb tevékenységük a művészetek gyakorlása maradt.

A harcosok rétegének megjelenése nemcsak a politikai struktúra átalakulását vonta maga után, hanem a művészi ízlés változását, a filozófia és vallás újabb irányzatainak érvényesülését, a társadalmi szerveződés új formáinak kialakulását is.

A japán szamurájok 600–800 évig uralták országukat, és kultúrájuk a nemzeti műveltség alapvető része lett. Harci erejükre a 10. században lett igazán szükség, amikor a központi hatalom már nem működött. A harcos csapatok eredetileg családi alapon szerveződtek, a családfő körül csoportosultak a család férfi tagjai, a rokon fiúk, illetve a háziszolgák, a szolgálatban álló parasztok és hűségüket felajánló kisebb gazdák. A tagokat szoros függőségi rendszer kötötte össze. A busi csoportok egymással is függő viszonyba kerültek.

1199-ben, Joritomo halála után a hatalom a **Hódzsók** kezébe került. A bakufu rendszer a Minamoto család kihalása után is fenn maradt, noha **Go-Toba dzsoko** megpróbálta visszaszerezni a hatalmat a császár számára a **Dzsókjú háború (1221)** során. A busik a bakufu mellé álltak, így a hatalom a sógun kezében maradt. Az **1232-ben** kiadott **busi törvénykönyv**, a **Goszejbai Sikimoku** új államrendszert vezetett be, tisztázta a birtok viszonyokat, a törvényeket, az adó nemeket és rangokat.

1274-1281 között két támadás is érkezett a kelet-ázsiai partok felől. Az első mongol támadásnál, **1274-ben** a támadó seregeket visszaverte a sógun serege, mintegy 10000 szamuráj. Októberben a mongolok megmaradt hajóit tájfun zilálta szét, így visszavonultak. A japánok felismerve annak lehetőségét, hogy újabb támadást indíthatnak ellenük, **Hakata partjainál** falat építettek **1276-ban**. **1281-ben** újabb mongol támadás indult **Észak-Kjúszúnál** Japán ellen, melyet egy augusztusi tájfun söpört el. A mongol támadásokat megghiúsító szél a **kami-no-kaze (istenek szele)** elnevezést kapta.

A harc anyagi megterhelése felemésztette az ország tartalékainak jó részét. Mivel a mongolok elleni harcok nem hoztak hadizsákmányt, sokan – köztük szamurájok is – elszegényedtek, és nőtt a központi hatalom elleni elégedetlenség. Mindezek mellett a bakufu iránti személyes hűség megrendült, szerződéssé alakult át, így fel lehetett bontani, ha az egyik fél elégedetlenné vált. A vidéki sugok egyre nagyobb hatalomra tettek szert, lassan, de biztosan függetlenedtek a központi hatalomtól. **1333-ban** a függetlenedett busik és **Go-Daigo császár**

szövetsége támadást indított a fennálló rendszer ellen. *Asikaga Takaudzsi* és *Nitta Josiszada* bevonulva Kamakurába megsemmisítették a Hódzsók és a kamakurai sógunátus hatalmát.

Muromacsi-korban (1333–1600) szervezete lényegében a kamakura-kori mintára épült. Jelentős változások álltak be a politika és a társadalom terén. Fejlődött a gazdaság, **1404-ben** pedig megindult a külkereskedelem Kínával. Állandósultak az alkalmi piacok, így közlekedési csomópontok és adminisztratív központok jöttek létre, ahol a kereskedők és a kézművesek letelepedhettek. Lényeges gyengeség volt azonban, hogy az *Asikaga család* nem tudta hatalmát az egész országra kiterjeszteni, így vidéken jelentőssé vált a sugok függetlenedése.

A Kamakura-korban még viszonylag erős és szilárd volt a busi központi hatalom, de a *Muromacsi-korban* kitört tartományi zavargások és helyi háborúskodások miatt a samurájok központi hatalma is elveszítette irányító és ellenőrző erejét. A tartományokban a szinte állandóvá váló háborúskodásban végül egy-egy *nagyúr* vált a terület egyedüli urává, és a tartományban élő samurájok az ő vazallusai lettek. A következő korszak neve – „*hadakozó tartományok kora*”, 1467–1560 – arra utal, hogy az így létrejövő független uradalmak folyamatosan harcban álltak egymással a területekért, illetve a hatalomért.

A sógunátus és a központi hatalom összeomlását segítő ***Ónin háború 1467-1477*** között zajlott. Ennek következtében az ország két részre szakadt, a központi hatalom meggyengült, Kiotót lerombolták. Az Ónin-háborút követően majd 100 éven keresztül folytatódik országszerte a háborúskodás a bakufu ellenőrző erejének gyengülésével megjelenő kisebb-nagyobb hatalmú helyi busi-családok, a hadakozó fejedelemségek között.

9.4. Kultúra Japánban a 10–14. században

A 10. századtól a kínai hatás gyengült, s a japán kultúra egyre inkább kezdett magára találni. A kínai írásjegyek egyszerűsítésével alkották meg saját írásukat. Ennek köszönhető az ***irodalom*** fölvirágzása. A XIII. századtól megjelenik az esszé is, de széles olvasótáborra csak a regények, az útleírások, a tanmesegyűjtemények és a naplók vonzottak. A samuráj korszak hősi erényeit példázó katonatörténetek sorából kiemelkedik a század nagy alkotása, a *Heike monogatari*, az **1233-ban** írt történelmi regény. A Taira- és a Minamoto-család háborúját Heike nézőpontjából leíró verses regényt nemcsak olvasták, hanem a *biva-hósik*, a vándor szerzetesek előszóval is terjesztették. A Heike monogatari így közkinccsé lett, még ma is kedvelt témája a színpadi és televíziós műsoroknak, sok írás és festmény ihletője.

A XIV. században a *nó-drámák (vallásos misztériumjátékok)* is gyökeret eresztettek. A színészek ősi viseletben, álarcban jelentek meg a hagyományos színpadon. Népszerűek voltak a dengaku és a sarugaku nevű drámai játékkormányok is, s ezekből alakult ki a klasszikus japán dráma három fő típusa: a nó, a kabuki és a bunraku.

A kultúra letéteményese a nemesség volt, ők követték leginkább a buddhizmust is, amely csak a 12-13. századtól vált a szegények vallásává. A samurájok között csak lassan terjedt el a kultúra, a műveltség iránti igény.

A 13. századtól fölvirágzott a **történetírás**. Az irodalom jellegzetes elbeszélő műfaja a háborús történet: a samuráj harcának megéneklése. Virágzott a költészet is. Az udvari hölgyek körében kedvelt maradt a naplóírás. Az építészet sokat átvett Kínától.

A Kamakura-korszakban a Heian korszak eredményei — elsősorban a nemzeti stílus megteremtése — nagy művészi fellendülést indítottak el. A **festészet** technikája csiszoltabb lett. A kínai festészet már csak a kara iskolákra hatott, a jamato iskolák a finom részletek bensőségességével és ragyogó színhatással alakították ki jellegzetes, már a japán földben gyökerező stílusukat. A természetközelség, az elbeszélő jelleg és a világi témák elterjedése, a tekercs- és arcképfestészet nagy népszerűsége jellemzi e kor festészetét. Még **Takasina Takakane** 1300 körül készült vallásos tárgyú festményein is előtérbe kerül a hétköznapi élet realiztikus ábrázolása.

A Kamakura-korszak a kínai befolyástól megszabadult **szobrászat** aranykora. Nagy mesterek, **Unkei** és tanítványa, **Kaikéi** készítették el a narai Tódaidzsi templom Nandaimon kapujánál őrt álló faszobrokat. A Szandzsúsangendó (Kiotó) szobrai is Unkei alkotásai. A XIII. század közepén készült **Joritomo sógun** híres faszobra, s **1249 és 1255 között** öntötték a kamakurai Daibucut, a Nagy Buddhát, Japán második legnagyobb bronzszobrát. Ebben a korban készítettek először nagyobb számban szoborportrékat jelentős világi személyiségekről, sógunokról, főurakról. Az ötvösművészet a katonai szellem erősödésével főleg a vértzet, a kardok és fegyverek készítésével remekelt. Mjócsin, a híres kardkovács fegyvereivel samuráj nemzedékek sora küzdött. A szobrászat jellemzője a mozgalmasság és a realizmus. A festők sok tekercsképet készítettek. Témáik: háborús történetek, híres szerzetesek élete, buddhista tanok stb. Az iparművészet mestereinek remekei a pompás fegyverek.

A 11. század egyik legnagyobb buddhista **építészeti** vállalkozása a **Fudzsvara Michinaga** építette **Hōjōji** volt, azonban a **shinden** stílust idéző hatalmas komplexum **1058-ban** leégett. A vallási kultusz középpontjába Amida buddha, valamint nyugati paradicsomába való áhított újjászületés került. A Heian-kori udvar Amida kultuszát ma a Byōdōin Főnix csarnokából ismerhetjük meg legteljesebben. A területen korábban a Fudzsvarak nyári rezidenciája állt, majd 1052-ben Fudzsvara Yorimichi templommá alakította át, **1053-ban** szentelték fel. A Főnix csarnokban egy monumentális Amida szobor kapott helyet, a csarnok tematikája pedig a **raigō**, az a pillanat, mikor Amida buddha kísérőivel alászáll és a halottat ünnepélyesen Paradicsomába vezeti. A Főnix csarnok egy mesterséges tó közepén álló félszigeten található, szerkezete eltér a **shinden** stílustól. Egyszintes épület, azonban homlokzata kétszintes

kialakítást mutat. Amida buddha szobra a csarnok közepén foglal helyet magas lótusztrónusán, körben a falon felfüggesztve pedig égi lények, szerzetesek, zenészek szobrai felhőmotívumok közt látszanak lebegni. Az ajtók belső oldalán festett jelenetek mutatják be a Nyugati Paradicsomban újjászületendők fogadtatását.

Jellegzetes épülettípus ekkoriban az előkelők számára kialakított *shinden* stílusú lakóépület, mely csarnokterek és kisebb épületek sora fedett átjárókkal összekötve. Délen a házura, északon pedig az első számú feleség lakhelye került kialakításra, emellett kaptak helyet a gazdasági épületek, s további lakóterek egészítették ki a szimmetrikus épületegyüttest keleti és nyugati irányban. A főépületek egyszintes, fából készült, íves tetővel fedett, kerek pillérekkel megemelt szerkezetek voltak, melyeket veranda övezett. Középen mesterséges tó és kert gyönyörködtette a lakókat.

A Nara-korban és a Heian-kor elején még a nők számára is nyitva állt a kínai műveltség elsajátításának lehetősége, azonban később egyre inkább az a felfogás került előtérbe, hogy az előkelő hölgyek számára nem ildomos a kínai tudományokban való jártasság.

A Heian-időszak elején még erős volt a kínai kulturális hatás, időről időre népes követségek hoztak új szövegeket és eszméket Japánba. A költészetben és a prózában egyaránt a kínai nyelv volt az irodalmi kifejezés eszköze. Feltehetőleg az is maradt volna, ám a kínai nyelv nem felelt meg a japánoknak érzelmeik kifejezésére, főleg a nőknek, akiktől nem várták el a kínai nyelv ismeretét. Ezen igények kielégítésére fejlesztették ki a japán írásjeleket (*kana*) a kínai írásjelek egyszerűsítésével és szabványosításával. A kana lehetővé tette az irodalmi kifejezést mindenkinek, de főleg a nők számára.

A szamuráj kultúra alapja filozófiai, vallási, társadalmi és katonai eredetű. Konfucianizmus, zen buddhizmus, busidó és a családmódellet együttesen alakította ki a szigorú morált és etikát. A hagyományokat, szabályokat és szokásokat a 17. század elejére rendszerezték a busidó („a harcos útja”) nevű íratlan erkölcsi kódexben. Az eszményi szamuráj nemcsak kiváló harcos, hanem művelt is volt. Elsajátították az arisztokrácia műveltségét, és emellé saját ízlésviláguknak megfelelő jellegzetes stílust teremtettek. Legfontosabb értékeik a hősiesség, a hűség, a családi dicsőség és a harci jártasság voltak.

10. téma. A mongol állam a 10–14. században

- 10.1. A mongol társadalom és gazdaság általános jellemzése
- 10.2. Dzsingisz kán uralkodása és hódításai (1206–1227)
- 10.3. Ögödej nagykán uralkodása (1229–1241) és Batu kán hadjáratai
- 10.4. Möngke nagykán uralkodása (1251–1259) és a birodalom széthullása

10.1. A mongol társadalom és gazdaság általános jellemzése

A 10–11. században a mongolok törzsszövetségekben éltek. Területüket keleten a Bajkál-tó, nyugaton az Irtis, Jenyiszej-folyó, délen a Kínai fal, északon pedig Dél-Szibéria határolta. Szomszédjaik a kínaiak, irániak, arabok és Közép-Ázsia népei voltak. A mongolok nomád nép voltak, jurtákban laktak és folyton vándoroltak. Főleg lovakat és szarvasmarhákat tenyésztettek. Jelentős szerepe volt a kereskedelemnek, mivel az állatokért cserébe, a földműves népektől terményt kaptak. Kitűnő kézműveseik még nem a piacra termeltek.

A 11–13. században a legkiemelkedőbb mongol törzsek, a tatárok, tajdzsitok, karéták, najmanok és a nerkiták voltak. Minden törzs élén törzsfők álltak, hatalmuk örökletes volt.

A mongol katonák a nemzetségek seregéből tevődött össze, melyek élén a *nemzetségfő* állt. A mongol férfiakat gyermekkoruktól kezdve harcosnak nevelték. Kitűnően megtanultak lovagolni és a nyíllal bánni. Az ellenséget általában nem szemtől szembe rohanták meg, hanem igyekeztek őket lesre csalni, cselt vetni. Az elrejtőzött, illetve látszólag ijedten megfutamodó, ám hirtelen visszaforduló s az üldözőkre pusztító nyílzáport zúdító csapataik sorozatos sikereket értek el. Kedvelt taktikájuk volt a bekerítő hadművelet. Az ellenség királyát (fejedelmét) igyekeztek mindenképpen megölni vagy elfogni a harc során, s az előkelőknek sem kegyelmeztek. A vezetők nélkül maradt népek ezek után a kán engedelmes alattvalójává váltak. A kézművesek kivételével eleinte az ellenálló nép nagy részét kíméletlenül kiirtották. Minden lázadást véres kegyetlenséggel megtoroltak. Csapataik gyors mozgásos, fegyelmezett hadműveleteiket nagy körvadászatokon gyakorolták be. Minden harcos több tartalék lovat is vitt magával, így egyrészt váltott lovakon gyorsabban haladhattak, másrészt távolról nézve nagyobb tömeg látszatát keltették. Pusztításaikkal, kegyetlenségükkel olyan páni félelmet keltettek, ami sok esetben megbénította az ellenállást.

A mongolokat nagyfokú vallási türelem jellemezte, s bár ellenfeleiknek nem kegyelmeztek a templomokban, mecsetekben sem, vallásuktól függetlenül mindenütt megkímélték a papokat. Ebben a józan politikai érzáken kívül közrejátszott a mongol hitvilág is. A sámánizmusnak nincs egyházszervezete, más vallásoktól elválasztó hittételei, így a többi

vallás papjait ugyanúgy tisztelte, mint a sámánjait. Idővel a hódítókat „meghódították” alattvalóik vallásai, az Altajtól nyugatra az iszlám, délre és keletre a buddhizmus lett. Miben rejlett a mongol hódítás titka? A kitűnő és mozgékony lovasság erejében, a nomádok állóképességében, a fegyelmezett és összehangolt nomád harcmodorban és a magas színvonalú hadvezetésben. A mongolok a pusztai nomádok ősi hagyományait fejlesztették a hatékonyság tetőfokára. Emellett győzelmeik ellenfeleik gyengeségében rejlettek, amelyet a mongolok mindig pontosan ismertek és ki is használtak.

A mongolok rabszolgatartók voltak, rabszolgákká a hadifoglyok váltak. Nagy szerep jutott a családnak és a nőknek. A nők széleskörű jogokkal és szabadsággal rendelkeztek. A 12. század második felében a törzsekben belül megjelenik az *osztálytársadalom*, a gazdagabbak hatalmat követeltek, a törzsek gyakran fosztogatták szomszédos törzseiket.

*Ibn Battúta*¹⁹ beszámolóiban többször említi, hogy a mongolok és a kánok viszonyáról, a két nép harcban állt egymással. A mongolok közösségéből idővel kivált néhány *izgoj* (hosszúszabadságúak, akik elhagyták családjukat). Ők nem akarták követni a régi rendet, fellázadtak ellene. Emiatt nemzetségük kitagadta őket, így azok sokszor rablásokból tartották fenn magukat.

A 12. század végén az izgojok közül egy *Temüdzsin* nevű személyt, aki tehetős családból és a vojonok törzséből származott, apja halála után, **1164-ben** a törzs tagjai elzavarták. A 90-es években kihasználva a törzsek közötti ellentéteket, toborzott csapatával több törzset is legyőzött. **1206-ra** pedig az összes mongol törzset hatalma alatt egyesítette. Ugyanebben az évben a mongol törzsek gyűlésén Temüdzsint választották minden mongolok nagy kánjává, aki felvette a *Dzsingisz kán* nevet (jelentése a „világhódító”). Ő és utódai valóban arra törekedtek, hogy az általuk ismert akkori világot uralmuk alá kényszerítsék. A mongol törzsi harcok során legyőzött és kiirtott népek között voltak a tatárok. Európa Dzsingisz kánnak és utódainak mongoljait éppen ezért *tatár* néven emlegette.

Nyugat-Európába a mongolok kezdeti sikereiről szóló hírek eltorzultan jutottak el. Azt hitték, keleten valamiféle keresztény birodalom, bizonyos "János pap" vezetésével hátba támadta az iszlám országokat és siet a Szentföld felszabadítására, ahol a keresztény államok maradékai vívták kétségbeesett utóvédharcukat. Dzsingisz kánban tehát a "felszabadítót" látták és várták. Valóban a közel-keleti muszlim hatalom lendületének megtörését hozta a mongol invázió, egyúttal azonban Kelet-Európa népeinek sorsát is tragikusan befolyásolta.

10.2. Dzsingisz kán uralkodása és hódításai (1206–1227)

¹⁹ Ibn Battúta 1304 és 1369 között élt arab tudós és utazó

A jól szervezett, gyorsan mozgó, kitűnően nyilazó, a harcban és a győzelem után könyörtelen mongol seregek Dzsingisz kán hadvezéri képességeinek köszönhetően két évtized alatt, a kán **1227-ben** bekövetkezett haláláig hatalmas területet hódítottak meg: Észak-Kínától Belső-Ázsián át az orosz fejedelemségekig terjedő térség rettegett urai lettek.

Dzsingisz kán sikeresen kiépítette, megszervezte a birodalom intézményeit, a hadsereget, a gazdaságot, ami megteremtette az alapot a további hódításokhoz. Megszüntette a törzsi nemzetiségi erőket, hogy felszámoljon a birodalmában minden széthúzást. Megszervezte a tizedekből, századokból, ezredekéből és tízezredekéből álló nomád katonai államot. Az új katonai közigazgatási egységek élére érdemeik alapján, származástól függetlenül nevezett ki vezetőket. Mivel a mongolok írástudatlanok voltak, ezért ebben az időben felvették az arab írásbeliséget. A kán arab írástudókat fogadott fel, hogy azok terjesszék az írásbeliséget a mongolok között. A mongol írás sajátossága lett, hogy fentről lefelé írtak.

Dzsingisz kán államszervezése után hozzáfogott a hódításokhoz. A Mongol Birodalom terjeszkedni kezdett. Először a szomszéd török és tibeti népeket támadta meg, majd leigázott több szibériai és mandzsúriai népet. **1211-től** kezdve megtámadták Észak-Kínát és a Csin állam egy részét elfoglalta. **1213–1214-ben** a mongolok Pekingig nyomultak előre, a kínaiak békét kértek, és hajlandók voltak adót fizetni Dzsingisznek. A császár azonban nem akarta teljesíteni a mongolok követeléseit, ezért Dzsingisz Újra Peking ellen vonult. A császár ekkor átköltözött *Kaifengbe*. **1215-ben** a mongolok elfoglalták és kirabolták Pekinget. A következő években (1216–1223) a mongolok fokozatosan visszaszorították a kínaiakat. Sok kínai mestert rabszolgasorsra kényszerített, akik a modern technikát készítették a mongoloknak.

1219-ben mongol seregek elindulnak feldűlni egész Közép-Ázsiát. A félelmetes mongol seregek a Kaszpi-tengertől a Perzsa-öböl, a Kaukázustól a Hindukusig terjedő *Hvarezmi Birodalom* ellen, amelynek fővárosa Szamarkand, majd Gurgandzs volt. **Mohamed hvarezmi sah** előbb követet küldött Dzsingisz kánhoz. A követ elborzadva látta, hogy Pekingben milyen véres kegyetlenséggel számoltak le a mongolok az ellenállókkal.

A következő években Dzsingisz kán, a "kelet ura" és a hvarezmi sah, a "nyugat ura" kölcsönös ajándékok küldésével, a kereskedőkaravánok szabad mozgásának támogatásával békében megfértek egymással. Majd **1218-ban**, egy mongol karaván lemészárlása ürügyet adott a mongol támadásra. Ezt megelőzően, **1217-ben** a Karakitaj Birodalmat kebeleztek be.

Mohamed hvarezmi sah azonban országának gazdagságában, hatalmas haderejében bízva igencsak lebecsülte a mongol veszélyt. Pedig Dzsingisz kán hadai az **1219-ben** indult hadjárat során egymás után foglalták el a várakat és városokat, s **1220-ban** maga Dzsingisz kán vette be Buharát. A keleti világ egyik legszebb városa, *Szamarkand* sem kerülhette el sorsát. Elfoglalták, kirabolták és fölgyújtották azt. A gyáván menekülő sah, elveszítve országát, végül

a Kaszpi-tenger egyik szigetén halt meg *1221-ben*. További véres harcok után a mongoloknak sikerült a birodalmat teljesen meghódítani.

1222-ben Dzsingisz kán legtehetségesebb hadvezéreit, *Dzsebét* és *Szübötejt* bízta meg az Azovi-tengertől délnyugatra fekvő terület elleni hadjáratral. Gyorsan mozgó, viszonylag kis létszámú sereg indult az orosz területek "felderítésére". Előbb grúz, majd alán és kun seregek ellen győzedelmeskedtek. **1223. június 16-án** az orosz fejedelmek és a kunok egyesített seregeire mértek megrendítő csapást a Kalka-folyó mellett vívott csatában. Sikerüket kiaknázni azonban akkor még nem tudták.

1216–1227-ben figyelme Kína és a tangutok *Hszihszian Birodalom* felé fordult, utóbbit ténylegesen is be akarta kebelezni. A tangutok elleni háborúban a lakosok ellenállása miatt többségüket kivégezték vagy rabszolgának tették. A főváros, Ningszia elfoglalását azonban a kán már nem érte meg. E hadjáratban a mongol seregek nagy károkat szenvedtek, Dzsingisz kán pedig súlyosan megsérült, a hazafelé vezető úton pedig meghalt.

A Nagy Mongol Birodalom ekkor a Kaszpi-tengertől a Sárga-folyóig, Szibériától a Himalájáig és az Indusig terjedt, magába foglalva gazdag és kulturálisan fejlett területeket.

10.3. Ögödej nagykán uralkodása (1229–1241) és Batu kán hadjáratai

Dzsingisz halála után harmadik fiát, **Ögödejt** választották nagykánná, a többi fia pedig birodalmának egy-egy *ulusát* (országát) kapta, amelyek élén a kán áll, aki azonban alá volt vetve – legalábbis elméletileg – a birodalom központjában lévő nagykánnak. *Csagatáj* kapta KözépÁzsiát, *Dzsocsi* az Irtis-folyótól nyugatra fekvő területeket, és a nagykáné lettek a mongol és észak-kínai területek. *Toluj* kínai területeket kapott.

Dzsocsi azonban még **1227-ben** meghalt, ugyanabban az évben, mint apja, Dzsingisz kán. **1231-ben** Ödögej kán Tolujjal együtt támadást indított a Csin állam ellen és **1234-re** sikeresen megdöntötték a dinasztiát, felszámolva a dél-kínai szungok támogatását.

A legkiemelkedőbb hadvezér ebben az időben Dzsocsi fia, **Batu** volt. **1236-ban** a mongol seregek az ő vezetésével nyugat felé indítottak támadást. Legyőzték a kunokat és a volgai bolgárokat. A Volgai Bolgár ország elfoglalása után az **1237-ben** ostrommal bevett *Rjazany* várost fölégették, lakóit lemészárolták. Majd mindössze háromnapos ostrommal elfoglalták Moszkvát. A Vlagyimir-szuzdali Nagyfejedelemség ellenállása is gyorsan összeomlott. A döntő csatában életét vesztette *Jurij Vszevolgyics* nagyfejedelem is. Novgorod alighanem annak köszönhető megmenekülését, hogy a mongolok a tavaszi hóolvadás miatt járhatatlanná vált mocsaras területen nem vállalták a továbbnyomulást észak felé. Az orosz fejedelmek fő erői **1238-ban**, a Szity-folyó menti ütközetben vereséget szenvedtek. A délnek forduló mongol hadak **1239-ben** ostrommal vették be *Csernyigovot*, fejedelme Magyarországra menekült. **1240.**

december 6-án, csaknem nyolcvannapi ostrom után elesett *Kijev* is, amelyet leromboltak. Halics és Volhínia fejedelemségei sem tudtak ellenállni a keleti hódítóknak.

1241-ben a mongol (*kipcsak*) sereg két részre oszlott: az egyik Lengyelország és Szilézia feldúlása után *Legnicánál* megverte a lengyel és német fejedelmek seregeit, a másik ág **Batu és Szübeetej** vezetése alatt Magyarország és Csehország ellen indult. A főszereg Batu vezetésével a Sajó mellett *IV. Béla magyar király* seregét futamította meg, s a Dunántúl kivételével szinte az egész országot megszállta. **1241-1242 telén**, a Dunán átkelve a király nyomában egy mongol sereg egészen az Adriai-tenger partjáig hatolt. A déli szárny Bulgáriát hódoltatta. **1242 tavaszára** bebizonyosodott, hogy Batu mongoljai nem képesek a gyors ütemben elfoglalt hatalmas térség egészét megtartani. A magyar és lengyel területekről ezért kivonultak, az ettől keletebbre fekvő zónában viszont megszervezték tartós uralmukat.

1242 márciusában azonban Ögödej nagykán halálhírére elhagyták az országot és Szerbián, Bulgárián valamint a Dunai fejedelemségeken át visszavonultak, mivel Batu részt akart venni a nagykán választáson. A trónért folytatott tízéves harc után, **1251-ben Möngkét** választották meg nagykánnak, aki Toluj fia volt. A hatalmi harc elvonta a mongolok energiáit a további közép-európai hadjáratoktól, így kénytelenek voltak beérni a Dzsocsi alapította **Arany Horda** kelet-európai befolyásával. *Az Arany Horda igazi nagyságát Batu alatt érte el.*

Ödögej nagykán uralkodása alatt nem csak a hadjáratokra fordított nagy hangsúlyt, de a belső rend megeremtését is komolyan vette. Az ő idején szerveződött meg a *postai szolgálat* a mongol birodalom területén, átszervezte az adózási rendszert, és befejezte a főváros, *Kalakulum* építését.

10.4. Möngke nagykán uralkodása (1251–1259) és a birodalom széthullása

Möngke nagykán célja a mongol uralom ázsiai kiterjesztése volt. Egyik testvérét, **Hülegüt** küldte a Közel-Kelet meghódítására. Hülegü **1256-ra** elfoglalta Iránt, majd **1258-ban** Bagdadot, ezzel megdöntve az Abbászida Kalifátust. A további előrenyomulását az állította meg, hogy **1260-ban** vereséget szenvedtek az egyiptomi Mameluk Birodalom haderejétől, és elvesztették Szíriát. **Hülegü kán (1251–65)** és utódai Irán központtal alapítottak közép-keleti birodalmat (*Ilkánok*). Az **Ilkánok állama** a *14. század második felében* kisebb-nagyobb, egymással marakodó államokra esett szét.

Ezután Kína végleges meghódítása volt még hátra, amit a kán másik testvére, **Kubiláj (1260–1294)** fejezett be, **Möngke** halála után. Vezetésével nyomultak délre a mongolok, hogy elfoglalják Kínát, majd Tibetet és Indokínát.

Möngke halála után több jelölt is volt a nagykáni trónra: *Hülegü, Kubiláj és Arigbuka*. Közülük Hülegü nem tudott és nem is akart beleszólni az eseményekbe, Iránban maradt.

Kubiláj és Arigbuka versengéséből Kubiláj került ki győztesen **1263-ban**. Mindez hátráltatta a Kínában folyó hadműveleteket. *1265 után* a kínai háború új szakasza kezdődött. A Szung-dinasztia uralma **1279-ben** ért véget, ezután a Kubiláj által alapított *Jüan-dinasztia* kora kezdődött. Koreát szintén elfoglalták a mongolok **1261-ben**. A dél-kínai *Nancsao állam* szintén mongol fennhatóság alá került **1253-ban**. A *13. század végén* a mongolok több hadjáratot indítottak India (Delhi Szultanátus), Japán és Délkelet-Ázsia államai ellen, amelyeket azonban nem szálltak meg. Kubiláj idején a birodalom központja Kínába került át, a Nagy Mongol Birodalom egységét azonban nem lehetett fenntartani.

Az egységes mongol világbirodalom felbomlott. A birodalom három nyugati ulusza, az Arany Horda Kánsága, Csagatáj kánsága és az Ilkán Birodalom, végleg függetlenítette magát a nagykántól. A különböző ulusok egymás ellen is harcoltak. Ugyanakkor viszont a transzkontinentális *Selyemút* egészében a mongolok fennhatósága alá került, ami megkönnyítette az Ázsia és Európa közötti kereskedelmi kapcsolatokat. A *14. század folyamán* az ulusok mongol vezetőrétege fokozatosan asszimilálódott, beolvadt a meghódított területek lakosságába. Az egyes ulusokon belül szintén gyakoriak voltak a belső viszályok, háborúk. A Nagy Mongol Birodalom fokozatosan kisebb államokra darabolódott szét.

Amikor feltűnt az utolsó mongol hódító, **Timur Lenk (1370–1405)**, már megállíthatatlan volt a mongol utóállamok hanyatlása, az Ilkánokat az oszmánok szorították vissza, az Arany Horda repedezett (hogyan a 15. század elején darabjaira hulljon, amelyeket az előrenyomuló oroszok foglaltak el), Kínában pedig *1368-ban* megdöntötték a mongol Jüan-dinasztia uralmát. A mongolok visszaszorultak a Nagy Falon túli pusztáikra, talán ez mentette meg őket attól, hogy beolvadjanak a kínaiak millióiba. Timur hadjáratai megsemmisítették a Csagatáj-kánságot és végzetesen meggyengítették az Arany Hordát. A lovas nomád birodalmak kora lejárt.

A mongoloknak valójában sohasem sikerült jellegzetes, tartós civilizációt teremteniük. Rövid életű világbirodalmuk nem egy új civilizáció születése, inkább egy korszak lezárása. Ettől kezdve az európai és a kínai haditechnikai fölényrel szemben semmit sem ért a nomádok elszántsága és állóképessége, és a nomádok agresszióinak két legnagyobb áldozata, Oroszország és Kína megkezdte több évszázados előrenyomulását, hogy megszüntesse azt a veszélyt, amely Közép- és Belső-Ázsia nomádjai részéről fenyegette őket.

11. téma. Afrika országai az 5–14. században

- 11.1. Észak Afrika: Egyiptom, Szudán, Marokkó, Tunisz és Algéria
- 11.2. Nyugat-Afrika: Ghána, Mali Birodalom, Szongáj Birodalom és Benin
- 11.3. Kelet-Afrika: Szudán és Etiópia
- 11.4. Dél-Afrika: Zimbabwe és Mozambik

11.1. Észak Afrika országai: Egyiptom, Szudán, Marokkó, Tunisz és Algéria

Észak-Afrikát jórészt afroázsiai (sémi hámi) nyelvet beszélők lakták. Közéjük illeszkedtek a nílusi-szaharai nyelveket beszélők kisebb-nagyobb tömbjei. Afrika északi peremvidékét csaknem fél évezreden keresztül a Római Birodalom uralta. A birodalom észak-afrikai uralma az 5. század első évtizedeiben az összeomlás határára jutott. **429-ben** az egykori római *Afrika provincia* területén létrejött a **Vandál királyság**. A germán eredetű vandálok aztán idővel beleolvadtak a helyi római-berber népességbe.

A Szahara északi részén és a kapcsolódó szavannákon a római limest áttörő berber tevés csapatok saját államot (valójában laza törzsszövetséget) hoztak létre, amelyet a későbbi arab történészek elneveztek **Zenatának**. Az északra törő saharai pásztornépek megsemmisítették a mediterrán partvidék földműves civilizációját.

Észak-Afrikában már a *2. századtól* kezdve erősen meggyökeresedett a kereszténység. Legfontosabb központjai Alexandria (Egyiptomban) és Karthágó (Tunisz közelében). Ebben az időszakban Afrikának csupán viszonylag keskeny északi peremvidéke, valamint északkeleten Egyiptom és Szudán volt az, amely szoros kapcsolatban állt az európai, és délnyugat-ázsiai civilizációkkal.

Virágzó keresztény egyházak alakultak ki a mai **Szudán** egy részét magában foglaló núbiai királyságokban. Az ókori *Kús királysága* a *3. században* pusztult el. A núbiai Napata északi királyságának helyén megalakult **Nobatia** királysága. A noba népesség **540 körül** vette föl a kereszténységet. A század második felében újabb núbiai királyságok lakossága tért át a keresztény hitre. Vallásukat még a 7. századi arab hódítás után is megőrizték, hét-nyolc évszázadon keresztül.

Egyiptom keresztény hitet valló őslakói (az ókori egyiptomiak leszármazottai) voltak a *koptok*. A csaknem négy évszázadon keresztül tartó arab megszállás Egyiptom elfoglalásával (639-642) kezdődött. *Egyiptom* uralkodói 868-905 között a *Tulunidák*, majd a *Fatimidák* (969-1171).

A 10. század utolsó harmadára esett a *Fátimida-kalifátus* legvirágzóbb időszaka: ***al-Azíz uralkodása (976-996)***. Kairói palotájának fölépítésére képes volt húszmillió dirhemet költeni, hogy méltó székhelye legyen. Mecseteket, utakat, hidakat építtetett, öntözőrendszereket létesített. Figyelmet érdemel a keresztények, koptok iránti toleranciája. Ebben alighanem közrejátszott, hogy anyja és a felesége is keresztény volt. Így már azon sem csodálkozhatunk, hogy a vezíri tisztséget szintén keresztény töltötte be.

A *11-12. század* a hanyatlás korszaka. Három katonai csoport (a berber, a szudáni, valamint a török) egymás elleni harca szinte megbénította a kormányzást, az államhatalmat. Bár voltak eredmények (a 11. század végére épült ki Kairó városfala, ekkor emelték a máig megmaradt híres városkapukat), a birodalom pusztulását elkerülni nem lehetett. A 11. század második felében a gyermekkalifák hatalma alig terjedt túl palotájuk falán. Az utolsó Fátimidát kurd származású vezíre, *Szaladin* fosztotta meg a tróntól *1171-ben*. Ezzel kezdetét vette Egyiptomban az ***Ajjúbidák uralma (1171-1250)***.

Szaladin elfoglalta Szíriát, és gyors ütemben szinte minden területet visszafoglalt a Szentföldön, amit az európai keresztések addig meghódítottak. A szent háború (dzsihád) nem járt akkora pusztítással, mint a kereszties háborúk. Szaladin (ezen a néven emlegették a keresztények) lovagiassága, tisztessége, nagylelkűsége a maga korában legendásnak számított, és ellenfelei is tisztelettel tekintettek föl rá. Az utolsó Ajjúbida szultán, al-Malik ***1250-ben*** Damiettánál fényes győzelmet aratott az Egyiptom ellen támadó kereszties sereg fölött. Még magát a fővezért, IX Lajos francia királyt is sikerült foglyul ejteni (csak magas váltságdíj ellenében engedték szabadon). Ezt követően meghalt a szultán, s a mameluk testőrség a saját soraiból választott uralkodót. A bahri mamelukok ***1250-1390 között*** voltak Egyiptom urai. Ekkor érte el a Bagdadi Kalifátust megsemmisítő mongol támadás Egyiptomot is, de az *Ain-Dzsálut* melletti csatában ***1260-ban***, a mamelukok döntő győzelmet arattak az ázsiai hódítók fölött.

A *7. század második felében* már egész Észak-Afrikát (a Maghrebet) az arabok uralták. A lakosság többsége berber volt, az arabok száma alig 100 ezerre tehető, többségük Szíriából és Irakból származott.

A *9. században* megkezdődött a hatalmas kiterjedésű Arab Birodalom részállamokra bomlása. A nagyrészt berberek lakta ***Marokkóban*** a hatalmat az *Idriszidák dinasztiája* (788-985) kaparintotta meg. Fezben *859-ben* megépítették a Karavájin mecsetet, amely helyet adott a világ első egyetemének is. Észak-Afrikát ebben a korszakban is az arab államok uralták. A mai Marokkó területe ***1269-1420 között*** a ***Marinidák dinasztiájának*** kezén volt. A 15. század elején az állam hanyatlása oda vezetett, hogy a portugálok egymás után építették ki bázisaikat a tengerparton majd behatoltak az ország belsejébe.

Algéria és *Tunisz* urai az *Aglabidák* (800-909) lettek. A tuniszi Fatimidák számos szunnita arab törzset telepítettek be Észak-Afrikába, hogy az őslakosságot (a többségében síita berbereket) elarabosítsák. A 8. századtól az észak-afrikai partvidék vállalkozó szellemű muszlim kereskedői megkezdték a kapcsolatok kiépítését a Szaharán túli, déli területekkel. Az arábiai sivatagokban megedződött arabok jól elboldogultak a félelmetes Szahara kő- és homoktengerében, s egymás után létesítették a kereskedőtelepeiket. Az egyik legnevezetesebb az eredetileg tuareg táborhelynek számító Timbuktu lett a Szaharától délre húzódó Szahel-övezetben, amely só- és élelmiszer-kereskedelmi központnak számított.

A mai *Tunézia* területének a *Háfizidák* (1228-1574), az Almohádok egykori helytartói lettek az urai, független birodalmat létrehozva, amelybe beletartozott Kelet-Algéria és Tripolitánia (Líbia nyugati része) is. Kelet-Líbia viszont az egyiptomi mameluk birodalom része lett.

Keletebbre, a mai *Algéria* területének nyugati részén alakult ki a *Tlemceni Királyság* (1235-1554), amely a Marinidákkal és a tunéziai Háfizidákkal többször is háborúskodott. A 14. század végétől a Háfizidáktól elszenvedett sorozatos vereségek miatt a királyság területe jelentősen csökkent. Hanyatlani kezdett a távolsági kereskedelem is. A terület iszlamizálása a 15. században fejeződött be, a lakosság – kivéve a berber hegylakókat – átvette a vallással együtt az arab nyelvet is.

11.2. Nyugat-Afrika: Ghána, Mali Birodalom, Szongáj Birodalom és Benin

Az első afrikai birodalom *Ghána* volt, elsőként egy 8. századi arab forrás említi létezését: „a Szaharán keresztül vezető régi kocsit” mentén. A mai Mauritánia és Mali területén létrejött birodalomról kevés dolog ismert, az viszont biztosan, hogy az itteni aranylelőhelyek biztosították felemelkedését, gazdagságát. A középkori arab források a Ghánai birodalom első 44 uralkodóját fehér királyoknak nevezik. A birodalom a 9–10. században élte virágkorát, befolyása ekkor még a Nyugat-Maghreb egyes részeire is kiterjedt. A pogány birodalom az almoravidák dzsihadjának esett áldozatul, akik először az oázisokat, majd a határ menti városokat foglalták el. Ezután megkezdődött az itt élők tömeges áttérése az iszlámra. A birodalom végül *1031-ben* több kis államra esett szét.

Nyugat-Afrika az Omajjádok hispániai államához tartozott, mely 929-től kalifátus lett. A "tisza" és "ösi" iszlám helyreállítását követelő, *Jászín* vezette berber felkelők a *Ghána* területén lévő Szoninke államot megsemmisítették.

Ghána romjain, a felső-Niger mentén a 13. század első felében létrejött a valaha volt legnagyobb nyugat-afrikai birodalom, *Mali*. Ezt követően a Niger térsége fölötti hatalmat a Mali Birodalmat megalapító *Keita-család* szerezte meg. Fővárosuk Timbuktu lett, mely a só és

az arany szállításának útvonalán feküdt. A malinke nép által lakott területen olyan muszlim állam jött létre, amely gyors terjeszkedésbe fogott, egészen az Atlanti-óceán partjáig ellenőrzése alá vonva az aranytermelő vidékeket. Jászín egyik tanítványa, Juszuf ibn Tásfín Marrakesben (a mai Marokkó területe) megalapította az **Almorávida-dinasztiát (1130–1269)**, amely erős hadseregre támaszkodott. A birodalom európai részének fővárosa Sevilla, az afrikai részé *Marrakes* lett.

Az egységet csak nehezen sikerült megőrizni, újabb lázadások leverése árán. A 13. század utolsó harmadában megkezdődött, majd beteljesedett a birodalom széthullása. Éppen e hanyatló kor adta viszont a világnak a nyugati arabság egyik lángelméjét, **Ibn Khaldúnt**. Feltárta az események belső okait, elemezve a fejlődés és a hanyatlás folyamatait, s azt a következtetést vonta le, hogy a történelem során bizonyos általános törvényszerűségek érvényesülnek. A Szaharától délre húzódó térségek jellemzője az ezredfordulót követő évszázadokban az iszlám kapcsolatok (vallás, kereskedelem) erősödése.

Mali Birodalom I. Musza²⁰ Mansza idején (1312–1337) élte virágkorát. A birodalom gazdagságára jellemző, hogy amikor az uralkodó 1324-ben zarándoklatra ment Mekkába, annyi aranyat vitt magával, hogy Kairóban a pénz elértéktelenedett. A legnagyobb arab utazó, *Ibn Battúta* az 1350-es években ide is eljutott, s egy évet töltött az uralkodó, **Mansza Szulejmán** udvarában.

A 14. század második felében a Mali birodalmat sorozatos trónviszályok és a peremvidékek leválása gyengítették. Különösen érzékeny veszteség volt a Niger középső folyásának nagy kanyarja mentén élő szongájok kiválása, akiknek kiváló lovassága volt. A harcos népet pogányoknak tartották, mivel nem tették államvallássá az iszlámot, bár a birodalom felső rétege és uralkodó dinasztiája felvette az iszlám vallást. A hódítások révén ez a birodalom is hatalmas területűvé duzzadt, de ez állandó háborúskodást is jelentett. A **Szongáj birodalom** a 15. században élte virágkorát. Hamarosan azonban az északról előretörő marokkóiakkal szemben alulmaradtak. Ennek következtében Szongáj a 16. században Marokkó vazallusává vált.

Nyugat-Afrikában meghatározó volt a Szaharán keresztül az észak-afrikai muszlimokkal folytatott kereskedelem. Kereskedővárosok egész sorában cserélték ki észak áruit a déli őserdei övezet termékeire (réz, só stb.), beleértve az "emberi árut", azaz a rabszolgákat is. A Niger folyó nagy kanyarjának vidékét a Mali Birodalom ellenőrizte. A 15. században Szongáj birodalom vette át a szerepét. Fontos kereskedőváros volt *Jenne* a Timbuktu felé vezető folyó menti úton. A több negyedet magában foglaló város elkülönülő részeiben laktak a helyi kézművesek, illetve az idegen északi kereskedők. Muszlim mértékegységeket használtak. A

²⁰ A Musza az uralkodó címe volt

városban – csakúgy, mint más nagyobb szavannai városokban – a *13-14. században*, azaz a muszlini vallás elterjedését követően egymás után épültek a vályogtéglából emelt csodálatos mecsetek. 1400-tól fontossá váltak az akani új aranylelőhelyek. Dél-Nigériában a legfontosabb őserdei királyság a *11-12. században* alapított **Benin** volt; központja Benin város, amelyet hatalmas földsíncokkal vettek körül.

Az új hatalmi központok ezután keletebbre helyeződtek, amit a kereskedelmi utak is követtek

11.3. Kelet-Afrika: Szudán és Etiópia

Kelet-Afrika belső területeinek uralkodó csoportjai igyekeztek a kezükben tartani a tengerpart felé tartó nyersanyag kereskedelmet. A gazdasági élet legfontosabb ágazata a marhatartás lett. A vezető réteg számára a szarvasmarha mintegy státusszimbólumnak is számított. A gabona, bab, borsó, tök, cirok termesztése a 7. századtól kezdett elterjedni, de sokáig nem volt jelentős szerepe. Kelet-Afrikában a 10. századtól kezdve a legjelentősebb központnak **Nagy-Zimbabwe** köerődítése számított.

Keletebbre, a Hausza földön városállamok jöttek létre. A *Csád-tótól* keletre a **Kanuri Birodalom** földje következett. Királyi dinasztiája egészen a 19. századig uralkodott. **Nyugat- és Közép-Szudán** fekete királyságai is gazdagságukról voltak híresek. Délebbre, a trópusi erdők szélén élő népekkel is állandó kereskedelmi kapcsolatot tartottak fenn. Ebben a térségben voltak ugyanis a legfontosabb aranylelőhelyek.

Etiópia területén **Akszum királya** a 4. század közepén fölvette a kereszténységet. Az ország Egyiptommal, Szíriával, Perzsiával és Örményország nagy részével együtt az 5. század második felében a monofizita irányzathoz csatlakozott, amely megkérdőjelezte Jézus Krisztus valódi emberi természetét. **470 körül** a keresztény egyháznak csaknem egynegyede ezt a tant követte, amelynek neves szószólója Dioszkurosz volt, az eretneknek minősített nézetei miatt kiközösített alexandriai pátriárka. A keresztény Etiópia megőrizte függetlenségét, de elszakadt és elszigetelődött a keresztény világtól.

A 8. századra az arabok ellenőrzése alá került a Vörös-tenger. A 9. századtól kezdve Kelet-Afrikában is egymás után létesültek a tengerpart mentén az arab kereskedőtelepek. A korai kereskedővárosok közül a legfejlettebbnek **Manda** számított, az elefántcsont-, a vas- és a mangrovefa-export központja. Az ide érkező importárúk közül a kerámiák és általában a luxuscikkek voltak a legfontosabbak.

Kelet-Afrika etióp keresztény királysága élén a *12. században* új dinasztia tűnt föl, amelynek központja **Lalibelában** épült ki (különlegesen sziklába vájt hatalmas templomai). Az

Indiai-óceán partvidékén kereskedő királyságok sora húzódott. Afrika déli részén a Kongó vidékén és Zimbabwe területén jöttek létre jelentősebb államalakulatok.

Kelet-Afrika kereskedő királyságai az Indiai-óceán partján sorakoztak, s elsősorban a muszlinokkal kereskedtek. A zanzibári *Kilwa* uralkodója pénzt is veretett, és a 14. század elején fölépült hatalmas palotája Husuni Kubwa néven, Aranyat, elefántcsontot, agancsot, bőrt és teknőspáncélt exportáltak Arábiába és Indiába, ezekért cserébe kínai és az iszlám országokból származó kerámiát, kelméket, üveggyöngyöket importáltak.

A 11–12. század folyamán, a Csád-tó környékén alakult ki a hatalmas **Borno állam (a mai Nigéria területén)** amely kelet felé nyomulva elfoglalta Kanemet.

11.4. Dél-Afrika: Zimbabwe és Mozambik

Az egyenlítő vidékének és az attól délre eső területnek a lakói jórészt a niger-kordofáni nyelvet beszélték, míg Dél-Afrika ősi nyelvei a koiszan és a bantu. *Madagaszkár* lakóinak nyelvét a tudomány ausztronéz-malgasnak határozta meg.

A déli vidékekre a római kultúra szinte semmilyen hatást sem gyakorolt. Annyi bizonyos, hogy a saharai és a sivatagon túli népekkel élénk kereskedelmi kapcsolatokat létesítettek. Ezt a kereskedelmet sivatagi (berber) törzsek ellenőrizték, amelyek időről időre betörték a birodalom tartományába. A rómaiaknak köszönhető, hogy az Arábiából származó, s a Kr. e. II. évezred közepén háziiasított tevé meghonosították Afrikában. A sivatagi törzsek is gyorsan felismerték a tevetartás előnyeit, s ezzel támadásaik még veszélyesebbekké váltak.

A hatalmas kontinens többi része élte a maga külön, elszigetelt életét. Afrika népeinek történetére a 7. század középső harmadától kezdve meghatározó hatással volt az arab hódítás és az ezzel szorosan összefüggő iszlám vallás elterjesztése. Az iszlám hódítók, a kereskedők, a vallás terjesztői voltak azok, akik a fekete földrész délebbi partvidékeire, sőt átkelve a sivatagokon és az erdővidékeken a belső területekre is eljutottak. Az ásványkincsekért és a mezőgazdasági termékekért cserébe iparcikket (használati eszközöket és szerszámokat) és luxustárgyakat vittek távoli tájak népeinek az arabok. A felgyorsuló társadalmi és gazdasági változások oda vezettek, hogy kezdtek megszerveződni a feketék által lakott területek első államai.

Az arab kereskedők luxuscikket cseréltek a szavannák és az esőerdők népeinek termékeire. A legértékesebb az elefántcsont, az ébenfa és az arany volt, de virágzásnak indult a rabszolga-kereskedelem is.

A trópusi őserdők közelében a 6-7. században egymás után jöttek létre a kisebb-nagyobb királyságok; központjaik: Ife, Igbo, Ukwu. A Nílus középső folyása mentének keresztény királyságait arabok foglalták el. Lakosságuk áttért az iszlám hitre.

Délkelet-Afrika legjelentősebb birodalma volt **Zimbabwe**. A karunga népcsoport uralma alatt a *11-15. században* hatalmas birodalom alakult ki. Ennek része volt Nagy Zimbabwe, amelynek települését a 17. századig lakták. Több mint huszonnégy hektáron terül el épületegyüttese. A hegytetőn állt egy nagyméretű erődítmény, sok szobával és labirintusszerű összekötő folyosókkal. A völgyben habarcs nélküli kőtömbökből emelt vastag fallal vettek körül ellipszis alakban egy tornyot. A falakon kívül is kisebb-nagyobb kőépületek álltak. A városnak kiterjedt csatornarendszere volt. Rézpénzt használtak. Elsősorban pásztorkodással foglalkoztak. Fontosak voltak a Zambézi-környék aranybányái. A mai Zimbabwe és **Mozambik** állam területén a királyok fallal körülvett kőépület-együttesekben laktak. Több száz ilyen "zimbabwe" maradványait találták meg eddig a kutatók.

Afrika szaharai és attól délebbre fekvő területeit lakó népek a földrajzi adottságoktól függően vagy gyűjtögető vadászok, vagy állattenyésztők, vagy földművelők voltak. A bantu nyelv térhódításával összefüggésben terjedt dél felé a vasművesség, a szarvasmarha-, majd a juhtartás. Államokat még nem hoztak létre, érlelődtek azonban azok a változások, amelyek néhány század múltán olyan nagy állam létrejöttéhez vezettek, mint Zimbabwe.

IDŐRENDI TÁBLÁZAT

- 220–316** — a három királyság kora Kínában
- 224–651** — a Szasszanida-dinasztia uralma az Újperzsa Birodalomban (a mai Irán területén)
- 238–479** — a Wa királyság uralkodása Japánban
- 317–420** — a kínai Keleti-Jing dinasztia uralma
- 320–535** — a Gupta Birodalom Indiában
- 320–335** — I. Csandragupta uralkodása Indiában
- 322** — megalakulnak az első buddhista szervezetek a koreai-félszigeten
- 372** — a buddhizmus államvallás lesz Koreában
- 380–415** — II. Csandragupta uralkodása Indiában, a Gupta Birodalom fénykora
- 488–529** — a mazdaki mozgalom Iránban
- 502–557** — Liang dinasztia uralma Kínában
- 531–579** — I. Khoszru uralkodása Iránban
- 581–617** — az észak-kínai Szuj-dinasztia uralma
- 590–628** — II. Khoszru uralkodása Iránban
- 541** — Vietnám függetlenedik Kínától
- 559** — a Vietnámban dúló polgárháború következtében az ország két részre szakad
- 570–632** — Mohamed próféta élete
- 618–906** — a Tang-dinasztia uralma Kínában
- 622** — Mohamed próféta az előkelők ellenállása miatt elhagyni kényszerül Mekkát, Jathibba megy. Ez az esemény a „hidzsra” időpontja, később az iszlám időszámítás kezdete lett
- 624–653** — elkészült a *Tang Törvénykönyv*
- 656–661** — az első muszlim polgárháború
- 661–750** — az arabok Omajjád-dinasztiájának uralma
- 661–680** — Muávija uralkodása, az Omajjád-dinasztia első kalifája
- 672** — Jinshin-polgárháború Japánban, amelynek következtében megszilárdul az országban a Jamato-hatalom
- 685** — a Szuj-dinasztia egyesíti Kínát
- 685–705** — az Omajjádok államának fénykora, Abdal-Malik alatt
- 676** — egyesülnek a koreai-félsziget területei és létrejön a Sillai Királyság
- 710–794** — a Nara-kor Japánban
- 718** — létrejön a ritsuryo rendszer Japánban
- 732** — Martell Károly vereséget mér az arab hadakra Poitiers mellett

- 750–1258** — az arabok Abbászida Kalifátusának uralma
- 755–763** — An Lushan katonai felkelése Kínában
- 776** — létrejön az önálló, egységes Korea
- 781–806** — Kammu császár uralkodásának ideje Japánban
- 794–1185** — a Heian-korszak Japánban
- 850–1279** — a Csola-dinasztia uralma Dél-Indiában
- 858** — a Fudzsiwara-család felemelkedésének kezdete Japánban
- 892–918** — a „kései három királyság korszaka” Koreában
- 906** — Vietnám újra önálló és független állam lesz
- 907–923** — Kései Liang dinasztia Kínában
- 923–936** — Kései Tang-dinasztia Kínában
- 939** — Vietnám megszabadult a Déli Han-dinasztia uralmától és függetlenné vált
- 951–960** — a kínai Kései Zhou dinasztia
- 960–1279** — Szung-dinasztia Kínában
- 960–1127** — az Északi Szung-dinasztia felemelkedése Kínában
- 966–1027** — Michinaga uralkodása, a Fudzsiwara-család hatalmának fénykora Japánban
- 968** — Lin Bo Din megalapítja Vietnámban a Din dinasztit, az országot *Dajharetnek* nevezik
- 976–996** — al-Azíz uralkodása Egyiptomban
- 979** — Kína újraegyesítése
- 981–1009** — a Li dinasztia uralma Vietnámban
- 1001** — a Gaznavida dinasztia hadjáratot indít India ellen
- 1031** — a ghánai birodalom szétesése
- 1068–1073** — Go Szandzso uralkodásának ideje Japánban
- 1069** — Vietnámot *Dai Viet* néven említik
- 1068–1156** — a kolostorba vonult császárok uralma (Inszei) Japánban
- 1068–1289** — mongol támadások Vietnám ellen
- 1127–1279** — a Déli Szung-dinasztia felemelkedése Kínában
- 1130–1269** — Almorávida-dinasztia uralkodása a Mali Birodalomban
- 1160** — Heidzsi-háború Japánban a hatalomért
- 1171–1250** — Ajjúbidák uralma Egyiptomban
- 1180–1185** — Genpei-háború Japánban, a Minamotó klán veszi át a vezető szerepet az országban
- 1192–1333** — a japán Kamakura-korszak
- 1206** — Temüdzsin egyesíti a mongol törzseket hatalma alatt
- 1206–1227** — a mongol Dzsingisz kán uralkodása

- 1206–1526** — a Delhi Szultanátus uralma Indiában
- 1210–1236** — Szamsz-ad-Din Iltumis szultán uralkodása Indiában
- 1211** — a mongol sereg betörése a Kin Birodalom területére
- 1218–1257** — a mongolok hódító hadjárata Korjében
- 1221** — Dzsókjú-háború Japánban a császári hatalom megszerzéséért
- 1223. június 16** — a mongol seregek győzelme az orosz fejedelmek felett
- 1227–1241** — a mongol Ödögej nagykán uralkodása
- 1128–1574** — Háfizidák Birodalmának uralma a mai Tunézia területén
- 1235–1554** — Tlemceni Királyság uralma a mai Algéria területén
- 1236–1242** — Batu kán hódításai a mongol seregek élén
- 1240. december 6** — a mongol seregek 80 napi küzdelem után beveszik Kijevet
- 1251** — felkelés Kínában a mongol uralom ellen a vörös turbános szekta vezetésével
- 1251–1259** — a mongol Möngke nagykán uralkodása
- 1257–1394** — mongol uralom Korjében
- 1260–1294** — Kubiláj kán hódításai a mongol seregek élén
- 1269–1420** — Marinidák dinasztiájának uralma a mai Marokkó területén
- 1271** — Kína meghódítója, Kubiláj kán megalapítja az országban a Jüan-dinasztiát
- 1274–1281** — mongol támadás Japán ellen
- 1288–1289** — a mongolok békét kötnek a vietnámiakkal
- 1312–1337** — a I. Musza Mansza uralkodása a Mali Birodalomban
- 1325–1351** — Mohamed ibn Tuglak uralkodása Észak Indiában
- 1333–1600** — Muromacsi-kor Japánban
- 1336–1614** — Vidzsujanagar állam vezető szerepe Dél-Indiában
- 1347–1518** — Bahmanida Szultanátus uralma Dél-Indiában
- 1351–1388** — Fizúr szultán uralma Indiában
- 1368** — a Jüan-dinasztia uralmának vége Kínában
- 1370–1405** — Timur Lenk, az utolsó mongol hódító időszak
- 1390–1517** — Burdzsi mamelukok dinasztiájának uralma Egyiptomban
- 1392** — Li Song Ge megalapítja a Li dinasztiát Koreában, amely egészen 1910-ig az ország vezető hatalma
- 1398** — Timur Lenk, mongol fejedelem betörése a Delhi Szultanátusba
- 1428–1788** — a kései Li dinasztia uralma Vietnámban
- 1467–1477** — Ónin háború Japánban, amelynek következtében az ország két részre szakadt
- 1467–1560** — a „hadakozó tartományok kora” Japánban

FONTOSABB SZEMÉLYEK

Abdal-Malik — az Omajjádok államának egyik legjelentősebb uralkodója

Aláuddin Bahman sah — delhi szultán, az indiai Dekkán térségében létrejött Bahmanida Szultanátus alapítója

al-Azíz — az egyiptomi Fátimida-kalifátus legjelentősebb uralkodója

Batu kán — Dzsingisz kán rangidős unokája, az Arany Horda első kánja

Caj Lun — kínai hivatalon, a papír feltalálója

Cao-Cao — a kínai Cao-Vej királyság alapítója 210 körül

Csán Höng Dao — vietnámi hadvezér, sikeresen vette fel a harcot az országba betörő mongol hadakkal szemben

Csao Kuang-jin — a kínai Szung-dinasztia alapítója, mely segítségével sikerült újraegyesíteni Kínát

Csien Kuang Fuk császár — uralkodása alatt Vietnámnak újra sikerül önállósulnia a kínai vezetéstől. 559-től pedig az ország nyugati részének uralkodója

Dzsingisz kán — eredeti nevén Temüdzsin, mongol nagykán, aki egyesítette a mongol törzseket és megalapította a Mongol Birodalmat elfoglalva Ázsia legnagyobb részét

Fizúr szultán — a Delhi Szultanátus jelentős uralkodója, irányítása alatt erős belső hatalmat alakít ki

Fudzsiwara Josifusza — már régensként kormányzott Japánban, ő alapozta meg a Fudzsiwara nemzetség felemelkedését az országban

Fudzsiwara Tadahira — japán államfő és politikus a Heian-korszakban

Go-Szandzsó — japán császár, aki uralkodása alatt véget vet a Fudzsiwara-család uralmának Japánban

Hanihar és Bukka hadvezérek — testvérpár, a Hojszalob-dinasztia utolsó hadvezérei, nevükhöz fűződik az indiai Vidzsajanagar állam megalapítása

Ho Kui Li — vietnámi uralkodó 14. században, uralma alatt kezdett először megszilárdulni a hatalom az országban

I. Ardasír sah — a szásszanida nemzetségből való uralkodó, a Szasszanida birodalom alapítója és első uralkodója

I. Csandragupta — az indiai Gupta Birodalom első jelentős uralkodója

I. Khoszru sah — az iráni Szasszanida birodalom uralkodója, aki elsőként próbálta megreformálni a birodalmat pozíciója megerősítése céljából

I. Muávija — előbb Szíria kormányzója, majd az Omajjád-dinasztia alapítója egyben első kalifája

I. Musza Mansza — a nyugat-afrikai Mali Birodalom uralkodója

I. Sapur sah — a Szasszanida birodalom egyik legjelentősebb uralkodója, uralkodása komoly felemelkedést hozott az államnak

II. Csandragupta — az indiai Gupta Birodalom az ő uralkodása alatt éri el fénykorát, a birodalom nyugati határait kitolja az Arab-tengerig

II. Khoszru sah — az iráni Szasszanida birodalom uralma alatt élte fénykorát és területi kiterjedésének csúcsát

II. Muhammad sah — az indiai Bahmanida Szultánátus egyik legjelentősebb uralkodója, sikeresen megszilárdította a birodalom hatalmát a Dekkán-fennsíkon

Itutmis szultán — a legjelentősebb mamluk szultán, nevéhez fűződik a Delhi körüli ikták (kisbirtokok) bevezetése

Jang Lian parancsnok — megalapította a Szuj-dinasztiát Kínában

Kammu császár — korszerűsíti Japánban a központi kormányzást a Nara-korszak idején

Konmin király — a koreai-félsziget uralkodója, irányításával sikerült kiűzni a mongolokat az országból a 14. században

Krisna Raja — a dél-indiai Vidzsajanagar állam legjelentősebb uralkodója, hatalma alatt különösen megszilárdul a hatalom az állam

Kubiláj kán — mongol hadvezér, a kínai Jüan-dinasztia alapítója és első császára

Kur Fua La — vietnámi uralkodó, a 906-ban újra függetlenné vált ország első uralkodója, aki reformjaival helyreállította a belső rendet

Kuth ad-Din Ajbak — az első rabszolgák alkotta mamluk dinasztia, a Delhi Szultánátus alapítója, és egyben első szultánja

Li Bon császár — a független Vietnám első uralkodója a 6. században, emellett a vietnámi Li dinasztia alapítója

Li Fát Ti — vietnámi uralkodó, akinek idején megszűnik létezni az országban a Li dinasztia, Vietnám pedig újra a kínaiak hatalma alá kerül

Li Hoan parancsnok — a korai Li dinasztia alapítója és első uralkodója Vietnámban

Li Jüan tábornok — megalapította a Tang-dinasztiát Kínában

Li Song Ge — koreai király, aki véget vetett a Korje dinasztia uralmának és megalapította a Li dinasztiát Koreában

Li Töong Kieta — vietnámi parancsnok, vezetésével jelentős területeket csatoltak Vietnámmal a 11–12. században

Lin Bo Din császár— a vietnámi Din dinasztia alapítója, sikeresen újraegyesíti az országot a 10. században

Mahmud szultán — a türk Gaznavida dinasztia egyik legjelentősebb uralkodója, tizenhét hadjáratot indított India ellen

Mán I — a legnagyobb dél-koreai felkelés vezetője

Mani próféta — 3. században alapított manicheizmus atyja. Mani tanításai szerint az ember eredendően bűnösnek születik, ami ellen egész élete során küzdenie kell

Mazdak — a 4–5. században Irán területén elterjedt mazdaki mozgalom vezetője, melynek résztvevői az elnyomás ellen léptek fel. Mazdak filozófiai tanításaiban azt hirdette, hogy a jólétet a földi életben kell megteremteni

Minamoto no Joritomo — japán sógun, a Kamakura-bakufu alapítója és első vezetője

Mohamed ibn Tuglak — uralkodása alatt az észak-indiai birodalom egysége megrendült

Mohamed próféta — az iszlám vallás legfőbb prófétája

Möngke nagykán — a Mongol Birodalom negyedik nagykánja

Munmu király — koreai uralkodó, egyesítette a koreai-félsziget területeit és létrehozta a Sillai Királyságot

Omár kalifa — iszlám uralkodó és hadvezér, nevéhez fűződik Palesztina, Egyiptom és Szíria meghódítása

Ögödej nagykán — a Mongol Birodalom második nagykánja

San Chon — jelentős koreai király, aki közigazgatási reformjával az ország területét 12 megyére osztja fel

Szamudragupta — indiai fejedelelem, 9 adófizető fejedelemséget csatol a Gupta Birodalomhoz

Taj-cung császár — a Tang-dinasztia legnagyobb uralkodója 626–649 között

Timur Lenk — az utolsó mongol hódító, aki birodalmat épített Közép-Ázsiában

Vang Hon — koreai hadvezér, a 10. században lerohanta a koreai-félszigetet és létrehozta a Korje királyságot, később felvette a Thendzso nevet

Ajánlott irodalom

1. Алексеев В. М. В старом Китае. – М., 1958.
2. Антонова А. История Индии. – М., 1979.
3. Васильев Л. С. Культы, религия, традиции в Китае. – М., 1970.
4. Грубе В. Духовная культура Китая. – СПб., 1912.
5. Baktay Ervin: India művészete. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp. – 1963.
6. Benke József: Az arabok története. Kossuth Kiadó, Bp. – 1984.
7. Claude Cahen: Az iszlám. A kezdetektől az Oszmán Birodalom létrejöttéig. Gondolat Kiadó, Bp. – 1989.
8. Conrad Totman: Japán története. Osiris, Bp. – 2006.
9. Csató Tamás – Gunst Péter: Egyetemes történeti kronológia. Tankönyvkiadó, Bp. – 1981.
10. Edward Kidder: Az ősi Japán. Helikon, Bp. – 1987.
11. Fage, J.D. – Tordoff, William: Afrika története. Osiris, Bp. – 2004.
12. Garlake, Peter: Afrikai királyságok. Helikon, Bp. – 1998.
13. Gernet, Janques: A kínai civilizáció története. Osiris, Bp. – 2001.
14. Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László: Általános világtörténet, III. kötet. Reáltanoda Alapítvány, Bp. – 1994.
15. J. Huizinga: A középkor alkonya. Helikon Kiadó, Bp. – 1976.
16. Jacques Gernet: A kínai civilizáció története. Osiris Kiadó, Bp. – 2005.
17. John G. Caiger – Richard H. P. Mason: Japán története. Püski Kiadó, Bp. – 2004.
18. John Man: Dzsingisz kán. Generál Press Kiadó, Bp. – 2005.
19. Kovács Péter – Szigeti Borbála: Világtörténelmi atlasz. Cartographia Kft., Bp. – 2007.
20. Lázár Gyula: Az Oszmán Birodalom fénykora és hanyatlása. Attraktor – 2011.
21. Neil Morris: Ázsiai és afrikai birodalmak. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. – 2010.
22. Neil Morris – John Malam: Az Európán kívüli világ. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. – 2009.
23. Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Akadémiai Kiadó, Bp. – 1990.
24. Márki Sándor: A középkor története. Anno Bt., Bp. – 2000.
25. Murray, Jocelyn: Az afrikai világ atlasza. Helikon, Bp. – 2003.
26. Philip Rawson: Az indiai civilizáció. Helikon Kiadó, Bp. – 1983.
27. Polonyi Péter: Kína története. Kozmosz Könyvkiadó, Bp. – 1988.
28. Salamon Konrád (szerk.): Világtörténet. Akadémiai Kiadó, Bp. – 2006.
29. Szántó Richárd (szerk.): Középkori egyetemes történet. Szeged–Miskolc. – 2006.

30. Sz. Jónás Iona (szerk.): Európa és Közel-Kelet IV-XV. század I-II. Tankönyvkiadó, Bp. – 1978.
31. Váczy Péter: Egyetemes történet II.: A középkor története. Révai Kiadó, Bp. – 1935.
32. Világtörténeti enciklopédia 8: A késő középkor világa. Kossuth Kiadó, Bp. – 2013.
33. Világtörténelmi kronológia – 200 ország történelme a kezdetektől napjainkig: Anno Kiadó, Bp. – 1998.
34. Wojtilla Gyula: A középkori India története. JATEPress – 1999.
35. Yamaji Masanori: Japán. Történelem és hagyományok. Gondolat Kiadó, Bp. – 1989.